

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН І БІЗНЕСУ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
_____ Л. М. Побоченко
«_____» _____ 2022 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА)

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 292 «МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ»

Тема: «Сучасні тенденції діяльності ТНК в глобальному турбулентному середовищі»

Виконавець: Кошелюк Катерина Сергіївна, група
МЕВ-401

_____
(підпис виконавця)

Керівник: к.е.н., доцент, доцент кафедри міжнародних
економічних відносин і бізнесу ФМВ НАУ
Побоченко Леся Миколаївна

_____
(підпис керівника)

Нормоконтролер: Пічкурова Зоя Володимирівна

_____
(підпис нормоконтролера)

Київ - 2022

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних відносин

Кафедра міжнародних економічних відносин і бізнесу

спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»

освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Побоченко Л.М.

«__» _____ 20__ р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Кошелюк Катерини Сергіївни

1. Тема роботи «Сучасні тенденції діяльності ТНК в глобальному турбулентному середовищі» затверджена наказом ректора «19» квітня 2022 р. №399/ст.
2. Термін виконання роботи: з 09 травня 2022 року по 19 червня 2022 року.
3. Вихідні дані до роботи: законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти щодо регулювання прямих іноземних інвестицій в Україні, статистичні матеріали Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, матеріали й аналітичні звіти міжнародних компаній: Ernst&Young, KPMG, World Investment Report, BCG, щорічні звіти міжнародних організацій: Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Міжнародного банку реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародного валютного фонду (МВФ), Світової організації торгівлі (СОТ), Світового банку (СБ).
4. Зміст пояснювальної записки: теоретичні аспекти розвитку транснаціональних корпорацій в умовах глобальної економічної трансформації, аналіз діяльності ТНК у сучасному глобалізованому середовищі під впливом пандемії COVID-19, проблемні аспекти та перспективи діяльності ТНК в Україні під впливом пандемії COVID-19.
5. Перелік обов'язкового ілюстративного матеріалу: у роботі розміщено 9 таблиць та 24 рисунки.
6. Презентація основних результатів кваліфікаційної роботи в електронному вигляді. Розроблена презентація в Microsoft Office Power Point, складає 25 слайдів.

6. Календарний план-графік

№ пор.	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1.	Вивчити літературні джерела з предмету дослідження та написати заяву про затвердження теми кваліфікаційної роботи	28.03.2022	Виконано
2.	Затвердити план дослідження та отримати завдання до виконання кваліфікаційної роботи	04.04.2022	Виконано
3.	Розкрити теоретичні аспекти розвитку транснаціональних корпорацій в умовах глобальної економічної трансформації	05.04.2022 – 10.04.2022	Виконано
4.	Проаналізувати діяльність ТНК у сучасному глобалізованому середовищі під впливом пандемії COVID-19	11.04.2022 – 08.05.2022	Виконано
5.	Визначити проблемні аспекти та перспективи діяльності ТНК в Україні під впливом пандемії COVID-19	09.05.2022 – 22.05.2022	Виконано
6.	Написати реферат, вступ, висновки та оформити список використаних джерел і додатки	23.05.2022 – 29.05.2022	Виконано
7.	Оформити кваліфікаційну роботу та пройти перевірку на плагіат	30.05.2022	Виконано
8.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	01.06.2022	Виконано
9.	Передати кваліфікаційну роботу рецензенту для рецензування (за 10 днів до захисту)	03.06.2022	Виконано
10.	Передати кваліфікаційну роботу науковому керівникові для написання відгуку (за 7 днів до захисту)	07.06.2022	Виконано

8. Дата видачі завдання: «04» квітня 2022 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____
(підпис керівника)

Побоченко Л.М.
(П.І.Б)

Завдання прийняв до виконання _____
(підпис випускника)

Кошелюк К. С.
(П.І.Б)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Сучасні тенденції діяльності ТНК в глобальному турбулентному середовищі»: 113 сторінок, 9 таблиць, 24 рисунки, 120 літературних джерел.

Перелік ключових слів (словосполучень): ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІ КОРПОРАЦІЇ (ТНК), ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ, ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЯ, ПАНДЕМІЯ COVID-19, НДДКР, ІННОВАЦІЇ, ГЛОБАЛЬНА ТУРБУЛЕНТНІСТЬ.

Об'єктом дослідження є процес формування та розвитку транснаціональних корпорацій в глобальному турбулентному середовищі.

Предметом дослідження є теоретико-методичні аспекти та організаційно-економічні засади розвитку транснаціональних корпорацій в глобальному турбулентному середовищі.

Метою кваліфікаційної роботи є розкриття теоретико-методичних засад, методичних підходів та практичних рекомендацій щодо сучасних тенденцій розвитку ТНК в глобальному турбулентному середовищі.

Методи дослідження: загальнонаукові методи дослідження як: наукова абстракція, дедукція і індукція, синтез та аналіз; порівняльно-описовий, графічний і табличний, для побудови графічних зображень, демонстрації одержаних результатів.

Значущість виконаної роботи та висновки: Транснаціональні корпорації стали найважливішими дійовими особами в сучасному світовому господарстві. Міжнародна конкурентоздатність країни дедалі більшою мірою залежать від того, наскільки успішна діяльність ТНК, що базуються в її економіці. Отже, для вирішення проблемних аспектів та розробка рекомендацій щодо залучення інвестицій ТНК в економіку України, зокрема, створення привабливого інвестиційного клімату завдяки впровадженню та вдосконаленню правових законодавчих актів, політичних та економічних умов.

Рекомендації щодо використання результатів: матеріали кваліфікаційної роботи рекомендується використовувати при розкритті сучасних тенденцій розвитку ТНК в глобальному турбулентному середовищі під час написання звітів.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1	
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ.....	9
1.1. Поняття, сутність та класифікація транснаціональних корпорацій.....	9
1.2. Вплив пандемії COVID-19 на діяльність ТНК	18
1.3. Домінуючі тренди міжнародної діяльності транснаціональних корпорацій....	23
РОЗДІЛ 2	
АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК У СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПІД ВПЛИВОМ ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	33
2.1. Сучасні тенденції розвитку процесів транснаціоналізації під впливом пандемії COVID-19.....	33
2.2. Дослідження інноваційної діяльності сучасних транснаціональних корпорацій.....	46
2.3. Інвестиційна поведінка ТНК в умовах глобальної турбулентності.....	59
РОЗДІЛ 3	
ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК В УКРАЇНІ ПІД ВПЛИВОМ ПАНДЕМІЇ COVID-19.....	72
3.1. Роль транснаціонального бізнесу в економічному розвитку України.....	72
3.2. Пріоритетні напрямки залучення іноземного транснаціонального капіталу в Україну.....	89
ВИСНОВКИ.....	100
СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	103

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. В умовах глобальної економічної трансформації розвиток світового господарства супроводжується процесами інтернаціоналізації та транснаціоналізації. Найважливішими суб'єктами міжнародного бізнесу нарівні з країнами виступають ТНК.

Ефективна діяльність ТНК дозволяє їм інтенсифікувати інвестиційні та фінансові потоки, поширювати принципи і методи ефективного менеджменту, впроваджувати інноваційні продукти і технології, сприяти зростанню міжнародної конкурентоздатності приймаючих країн. Надмірно висока концентрація капіталу в умовах глобалізованого середовища зумовлює значне укрупнення ТНК шляхом міжнародних злиттів і поглинань.

Займаючи центральне місце в сучасній світогосподарській системі, ТНК роблять все більший вплив на міжнародні економічні відносини, розвиток національних і світової економік та є головними генераторами диверсифікації системи міжнародного бізнесу.

На сьогодні транснаціоналізація бізнес-діяльності досягла свого найвищого рівня, охопивши практично усі країни світу та усі фази суспільного відтворення на галузевому та територіально-регіональному рівнях, що дає підстави стверджувати про її глобальний характер.

В умовах глобальної економічної трансформації в економіці України транснаціональні компанії відіграють важливу роль у формуванні стратегії розвитку національної економічної системи. Перспективні напрями розвитку і транснаціоналізація економіки України вимагають активізації дій національних суб'єктів господарювання через залучення прямих іноземних інвестицій світових ТНК і формування транснаціонального характеру бізнесу власних компаній. При цьому на перший план виходить питання забезпечення конкурентоспроможності національної економіки.

Дослідженню проблематики і тенденцій розвитку транснаціональних

корпорацій в глобальному бізнес-середовищі присвячено роботи вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема, В. П. Степаненка, Ю. М. Пахомова, А. А. Чухна, О. В. Плотнікова, В. Є. Новицького, Є. Г. Панченка, В. С. Будкіна, Л.М. Побоченко, В. В. Рокочої, О. І. Рогача, О. Г. Білоруса, Д. Г. Лук'яненко, І. В. Бураковського, М. А. Дудченка, А. П. Румянцева, С. Ене, А. Томпсона, Дж. Стрикленда.

Незважаючи на достатньо велику кількість праць з викладеної проблематики, недостатньо дослідженими залишаються питання сучасних тенденцій діяльності ТНК в глобальному турбулентному середовищі під впливом пандемії COVID-19, що й зумовило вибір теми кваліфікаційної роботи, визначення мети та змістовної спрямованості дослідження.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження сучасних тенденцій діяльності ТНК в глобальному турбулентному середовищі.

Відповідно до поставленої мети виділяють **основні завдання**:

- розкрити поняття, сутність та класифікацію транснаціональних корпорацій;
- визначити вплив пандемії COVID-19 на діяльність ТНК;
- розглянути домінуючі тренди міжнародної діяльності транснаціональних корпорацій;
- проаналізувати сучасні тенденції розвитку процесів транснаціоналізації під впливом пандемії COVID-19;
- дослідити інноваційну діяльність сучасних транснаціональних корпорацій;
- оцінити інвестиційну поведінку ТНК в умовах глобальної турбулентності;
- визначити роль транснаціонального бізнесу в економічному розвитку України;
- внести пропозиції щодо пріоритетних напрямків залучення іноземного транснаціонального капіталу в Україну.

Об'єктом дослідження є процес формування та розвитку транснаціональних корпорацій в глобальному турбулентному середовищі.

Предметом дослідження є теоретико-методичні аспекти та організаційно-економічні засади розвитку транснаціональних корпорацій в глобальному

турбулентному середовищі.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань використовувалися такі методи наукових досліджень: абстрактно-логічний і системно-структурний аналіз, порівняльний аналіз і групування, факторний аналіз, економіко-математичного моделювання, економіко-статистичний, графічний та інші.

Інформаційну базу дослідження сформували монографічні видання, статті, аналітичні матеріали вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків, законодавчі та підзаконні нормативно-правові акти.

Джерельною та статистичною базою роботи є матеріали й аналітичні звіти міжнародних організацій (Ernst&Young, KPMG, The WEF Global Competitiveness Report, World Investment Report, McKinsey&Company, PricewaterhouseCoopers, A.T. Kearney, Deloitte, Bain & Co), дані міжнародних рейтингів компаній Boston Consulting Group (BCG), Fortune Global 500, Forbes, щорічні звіти Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), МБРР, МВФ, СОТ, Світового банку та відповідні сайти в Internet, а також дані Державної служби статистики України.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки кваліфікаційного дослідження висвітлено у наукових публікаціях:

Кошелюк К. С. Вплив війни в Україні на діяльність ТНК / Міжнародна науково-практична конференція «Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі», 26 травня 2022 р., НАУ, м. Київ. - С. 110-113.

Кошелюк К. С. Аналіз тенденцій розвитку процесів транснаціоналізації під впливом пандемії COVID-19 / XXII Міжнародна науково-практична конференція молодих учених і студентів «Політ. Сучасні проблеми науки», секція «Глобальні проблеми міжнародних економічних відносин», 6 квітня 2022 р., НАУ, м. Київ. С. 116-117.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку бібліографічних посилань використаних джерел. В роботі розміщено 9 таблиць та 24 рисунки. Список бібліографічних посилань використаних джерел включає 120 найменувань на одинадцяти сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

1.1. Поняття, сутність та класифікація транснаціональних корпорацій

В умовах глобальної економічної трансформації розвиток світового господарства супроводжується процесами інтернаціоналізації та транснаціоналізації. Найважливішими суб'єктами міжнародного бізнесу нарівні з країнами виступають ТНК.

Займаючи центральне місце в сучасній світогосподарській системі, ТНК роблять все більший вплив на міжнародні економічні відносини, розвиток національних і світової економік та є головними генераторами диверсифікації системи міжнародного бізнесу.

Серед дослідників немає спільного розуміння міжнародних господарських об'єднань. В американській літературі з міжнародної економіки використовуються терміни «багатонаціональні фірми» (multinational firms) та "багатонаціональні корпорації" (multinational corporation), які часто використовуються як синоніми [17]. Проте найпоширеніший термін «транснаціональні корпорації» (Transnational corporation). ТНК можна визначити як підприємства (фінансово-промислові об'єднання), яким належать комплекси виробництва або обслуговування, що знаходяться за межами тієї країни, де ці корпорації базуються [19]. У цьому «приналежність» комплексів компаніям перестав бути обов'язковою ознакою ТНК, вони можуть лише контролювати вищезгадані комплекси.

ТНК перетворюють світову економіку на міжнародне виробництво, забезпечують прискорення науково-технічного прогресу. Таким чином, ТНК є корпораціями, які зуміли винести виробничу та збутову діяльність за межі держави перебування даної компанії, її зародження. ТНК активно використовують тенденції

міжнародного поділу праці. Сам термін "транснаціональна корпорація" став використовуватися тільки з 1960 р. Незважаючи на те, що фактично підприємства, є транснаціональними, з'явилися трохи раніше, загальноприйнятий термін їхнього позначення не використовувався [97].

Глобалізація впливає на торгівлю, оскільки багато компаній працюють за кордоном. Транснаціональні корпорації (ТНК) - це компанії, які діють в кількох країнах. Прикладами ТНК є Unilever, McDonalds і Apple. ТНК, як правило, мають офіси та штаб-квартири, розташовані в розвинених країнах світу. Вони часто мають фабрики в країнах, які не настільки економічно розвинені, щоб скористатися перевагами дешевшої робочої сили. Розміщення транснаціональних корпорацій в країнах мають свої переваги та недоліки (табл. 1.1):

Таблиця 1.1

Переваги та недоліки розміщення ТНК у країні

Переваги розміщення ТНК у країні	Недоліки розміщення ТНК в країні
створення робочих місць	в деяких випадках погані умови праці
стабільний і надійний дохід	шкоди навколишньому середовищу через ігнорування місцевих законів
покращення освіти та навичок	прибуток надходить компаніям за кордон, а не в місцевий бюджет
інвестиції в інфраструктуру	невелике реінвестування в місцевій місцевості
експлуатація природних ресурсів	фабрики часто вільні, а робочі місця небезпечні, компанія може переїхати в інше місце
Розвиток економічної бази країни	надмірне використання природних ресурсів

Примітка. Складено автором за даними Impact of world trade patterns [Електронний ресурс] // BBC. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/z3tttfr/revision/5>.

Транснаціональні корпорації є одними з найбільших економічних інститутів світу. Деякі експерти припускають, що 300 найбільших ТНК володіють або контролюють щонайменше одну чверть усіх виробничих активів світу. Це приблизно 5 трильйонів доларів США. Це демонструє величезний масштаб і вплив

ТНК у світовій торгівлі. Деякі ТНК можуть безпосередньо впливати на країни, що розвиваються:

- працевлаштування державних службовців, які беруть участь у розробці економічної політики;
- здійснення фінансових внесків на користь політичних партій;
- хабарництво.

Комісія ООН з ТНК вказала, що до **транснаціональних корпораціям** слід відносити фірми, що оперують у двох або більше країнах і керівники зарубіжних підрозділів з єдиного центру [18, 19]. З вищевикладеного можна дійти невтішного висновку, що ТНК є олігополію. ТНК мають монопольну владу, незважаючи на те, що вони повністю не вільні у своїх управлінських рішеннях. Вони беруть участь у міжнародному поділі праці. Однією з ключових ознак, що обґрунтовують висунуту тезу, є те, що ТНК притаманна відносна незалежність міжнародного руху капіталу від процесів, що відбуваються в країні базування материнської компанії.

Крім того, серед особливостей ТНК можна відзначити централізоване керівництво, що впливає з усіх поданих вище визначень. При цьому кожна філія ТНК має певний ступінь самостійності. Слід зазначити, що у науковому середовищі досі йдуть суперечки щодо визначення критеріїв, що дозволяють розмежувати ТНК та інші організації. У зв'язку з тим, що складно визначити, чи використовує та чи інша компанія «міжнародний підхід», деякі науковці пропонують більш вузькі визначення ТНК.

Так, пропонуються такі критерії віднесення корпорацій до транснаціональних:

1. Кількість країн, у яких діє компанія (як правило, їх кількість варіюється в межах від 2 до 6).
2. Мінімальна кількість країн, у яких розміщені виробничі потужності компанії.
3. Розмір, якого досягла компанія.
4. Мінімальна частка іноземних операцій у доходах (продажах) компанії (10-25%).

5. Володіння не менше ніж 25% голосуючих акцій у трьох або більше країнах.

6. Багатонаціональний склад персоналу підприємств [19].

Видається сумнівним необхідність встановлення верхньої межі кількості країн, у яких діє ТНК, як ознака ТНК. У решті характерних рис, властивих ТНК, можна погодитись, проте також із часткою умовності. Наприклад, багатонаціональний склад персоналу компаній, не є достовірним критерієм віднесення організації до ТНК. Зазначимо, що за методологією ООН міжнародну корпорацію вирізняє два критерії:

1. Структура активів (величина відсотка продажів, реалізованих поза країни, де базується материнська компанія). Так, 40% вартості майна сотень корпорацій базується в інших країнах.

2. Річний оборот компанії має становити понад 100 млн. доларів, філії повинні бути не менш ніж у шести країнах. Підсумковий варіант критеріїв віднесення організації до ТНК представила комісія ООН з ТНК [18, 19].

Серед них:

- філії, представництва, дочірні організації з щонайменше в одній країні крім країни, де базується материнська організація; при цьому форма організації та полі її діяльності у зарубіжній країні не має значення;

- компанія оперує в рамках системи прийняття рішень, що дозволяє проводити узгоджену політику та здійснювати загальну стратегію через один чи більше керівний центр;

- окремі одиниці ТНК пов'язані за допомогою власності або іншим чином таким чином, що одна чи більше одиниць можуть значний вплив на діяльність інших, а також ділити знання, ресурси та відповідальність між одиницями ТНК.

З критеріїв, запропонованих ООН, видно, що ТНК – не обов'язково компанія з єдиним центром та представництвами у кількох країнах. Достатньо володіння представництвом в одній країні, крім держави, де базується головний офіс компанії. Керівний центр компанії може бути не один, а кілька, залежно від організації

діяльності усередині ТНК. Таким чином, строгих правил віднесення тієї чи іншої організації до ТНК немає.

На відміну від національних компаній, що мають іноземні представництва, ТНК має особливі джерела фінансування господарської діяльності, серед яких:

- доступ до природних ресурсів, капіталу та знань, результатів НДДКР (на відміну від компаній, які отримують закордонні ресурси шляхом експортно-імпортних угод);

- можливість розташування підприємств з урахуванням розміру внутрішнього ринку тієї країни, де знаходиться окрема філія чи представництво, а також з урахуванням темпів економічного розвитку, стану ринку робочої сили, розвиненості інфраструктури;

- можливість грамотного розподілу капіталу, включаючи використання позикових коштів у країнах розташування

- філій;

- поінформованість про кон'юнктуру товарних, валютних та фінансових ринків у різних державах (дозволяє оперативно переводити потоки до країн, де складаються умови для отримання максимального прибутку);

- досвід міжнародного менеджменту;

- диверсифікація виробництва.

ТНК, що функціонують у всьому світі, можуть бути класифіковані за низкою ознак. Основні з них: країна походження, галузева спрямованість, розмір, рівень транснаціоналізації. Так, класифікація по «країні походження» ТНК визначається за тим, у якій державі знаходиться капітал у контрольному пакеті акцій ТНК. Як правило, це держава, де базується головний офіс компанії, проте ця умова може не дотримуватися. У ТНК розвинених країн приватний капітал, у деяких державах у структурі капіталу значна частина може належати державі у зв'язку з тим, що спочатку ТНК нерідко створюються на базі націоналізованих державних підприємств, метою яких є проникнення в економіку інших країн, а також створення основи розвитку національної промисловості [11].

За галузевою спрямованістю можна виділити такі категорії ТНК: корпорації, що діють у базових та вторинних галузях промисловості, промислові конгломерати. Транснаціональні корпорації виконують за кордоном різні види Науково-дослідних та дослідно конструкторських робіт:

- адаптивні, починаючи від базових допоміжних процесів та закінчуючи модифікацією та вдосконаленням імпортованих технологій;
- інноваційні, пов'язані з розробкою нових товарів або процесів для місцевого, регіонального та глобального ринків;
- технологічного моніторингу, що здійснюється спеціально створеним у філії підрозділом (відділом), який спостерігає за розвитком технологій на зарубіжних ринках та навчається у провідних новаторських підприємств та клієнтів.

Класифікація за **обсягом ТНК** відбувається за обсягом зарубіжних активів ТНК. Так, ТНК можна поділити на найбільші, великі, середні та дрібні.

Під великими ТНК за методикою ЮНКТАД розуміються ТНК з активами понад 10 млрд. доларів. При цьому переважна більшість у загальній кількості ТНК належить дрібним та середнім корпораціям, це понад 90%. Різне зростання філій мережі підприємств ТНК було отримано завдяки вкладенню прямих іноземних інвестицій. Ця теза підтверджується тим, що на початок 2013 року у світі налічувалося близько 1693 тисячі закордонних філій, якими володіли 70,3 тисячі материнських компаній. При цьому 761 тисяча філій розміщена в країнах, що розвиваються, з перехідною економікою [19].

ТНК приймають всеосяжну філософію глобального бізнесу, яка забезпечує умови для компаній, щоб працювати як всередині країни, так і за кордоном. Звичайно, такі компанії використовують у своїй діяльності майже всю доступну міжнародну бізнес-діяльність.

ТНК мають свою певну особливість та характеристику, так основні риси ТНК відображені на рисунку 1.1.:

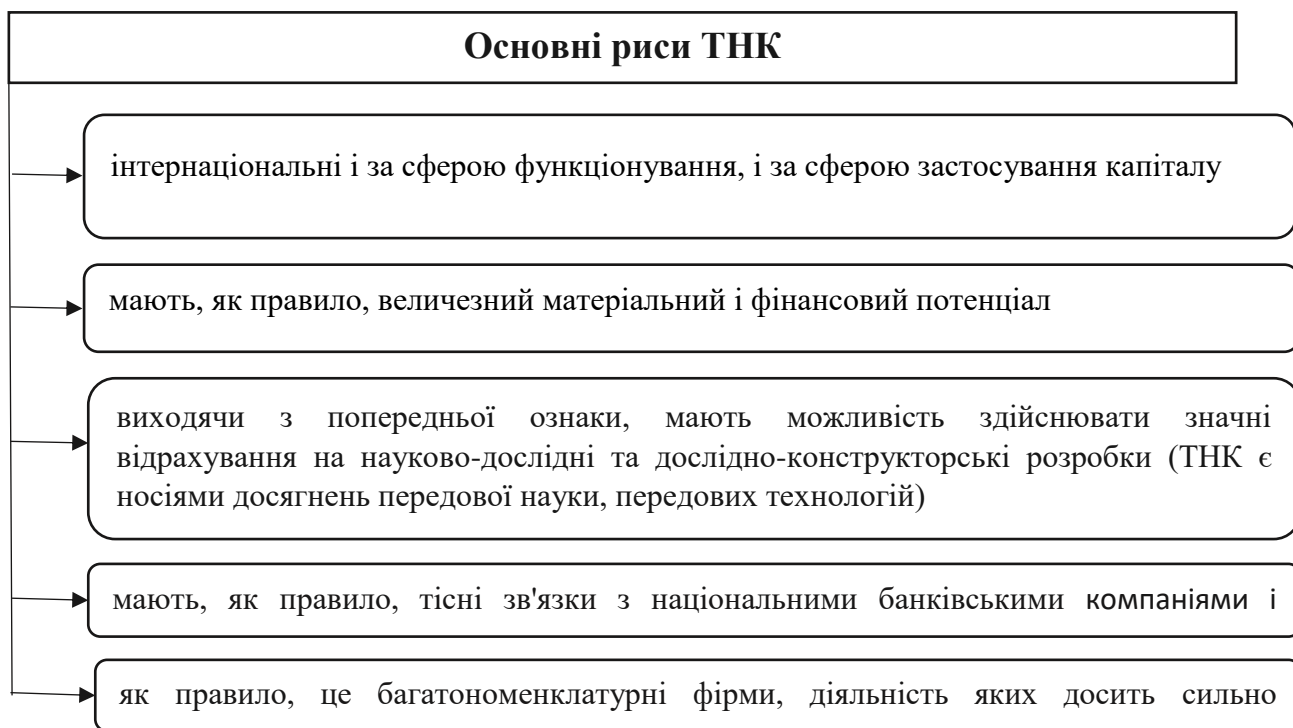

Рис. 1.1. Основні риси ТНК.

Джерело: Побудовано автором за даними Немировська О.В. Формування ефективного механізму взаємодії національної економіки з транснаціональною економікою з ТНК: Дис. к.е.н.: 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». Ірпінь, 2016. – С.19.

Транснаціональні корпорації - це міжнародні корпорації. Вони займаються міжнародною діяльністю: такі корпорації володіють або контролюють виробництво продукції (або послуг) за межами своїх країн, у різних країнах світу, і мають там філії, щоб працювати відповідно до глобальної стратегії, визначеної материнською компанією. Таким чином, «міжнародний підхід» транснаціональних корпорацій залежить від ролі, яку відіграють іноземні операції в різних аспектах економічного життя цих корпорацій. Якщо іноземне виробництво є лише спорадичним на ранніх етапах процесу, то воно стає важливим і навіть вирішальним фактором пізніше [17].

«Транснаціональний» характер компанії може бути відображений у сфері власності. Хоча цим «міжнародним» критерієм зазвичай не є капітал. За винятком кількох транснаціональних компаній, ядро капіталу всіх інших компаній базується на капіталі країни, і немає різниці.

Тривають дискусії щодо стандартного визначення, яке відрізняє транснаціональні компанії від інших компаній. Нижче наведено критерії, які використовуються для класифікації компанії як багатонаціональної:

1. Кількість країн, в яких працює компанія (мінімум від 2 до 6 країн, залежно від практики).
2. Мінімальна кількість у країні, де розташовані виробничі потужності компанії.
3. Компанія досягла певного масштабу.
4. Мінімальна частка іноземних операцій у виручці або продажах компанії (зазвичай 25%).
5. Володіння щонайменше 25% «голосуючих» акцій у трьох і більше країнах - мінімальний обсяг іноземного акціонерного капіталу, що дозволило б компанії контролювати економічну діяльність іноземного бізнесу та представляти прямі іноземні інвестиції.
6. Співробітники транснаціональних корпорацій та їх топ-менеджмент.

Видно, що характеристики транснаціональних компаній належать до сфери обігу, виробництва та власності. До діяльності Міжнародної дослідницької корпорації ООН вже давно входять компанії з річним оборотом понад 100 мільйонів доларів і присутність принаймні в 6 країнах [20].

Одним із критеріїв віднесення компанії до транснаціональної є склад її вищого керівництва, яке, як правило, має складатися з людей з різних країн, щоб уникнути односторонньої орієнтації діяльності компанії на інтереси якоїсь однієї країни. Для забезпечення діяльності ТНК на вищому рівні, необхідно проводити набір кадрів в інших країнах де розміщені транснаціональні корпорації, та надавати можливість кар'єрного росту для працівників, не звертаючи увагу на національність. Але на практиці це показує, що частіше вище керівництво корпорації формується з представників країни де вона розташовується, також за тим самим принципом складається і вище керівництво материнських компаній де працюють місцеві кадри. Найбільшими лідерами серед ТНК по залученню закордонних кадрів є «Nestle» (97,0%) і «ABB» (93,9%). Враховуючи, що формулювання терміну

«транснаціональна корпорація» зачіпає інтереси багатьох країн, компромісний варіант визначення «ТНК» Комісією ООН з транснаціональних корпорацій припускає, що ТНК – це компанія, яка відповідає наступним критеріям [3]:

- включає підрозділи з двох і більше країн незалежно від організаційно-правової форми та сфери діяльності;
- діє в рамках системи прийняття рішень, що дозволяє розробляти узгоджену політику та загальну стратегію через один або кілька центрів управління;
- у якому, за певного випадку підрозділи пов'язані майновим чи іншим чином, тому один або кілька з них можуть мати значний вплив на діяльність інших, особливо з якими вони поділяють знання, ресурси та відповідальність [31].

Таким чином, транснаціональна корпорація є формою міжнародної асоціації капіталу, де материнська компанія має філії в багатьох країнах, координуючи та інтегруючи їх діяльність. Багатонаціональні компанії приймають комплексну філософію глобального бізнесу, яка забезпечує умови для діяльності компанії в країні, а також закордоном.

Підсумовуючи визначення сутності транснаціональних корпорацій, можна зробити такі висновки щодо їх особливого статусу:

- є великою міжнародною компанією з офісами в різних країнах і має значний вплив на світовий ринок;
- ведення бізнесу з широким спектром організаційно-правових форм;
- діяльність у таких сферах: промисловість, технології, комерція, фінанси та інвестиції, інновації;
- збереження національного статусу країни походження;
- організовувати управління своїми підрозділами та реалізовувати спільні стратегії розвитку з єдиного центру прийняття рішень;
- головна відмінність від інших міжнародних компаній це просування на міжнародні ринки не товари, а процес прямого виробництва та інвестицій, використовуючи місцеві ресурси, робочу силу та нові ринки для отримання надприбутків [34].

1.2. Вплив пандемії COVID-19 на діяльність ТНК

Під впливом пандемії коронавірусу для світових профспілок найголовнішим завданням став захист безпеки та засобів існування працівників. Завдяки переговорам щодо збереження заробітної плати під час локдауну в багатьох країнах мільйони робітників змогли безпечно залишатися вдома. Це сповільнило поширення вірусу та врятувало життя людей. Глобальний локдаун став безпрецедентною подією, пандемія назавжди змінила світ. В одних це зміцнило почуття нашої спільної людяності, нашої відповідальності один перед одним. Усіма нами рухали приклади жертвовності та солідарності. Але не всі опинилися в однакових умовах. Ми всі зіткнулися зі штормом, але одні перебувають на суші, інші на судні, а треті відчайдушно чіпляються за плоти та уламки. Нерівність доходів збільшувалася роками, і пандемія лише прискорила цей процес [6].

Пандемія коронавірусу COVID-19 будучи у розпалі, вражала всі ринки та країни. Вплив поширення інфекції також вплине на те, як компанії та державні установи здійснюють цифрову трансформацію. До такого висновку прийшли аналітики, на яких посилається TechRadar. Також ООН опублікувала звіт, у якому закликала країни почати створювати нову економіку, оскільки стара економіка більше не буде колишньою через пандемію коронавірусу COVID-19.

У період економічного зростання легко робити добрі справи, але саме під час кризи компанії виявляють свою справжню прихильність до корпоративної соціальної відповідальності. Деякі транснаціональні корпорації використали свою владу та вплив, щоб згуртувати суспільство; інші користувалися кризою. З одного боку знаходяться компанії, які отримавши державну фінансову допомогу, виплатили дивіденди акціонерам, а потім під приводом пандемії проштовхнули рішення, які не зійшли б їм з рук у звичайні часи. Вони звільняли робітників, замінювали постійні робочі місця тимчасовими та збільшували темпи виробництва. З іншого боку – компанії, які взяли на себе відповідальність за працівників та уклали угоди з постачальниками, профспілками та національними урядами, щоб не дати знищити виробництво у короткостроковій перспективі. Вони також працювали над

встановленням нових правил життя та діяльності у середньостроковій та довгостроковій перспективі. Наприклад, бельгійська транснаціональна хімічна компанія Solvay не виплачувала акціонерам дивідендів, а її керівництво знизило зарплати [6].

В умовах COVID-19 відбулося уповільнення глобалізаційних процесів, проте трансформаційні зміни в глобальному економічному просторі та наднаціональна інтеграція економічних процесів продовжується, а макровплив ТНК і далі поширюється на національні економіки. Найбільші корпорації лобіюють закони і проникають у політичну сферу, створюючи умови для свого домінування на ринках. Державні структури сприяють поліпшенню положення ТНК, оскільки максимізація їх прибутку відповідає інтересам держави, а в більшості держав саме ТНК формує велику частку ВВП [2].

Незважаючи на кризові явища в світовій економіці, роль ТНК безперервно зростає, визначаючи боротьбу між корпораціями за панування на національних ринках. Відбувається руйнування державних кордонів, держави втрачають свій суверенітет у класичному розумінні, а національний капітал перетікає з однієї країни в іншу, що стало базисом стратегічного зростання. У такому розумінні ТНК є важливим регулятором економічного розвитку, створюючи можливості та бар'єри для національних економік та інноваційного перетворення соціально-економічних систем.

Протягом тривалого часу ТНК сприймалися виключно з позитивної сторони, оскільки вони сприяли створенню робочих місць, насичення ринку, створення нових ринків та надходження податків до національного бюджету. Однак недостатній облік фактора їх впливу на національну економіку призвів до виникнення низки макро екстерналів, які тісно пов'язані з консолідацією в руках ТНК важелів фінансового та економічного впливу [42].

Найяскравішими бар'єрами в національній економіці є: монополістичне вплив ТНК, оскільки їх присутність на ринку створює складності для входу інших гравців (особливо національних гравців з меншим впливом і фінансовими можливостями); доходи великих ТНК перевищують обсяги ВВП багатьох країн світу, що дозволяє їм

лобіювати свої інтереси (особливо яскраво проявляється в слабо розвинених економіках); обмеження конкуренції і встановлення впливу ТНК на ринок призводить до скорочення податкових надходжень і вивезення капіталу за межі національних кордонів (особливо в країнах з розмитою системою податкового регулювання), [11].

Проблема, яка постає наразі, полягає в тому, що хоча вартість експорту здається високою, однак вигоди, отримані від експорту, не є співмірними. Наприклад, залежно від іноземних постачальників текстильна та швейна, взуттєва та електронна промисловість у В'єтнамі тепер може брати участь лише на певних етапах виробництва у вигляді аутсорсингу для іноземних брендів або збирання кінцевої продукції транснаціональних корпорацій.

Таким чином, рентабельність виробництва цих галузей коливається приблизно від 5 до 10 відсотків. Поява у В'єтнамі великих інвестиційних проектів від транснаціональних корпорацій, таких як Samsung, LG, Microsoft, Intel або Mitsubishi Heavy Industries тощо, дає прекрасну можливість вітчизняним підприємствам брати участь у ланцюжку поставок. Проте вітчизняні підприємства не скористалися цією можливістю і все ще борються, оскільки не змогли визначити свою позицію. Спалах COVID-19 приніс безпрецедентні проблеми та мав значний вплив на економічний розвиток В'єтнаму у 2020 році та в середньостроковому періоді. У ньому поставлено завдання змінити ланцюг поставок, щоб забезпечити його стійкість і безперебійне виробництво та бізнес країни [12].

COVID-19 торкнувся захищеного населення. Малі та середні підприємства, де раніше працювали пенсіонери, зараз закриті. І тут питання в тому, чи зможуть вони відновитися і продовжити свою діяльність. Але якщо немає роботодавця, то немає роботи. Наприклад: у росії «ізоляція» зробила пенсіонерів найбезправнішими членами суспільства. Вони не можуть розраховувати на виплати по безробіттю, навіть якщо працювали і були офіційно звільнені, тому що пенсіонери, за словами держави, мають пенсію. Поздовжній метод був використаний у дослідженні, щоб вивчити динамічну структуру розумного співвідношення між вітчизняними постачальниками та виробниками транснаціональних корпорацій та оцінити взаємні

відносини виробник-постачальник, використовуючи дані з Таїланду та Малайзії як країн Південно-Східної Азії, які мають подібну виробничу діяльність у порівнянні до В'єтнаму. Методи збору та аналізу даних також були застосовані для визначення поточної ситуації з внутрішніми постачальниками В'єтнаму та оцінки впливу порушення ланцюга поставок, викликаного пандемією Covid-19, на в'єтнамські підприємства [12].

Вплив пандемії COVID-19 не оминув жодної країни, на прикладі країни В'єтнам чітко простежуються наслідки кризи. Підприємства В'єтнаму все ще залежать від джерел сировини з Китаю. Генеральний департамент митної статистики В'єтнаму показав, що 2018 року із загальної вартості імпорту в 253,07 млрд доларів у 2019 році вартість імпорту 7 основних товарних груп з Китаю склала 56,73 млрд доларів, з яких імпорт комп'ютерів, електронних виробів та запасних частин на суму 12,11 млрд доларів США; машини, обладнання, інструменти та запасні частини - 14,9 млрд доларів; текстильні, швейні, шкіряно-взуттєві матеріали та аксесуари всіх видів - 11,52 млрд доларів; пластикові матеріали та вироби - 3,99 млрд доларів; залізо і сталь усіх видів - 3,4 млрд доларів; хімічна продукція - 3,23 млрд доларів; мобільні телефони та аксесуари - 7,58 млрд доларів. Спалах пандемії Covid-19 порушив імпорт з Китаю та інших країн до В'єтнаму.

Багато в'єтнамських підприємств страждають через порушення ланцюга поставок. Нещодавнє опитування, проведене Міжнародною корпорацією стовбурових клітин наприкінці березня, показало, що 83 відсотки компаній у фізичному ланцюжку створення вартості у В'єтнамі (роздрібні продавці, вантажовідправники, трейдери та виробники) страждали від розриву ланцюга поставок протягом останніх двох місяців; 47% з них зіткнулися з труднощами з китайськими поставками, переважно з сировиною [14].

У квітні 2020 року було проведено швидку оцінку тяжких наслідків пандемії Covid-19 за участю 700 підприємств та бізнес-асоціацій з 46 провінцій/міст по всій країні, включаючи велику кількість підприємств, що працюють майже в усіх соціальних та економічних секторах. Результати були такими.

Найбільш незахищеною ланкою населення від впливу пандемії Covid-19 виявилось літнє населення на підприємствах. Глобальний союз IndustriALL вважає, що здоров'я та безпека літніх людей входять до сфери прав працівників та обов'язків роботодавців. Ні надзвичайна ситуація, викликана спалахом COVID-19, ні хвороба, викликана новим вірусом, не змінюють ці фундаментальні принципи. Навпаки, зараз вони важливіші, ніж будь-коли. Це включає надання інформації, навчання, навчання та забезпечення працівників належним захисним обладнанням та обладнанням для безпечного виконання своєї роботи [10].

Крім того, для боротьби зі спалахом COVID-19 можуть бути прийняті нові конкретні закони чи постанови. Робоче місце має відповідати всім вимогам чинного законодавства. Профспілки домагаються того, щоб права літніх працівників дозволяли їм брати участь у прийнятті рішень щодо контролю над спалахом Covid-19. Це означає, що об'єднані комітети з охорони праці та представники профспілок мають брати активну участь у розробці, реалізації та моніторингу всіх вжитих заходів [57].

Серед основних чинників прямого впливу COVID-19 – необхідність керувати переходом на модель дистанційної роботи та бажання збільшити кількість лікарняних. Рішенням цих проблем може стати створення гнучких цифрових робочих місць. Вживані дії будуть відрізнятися від організації до організації, але вони повинні базуватися на таких принципах: захистити співробітників і підвищити рівень доступних їм можливостей; задоволення основних потреб клієнтів; і підтримувати безперервність бізнесу. Наприклад, існує нагальна потреба у віртуальному обміні повідомленнями та відвідуваннях лікаря у сфері охорони здоров'я. Хоча COVID-19 є каталізатором для негайного розгортання Elastic Digital Workplace [57].

Таким чином, можна зробити висновок, що від впливу пандемії COVID-19 з'явилася тенденція захисту національної економіки в міжнародних відносинах, у зв'язку з непередбачуваними подіями та зростанням вартості робочої сили наводиться більше аргументів для пошуку альтернативного ринку виробництва. Наприклад у Китаї деякі транснаціональні корпорації вжили заходів для

розширення ланцюга поставок у В'єтнамі. Зрив ланцюга поставок, викликаний пандемією, прискорив цей процес. Тому, поряд із відновленням соціально-економічної діяльності після пандемії, Країни також мають продовжувати покращувати інвестиційне середовище, розвивати та модернізувати інфраструктурну мережу та проводити рівну політику щодо залучення внутрішніх інвесторів, забезпечуючи баланс сил у відносинах виробник-постачальник. та рівні можливості розвитку для обох вітчизняних підприємств.

1.3. Домінуючі тренди міжнародної діяльності транснаціональних корпорацій

У сучасному світі основним суб'єктом глобалізації є великі транснаціональні корпорації (ТНК), які мають значний вплив на розвиток світової економіки. Важливу роль для економіки відіграє вивчення інвестиційних процесів ТНК. У 2018 році вартість транскордонних злиттів і поглинань (M&A) зросла на 18% через великий розмір транзакцій, особливо в хімічній промисловості та послугах. Вартість анонсованих нових проектів зросла на 41%, збільшившись в основному займався видобутком, переробкою та будівництвом. Що стосується виробничого сектору, то чисті продажі M&A на глобальному рівні залишилися близькими до рівня 2017 року. Укладання угод у фармацевтичній промисловості скорочується третій рік поспіль. Продажі M&A зросли більш ніж вдвічі в хімічній промисловості а у сфері послуг чистий обсяг M&Asales збільшився більш ніж на третину.

Варто підкреслити, що має бути стабільна політична ситуація та ефективна система регулювання бізнесу, які забезпечують інвестору, тобто ТНК, гарантію прав та захист інтересів для успішної діяльності ТНК в країні перебування [56].

Факторами, які негативно впливають на інвестиційну діяльність ТНК, є високий рівень корупції та нецільового використання коштів, складність ведення бізнесу, нестабільна політична та економічна ситуація в країні.

Одним із перспективних напрямків інвестиційної діяльності ТНК є фінтех – найновіший і швидко зростаючий сектор світової економіки. Сьогодні у фінтеху

зосереджені передові досягнення науково-технічного прогресу, фінансові інновації, досягнення та переваги інформаційної, цифрової, мережевої та інтелектуальної складових. ТНК АСЕАН часто об'єднують фінтех-початківці та ініціюють фінтех-відділи для розширення послуг та інтеграції фінансових технологій у традиційні бізнеси. Так, малайзійський банк CIMB Group у 2017 році створив окремий фінтех-підрозділ для пошуку інноваційних банківських рішень. Прикладами таких проектів є будівництво платформи мобільного банкінгу у В'єтнамі та на Філіппінах, мобільний платіжний гаманець, розроблений за участю китайських та тайських компаній [92].

Вторгнення росії в Україну призвело до нового ряду прогнозів, що кінець глобалізації близький, як було на початку пандемії COVID-19. Однак глобальні транскордонні потоки значно відновилися з початку пандемії. Варто припустити, що війна, ймовірно, зменшить багато видів міжнародної ділової активності та спричинить певні зрушення в їх географії, але не призведе до колапсу міжнародних потоків. Для того щоб допомогти продумати можливі наслідки, транснаціональним компаніям важливо почати з базового розуміння того, які тенденції мали глобальні потоки до війни. Глобальний індекс зв'язку DHL, який розробляється в Центрі майбутнього менеджменту Стерна Нью-Йоркського університету, вимірює глобалізацію на основі міжнародних потоків торгівлі, капіталу, інформації та людей. Варто розглянути останні тенденції в цих чотирьох категоріях потоків щоб розуміти ранні сигнали про те, як війна може змінити їх траєкторію.

Перш за все розглянемо торгові потоки, які є дуже важливою міжнародною активністю ТНК. Після різкого падіння на початку пандемії, світова торгівля товарами повернулася до рівня, що був до пандемії в кінця 2020 року, і встановлювала нові рекорди на початку 2021 року. Основна причина, чому торгівля так рішуче повернулася, незважаючи на перебої в глобальних ланцюгах поставок, було зростання попиту на товари, що продаються. Після шоку від пандемії світова торгівля товарами почала зростати в червні 2020 року і досягла нових максимумів у 2021 році що зображено на рисунку 1.2.:

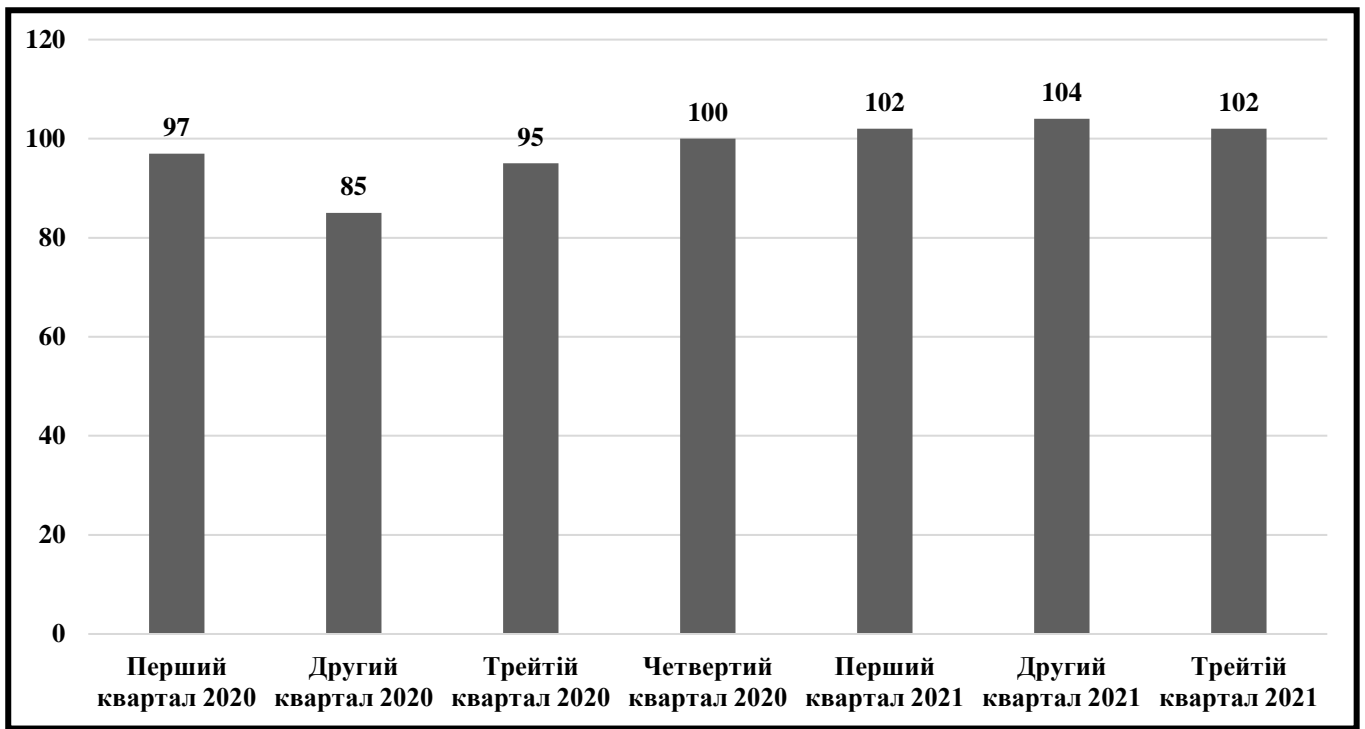

Рис. 1.2. Обсяг торгівлі товарами у світі в 2020-2021рр., (млрд. дол. США).

Примітка. Побудовано автором за даними CPB World Trade Monitor.

Зростання попиту на товари може призвести лише до збільшення торгівлі та збільшення споживання до такої міри, в якій пропозиція може зрости, щоб задовольнити це. Пропозиція дійсно зросла, але вона була обмежена як звичними обставинами так і пандемією, включаючи великі зміни попиту на продукцію, раптове закриття заводів і портів, нестачу робочої сили та затримки у доставці. Без обмежень пропозиції світова торгівля товарами могла б вирости на кілька відсоткових пунктів більше, ніж насправді у 2021 році [17].

Війна в Україні посилює обмеження пропозиції та посилює інфляцію. Особливо важкими є наслідки для продуктів харчування та палива, основних експортних поставок з Росії та України. Країни намагаються зменшити свою залежність від основного імпорту від геополітичних суперників, але ширший відхід від міжнародної торгівлі є малоімовірний, так як він ще більше підвищить інфляцію. Кілька країн фактично знижують тарифи для боротьби з інфляцією. Необхідність збереження співпраці з країнами-союзниками також повинна зменшити ризик розгортання спіралі ескалації протекціонізму.

Очікувалося, що до війни у 2022 та 2023 роках обсяг торгівлі зростатиме. Обсяг світової торгівлі, імовірно, зростатиме цього року, але меншими темпами, ніж прогнозувалося раніше - не тільки через війну, а й через спалахи Covid-19 в Азії. Якщо попит повернеться з товарів на послуги, це також зменшить зростання торгівлі. Водночас очікується швидке зростання світової торгівлі в доларах, чому сприяють високі ціни на сировину. Останні дані про імпорт Японії ілюструють цю закономірність: країна імпортувала менше в лютому 2022 року, але вартість її імпорту різко зросла [20].

Наступною категорією є потоки капіталу що є важливою міжнародною активністю ТНК. Так само, як і торгівля, міжнародні потоки капіталу різко впали на початку пандемії, і вони також відновилися. У 2020 році потоки прямих іноземних інвестицій (ПІІ) (які відображають компанії, які купують, будують або реінвестують в операції за кордоном) впали нижче за 1 трильйон доларів США вперше з 2005 року. Рекордні рівні економічної невизначеності, що не дивно, спонукали фірми утриматися від прийняття зобов'язань щодо нових інвестицій (див. Рис. 1.5.).

У 2021 році ПІІ знову вирости до рівня, який був до пандемії, і Конференція ООН з торгівлі та розвитку повідомила про позитивний прогноз зростання ПІІ станом на січень 2022 року. Однак міжнародні інвестиції в нові виробничі потужності залишалися слабкими, що свідчить про постійні сумніви щодо майбутніх перспектив. для глобальних ланцюгів вартості. Війна в Україні призвела до виведення з Росії понад 400 іноземних фірм, хоча це ще не призвело до хвилі фактичних розлучень активів, що призведе до скорочення ПІІ. Оскільки Росія володіє лише 1% світових запасів ПІІ, основний вплив війни на міжнародні корпоративні інвестиції, ймовірно, буде наслідком її негативних макроекономічних наслідків. Війна може скоротити зростання глобального ВВП протягом наступного року більш ніж на один відсотковий пункт, а ПІІ, як правило, страждають у періоди повільного зростання, оскільки компанії зосереджуються на захисті своїх поточних ринків, а не на виході на нові [23].

Іншою важливою частиною міжнародних потоків капіталу є портфельні інвестиції. Він пов'язує фінансові ринки, але (на відміну від ПІІ) не передбачає

контролю над іноземними суб'єктами господарювання. На початку пандемії портфельні потоки різко впали та відновилися навіть швидше, ніж ПП. Але війна в Україні спричинила передбачуваний але все ще скромний відхід портфельних інвестицій з ринків, що розвиваються [10].

Тенденції, що були розглянуті досі, підкреслюють стійкість глобальних зв'язків під час пандемії. Рекордні рівні міжнародної торгівлі та сильний підйом для більшості інших видів міжнародної діяльності навряд чи підтверджують ідею про те, що війна в Україні може стати останньою краплею в епоху глобалізації, яка вже гальмується пандемією, торговельною війною США та Китаю та виходом Великобританії з ЄС. Війна дійсно означає невдачу для зростання міжнародних потоків, але нічого близького до відступу до світу автономних національних економік.

Оскільки компанії обмірковують коригування своїх глобальних стратегій, важливо визнати, наскільки безперервність залишається навіть у період кричущих змін. Ідея світу, де лише економічна ефективність керує моделями міжнародних потоків, завжди була міфом. Глобалізація завжди була нерівномірним процесом, міжнародні відмінності та міжнародні конфлікти значно гальмували міжнародні потоки. Це велика частина того, чому навіть до нинішньої кризи лише близько 20% світової економічної продукції потрапляло в іншу країну, де вона була вироблена.

Зростання та географічне охоплення міжнародних потоків можуть рости та зменшуватися з часом, але основні чинники успіху глобальної стратегії залишаються незмінними. Схожість і відмінності між країнами визначають ландшафт для створення міжнародної вартості, і завдання глобального стратега полягає в тому, щоб орієнтуватись у можливостях та загрозах, які представляють як мости, так і бар'єри між ринками. Оскільки ландшафт змінюється, глобальні тенденції повинні оновлюватися, але менеджерам слід уникати дорогих надмірних реакцій, які, як правило, супроводжуються серйозними потрясіннями від глобалізації [10], (рис. 1.3.):

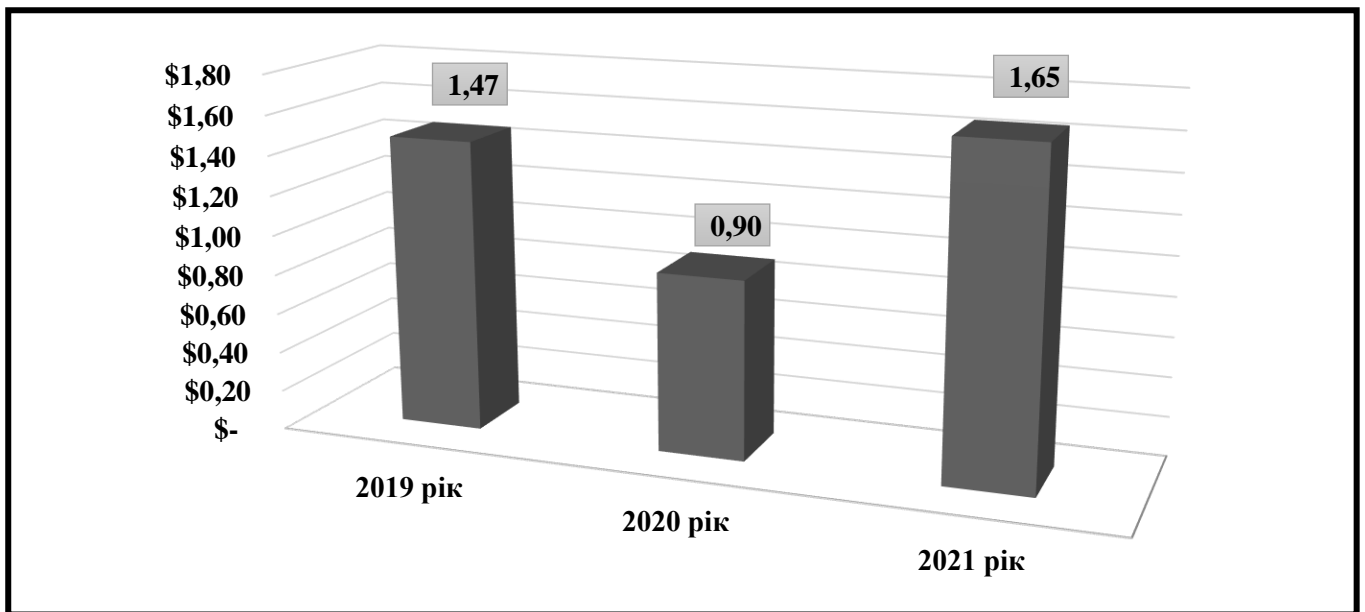

Рис. 1.3. Глобальний потік прямих іноземних інвестицій у світі в 2019-2021рр.,
(трлн. дол. США).

Примітка. Побудовано автором за даними UNCTAD Investment Trends Monitor, January 2022.

Протягом останніх десятиліть тенденція економічної глобалізації з кожним роком набувала все більш всеосяжного характеру. Розвиток сучасної системи міжнародних економічних відносин передусім відбувався під керівництвом глобалізації, а рушійною силою цього явища є транснаціональні корпорації (ТНК).

Проте з початком пандемії COVID-19 на початку 2020 року глобалізаційні процеси значно сповільнилися. За роки своєї трансформації компанії, що закріпилися на світовому рівні, стали представляти значну частину міжнародного бізнесу. Вони функціонують на глобальному рівні, відіграють важливу роль у вдосконаленні та зміцненні світогосподарських зв'язків та, безумовно, визначають тенденції подальшого розвитку світогосподарської системи.[23]

Незважаючи на кризовий період, викликаний запровадженням карантинних заходів у всьому світі, ТНК продовжують свою трансформацію та адаптацію під нові умови, а їх вплив дедалі більше посилюється. Маючи лідируючі позиції на міжнародних ринках, транснаціональні корпорації продовжують бути регуляторами світового виробництва товарів та формують тенденції, структуру, динаміку та рівень конкурентоспроможності товарів та послуг, контролюють розподіл прямих

іноземних інвестицій (ПІІ), а також світовий рух капіталу. ТНК мають величезні фінансові та виробничі ресурси, що у свою чергу сприяло концентрації в їхніх руках найбільшої частки наукомістких виробництв, технологічному розвитку та створенню інноваційних технологій.

Сьогодні транснаціональні корпорації управляють більш ніж 50% міжнародного промислового виробництва та понад 2/3 світової зовнішньої торгівлі. ТНК належить близько 80% світової бази патентів та ліцензій на нові технологи, ноу-хау та техніку. Важливо відзначити той факт, що найбільша частка ПІІ у світі (90%) належить таким компаніям, а близько 40% ПІІ зосереджені у першій сотні найбільших ТНК у світі [3].

Ситуація, спричинена COVID-19, внесла корективи у діяльність ТНК. Деякі корпорації, зайняті у тих чи інших галузях, зазнали істотних збитків. Але багато ТНК змогли отримати вигоду зі світової економічної кризи. ТНК, зайняті в енергетичній, видобувній та важкій промисловості, скоротили свою присутність за кордоном. Завдані ними втрати становили понад 15%.

Також на початку 2020 року стався значний обвал нафтових цін, що призвело до зниження продажів нафтогазових ТНК на 30%. Відповідно, іноземні інвестиції було припинено, що призвело до скорочення зарубіжної присутності [4]. З початком пандемії зростання та значення нових ТНК спостерігається у фармацевтичній та високотехнологічних галузях. Пандемія підвищила попит на фармацевтичні препарати та медичні послуги, що спричинило зростання доходів у секторі охорони здоров'я на 15%, особливо на зарубіжних ринках (18%). Придбання корпораціями невеликих, але успішних фармацевтичних компаній спричинило численні міжнародні злиття та збільшення зарубіжних активів фармацевтичних ТНК у середньому на 20%. Найбільшою з таких угод стало придбання фірмою Novartis (Швейцарія) компанії The Medicines (США) за 7,4 5 млрд. [4].

Слід враховувати, що ТНК мають великі можливості для трансформації своєї діяльності у цифровий простір та створення умов подальшого переходу до нього більшості соціально-економічних відносин [5].

Таким чином, прискорена цифровізація, викликана COVID-19, спричинила посилення ролі технологічних ТНК. Компанії, що займаються виробництвом обладнання та ІТ-розробками, збільшили міжнародні доходи на 10%. Цифрові технологи та інновації продовжують стрімкий розвиток у рамках міжнародного технологічного трансферу. Прогнозується, що перехід до інтелектуального виробництва відбудеться й у постковідний період. Продовжиться збільшення цифрової трансформації у багатьох галузях задля досягнення нових етапів ефективності бізнесу. Глобальні корпорації швидше за інші компанії стали активно переходити на цифрові технології. Вони залучили найуспішніших ІТ-фахівців, що дозволило їм мінімізувати критичні ризики та скоротити негативні наслідки COVID-19. Цей показник спричинив прискорення цифровізації мінімум на 300% [4]. Таким чином, поширення пандемії значно підняло роль технологічних ТНК, і ті компанії, які активно нарощують свій цифровий потенціал, стають найефективнішими та найвпливовішими.

Також необхідно зазначити, що низка динамічних та усталених тенденцій, що склалися в міру поширення впливу та масштабів діяльності транснаціональних корпорацій, зберігають свою значущість і сьогодні. До таких тенденцій були віднесені такі [5]:

1. Збільшення ролі фінансового сектора, лідируючі позиції фінансових ТНК серед нефінансових. У період своєї еволюції у функціонуванні ТНК особлива роль належала банківським та фінансовим установам. Будучи у складі транснаціональних компаній, саме ними здійснювалися операції з кредитування, інвестування, лізингу тощо. Пізніше, у міру розвитку глобалізації, фінансові інститути у складі ТНК інтегрувалися в окрему категорію «транснаціональний банк» ТНБ та інші фінансові ТНК в сучасному світі набули широкого поширення по всьому світу і мають сильний вплив на рух капіталу. Поступово лідерство у міжнародному фінансовому секторі переходить до небанківських фінансових установ, зокрема страхових та інвестиційних компаній.

2. Збільшення присутності транснаціональних корпорацій у світовому масштабі. З кожним роком ТНК використовують різні стратегії для проникнення

ринку тієї чи іншої країни. До таких стратегій відносяться злиття та поглинання, створення стратегічних альянсів, а також ПІ. В результаті, ТНК можуть найбільш ефективно проникати на ринки, що цікавлять, адже присутність на багатьох ринках надає найбільшу стійкість і є ймовірність зайняти домінуючі положення.

3. Дедалі більше значення малих і середніх ТНК. Згодом такі ТНК стають одними з ключових учасників процесів глобалізації, оскільки ведуть свою діяльність у високотехнологічних та наукомістких галузях. Під впливом цифровізації такі фірми змінюють систему управління структурою.

4. Зростання фінансових показників ТНК, які перевищують економічні ресурси деяких країн. Якщо проаналізувати міжнародні рейтинги найбільших транснаціональних компаній світу, можна порівняти доходи провідних глобальних гігантів і ВВП малих країн, де буде видно фінансове домінування ТНК.

До перерахованих вище тенденцій, можна додати ще ті, які були виявлені у зв'язку з впливом COVID-19. Наведемо деякі з них [6]:

- потужне структурне перетворення у складі найбільших ТНК світу. Значно зросте частка цифрових та фармацевтичних корпорацій, діяльність яких посилюватиметься і у постковідний період;

- продовжиться зниження прямих іноземних інвестицій. В умовах невизначеності перевага надаватиметься міжнародним комерційним операціям, заснованим на договірних умовах без вивезення капітал;

- триватиме скорочення іноземної присутності виробничих ТНК.

- прискорений процес цифровізації призведе до збільшення транснаціоналізації високотехнологічних підприємств.

Таким чином, сучасні тенденції розвитку глобальних компаній мають неоднозначний характер. Вкрай нестабільна економічна та політична ситуація у світі, надмірна волатильність світового ринку попиту, призвели до зміни діяльності ТНК, у тому числі й у напрямку їхнього впливу на національні економіки. Однак безперечною залишається тенденція посилення ролі корпорацій, які зуміли наростити свій науково-технологічний, інформаційний та цифровий потенціал.

Висновки до розділу 1

Транснаціональні корпорації (ТНК) є двигунами економічного зростання в країнах, що розвиваються. ТНК є основними рушійними силами притоку прямих іноземних інвестицій до країн, що розвиваються; ТНК створюють робочі місця, а ТНК створюють побічні ефекти в країнах, що розвиваються, шляхом закупівлі вітчизняних товарів і послуг; однак відносини між ТНК і країнами, що розвиваються, є насамперед експлуаторськими через фінансову та технологічну могутність ТНК в контексті бідності, безробітності та поганого управління більшістю країн, що розвиваються. Інвестиційні контракти між ТНК і країнами, що розвиваються, часто є односторонніми на користь ТНК. ТНК також ухиляються від сплати податків через неетичні бізнес-практики, такі як зворотне ціноутворення та трансфертне ціноутворення. Більше того, ТНК інколи причетні до порушення прав людини, екологічних прав та трудових прав у країнах, що розвиваються. Безсумнівно, країни, що розвиваються, мають законні повноваження відповідно до внутрішнього та міжнародного права регулювати діяльність ТНК в межах їхньої юрисдикції. Проблема, однак, полягає в тому, що більшості країн, що розвиваються, бракує потенціалу та досвіду для регулювання надзвичайно складної діяльності ТНК.

Очевидно, що забезпечення зворотного процесу перенесення виробництв з регіонів з дешевою робочою силою і скорочення ланцюжків доданої вартості, що формуються ТНК, займе тривалий час в результаті неготовності багатьох країн до ресурсного переозброєння обробної промисловості. В даний час ТНК розвинених країн в умовах конкуренції з країнами, що розвиваються, зниження загального потоку міжнародного руху капіталу і одержуваних доходів від діяльності зарубіжних філій переносять свою діяльність ближче до материнської компанії і йдуть з зарубіжних ринків. Країни, що розвиваються, особливо Китай, нарощують державний капіталізм, особливо у фінансовій сфері, паралельно залучаючи іноземні компанії, але прагнучи придбати права на інтелектуальну власність і створити робочі місця для свого населення.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК У СУЧАСНОМУ ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПІД ВПЛИВОМ ПАНДЕМІЇ COVID-19

2.1. Сучасні тенденції розвитку процесів транснаціоналізації під впливом пандемії COVID-19

В умовах сьогодення процес транснаціоналізації, який характеризується посиленням взаємозв'язку і взаємозалежності суб'єктів світової економічної системи в результаті глобальних операцій ТНК досяг планетарних масштабів. Вони перетворилися на головну силу ринкового виробництва й міжнародного поділу праці, на домінуючий чинник світової економіки й міжнародних економічних відносин. Здатність ТНК гнучко пристосовувати механізми інвестиційної діяльності, організаційні методи й засоби до змін, що відбуваються в національній і світовій економіці, перетворили їх на глобальні господарюючі структури, що розглядають світове господарство як сферу застосування свого капіталу. Вони створили потужні системи маркетингу та засоби сучасної реклами, що дає їм змогу маніпулювати смаками та вподобаннями споживачів у всьому світі. На фоні вищезазначених процесів відбувається поступове зростання обсягів міжнародного виробництва [53, С. 102–103].

Дефініція «транснаціоналізація» походить від поняття «транснаціональна корпорація» і на пряму з ним пов'язана. Отже, **транснаціоналізація** – це процес посилення світової інтеграції у результаті глобальних операцій ТНК, в межах якої значна частина виробництва, споживання, експорту, імпорту і доходу країни залежить від міжнародних центрів за межами держави [54, с. 6].

Серед вчених не існує єдиного підходу до визначення терміну «транснаціоналізація». Одні дослідники вважають, що **транснаціоналізація** – це якісно новий етап інтернаціоналізації господарського життя, який характеризується різким зростанням ролі зовнішніх факторів розвитку всіх держав і створенням

транснаціонального капіталу. Інші трактують транснаціоналізацію як форму загального процесу інтернаціоналізації господарського життя [40, с. 85].

Так, О. Рогач вважає, що **транснаціоналізація** – це процес посилення світової інтеграції у результаті глобальних операцій ТНК, в межах якої значна частина виробництва, споживання, експорту, імпорту і доходу країни залежить від міжнародних центрів за межами держави [47, с. 9].

Згідно з визначенням А. Мовсеяна і С. Огнівцева, «**транснаціоналізація** – це процес перенесення частини відтворювальних процесів з однієї країни в іншу (інші) за допомогою прямих іноземних інвестицій, до яких, на відміну від портфельних, відносять інвестиції, зроблені за кордон з метою організації філій або встановлення контролю над іноземними компаніями, стають залежними. Ці інвестиції здійснюються в основному ТНК, які є основою транснаціоналізації» [37, с. 206].

На сьогодні транснаціоналізація бізнес-діяльності досягнула свого найвищого рівня, охопивши практично усі країни світу та усі фази суспільного відтворення на галузевому та територіально-регіональному рівнях, що дає підстави стверджувати про її глобальний характер.

В конкурентному бізнес-середовищі 500 найбільших ТНК реалізують 95% світової продукції фармацевтики, близько 80 % – електроніки та хімії, 76% – продукції машинобудування. ТНК контролюють майже половину світового промислового виробництва та дві третини міжнародної торгівлі, а також 4/5 патентів і ліцензій на впровадження нових технологій [99].

ТНК є невід’ємною складовою зовнішньоекономічної діяльності будь-якої розвиненої країни. Кількість ТНК та їх філій у світі щороку зростає. За даними Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) у світі в 2020 році нараховується близько 80 тисяч ТНК і 850 тисяч їх зарубіжних підрозділів. За останні 30 років кількість ТНК збільшилась у 12 разів (1970 рік – 7 тис. ТНК, 1990 рік – 36 тис., 2014 рік – 85 тис.), у яких зайнято більше 75 млн. чоловік, [99], (рис. 2.1.):

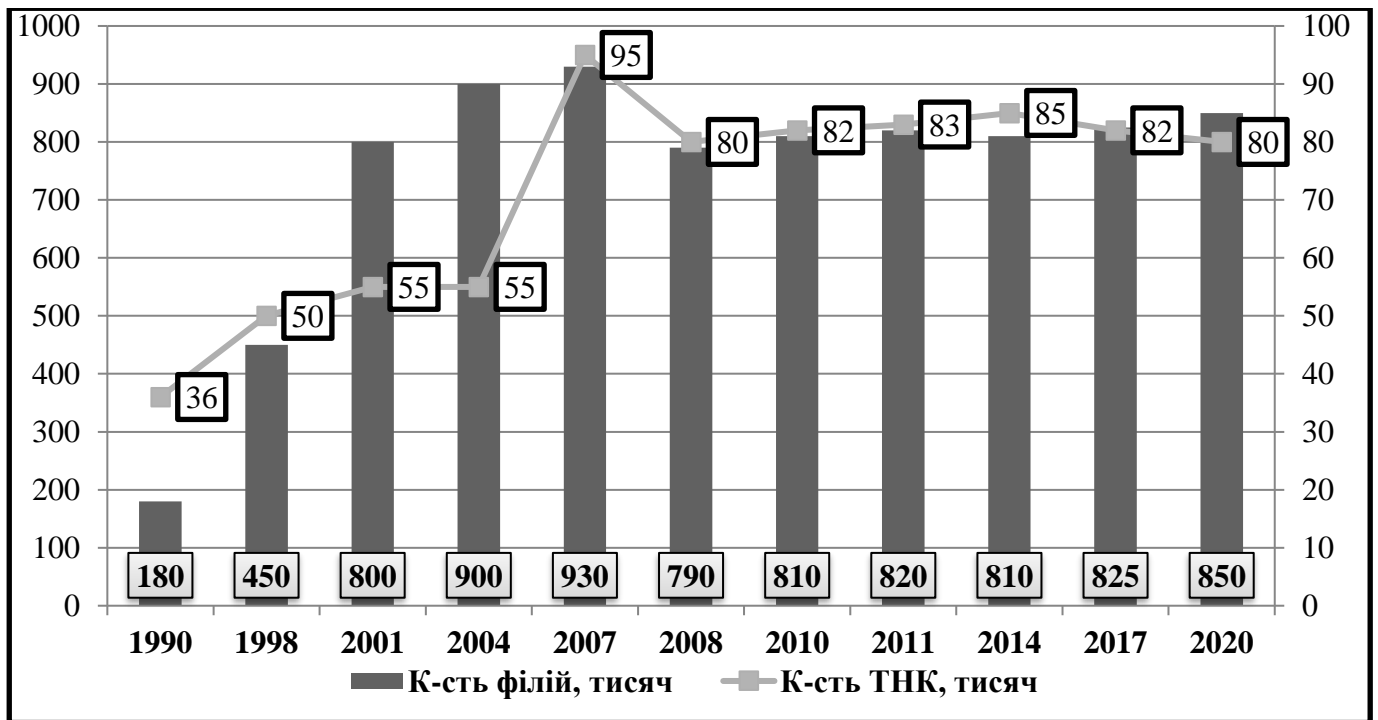

Рис. 2.1. Динаміка кількості ТНК та їхніх закордонних підрозділів у світі в період 1990–2020рр., (тисяч одиниць).

Примітка. Побудовано автором за даними Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД).

Незважаючи на виклики, викликані пандемією, триваючою війною та непередбачуваними ринками, найбільшим публічним компаніям світу вдалося збільшити продажі та прибутки за останній рік. Здорові звіти про доходи, однак, маскують нову економічну реальність, яка позбавлена державних стимулів і має набагато нижчу вартість акцій, оскільки інфляція та ведмежий поворот ринку гальмують відновлення економіки [97].

Forbes Global 2000 складає рейтинг найбільших компаній світу за чотирма показниками: продажі, прибуток, активи та ринкова вартість. Ринкова турбулентність призвела до зниження мінімальної ринкової вартості, яка буде розглядатися для списку 2022 року, до 7,6 мільярдів доларів у порівнянні з 8,26 мільярдів доларів у 2021 році, але мінімальна вартість для всіх інших показників зросла в порівнянні з минулим роком.

Berkshire Hathaway посів перше місце вперше з тих пір, як Forbes почав публікувати Global 2000 у 2003 році, випередивши Промислово-комерційний банк Китаю (Industrial&Commercial Bank Of China), який опустився на 2 місце після

дев'яти років поспіль на вершині списку. Велика нафта швидко виросла в рейтингу порівняно з минулорічними низькими позиціями, завдяки росту цін на нафту. ExxonMobil займає 15-е місце в цьому році проти 317-го в 2021-му, а Shell займає 16-е місце з 324-го. Обидві компанії побачили, що прибутки повернулися до позитивних показників після минулорічних збитків [94], (табл. 2.1):

Таблиця 2.1

Динаміка показників господарської діяльності
ТОП–10 найбільших публічних ТНК світу в 2021 році рейтингу
Forbes Global 2000 «The World's Largest Public Companies»

№	Назва	Продажі, млрд. дол. США	Прибуток, млрд. дол. США	Активи, млрд. дол. США	Капіталізація, на 31.05.2022 млрд. дол. США
1.	Berkshire Hathaway	276.09	89.8	958.78	741.48
2.	Industrial & Commercial Bank Of China	208.13	54,03	5,518.51	214,43
3.	Saudi Arabian Oil Company (Saudi Aramco)	400.38	105.36	576.04	2,292.08
4.	JP Morgan Chase	124.54	42.12	3,954.69	374.45
5.	China Construction Bank	202,07	46,89	4,746,95	181.32
6.	Amazon	469.82	33.36	420.55	1,468.4
7.	Apple	378.7	100.56	381.19	2,640.32
8.	Agriculture Bank of China	181,42	37,38	4,561.05	133.38
9.	Bank of America	96,83	31	3,283,22	303,1
10.	Toyota Motor	281,75	28,15	552,46	237,73

Примітка. Складено автором за даними рейтингу Forbes Global 2000 List 2022: The Top 200.

Berkshire Hathaway - американська холдингова компанія. Є керівною для великої кількості компаній у різних галузях. Компанія повністю володіє такими компаніями як GEICO, Dairy Queen, Duracell, BNSF Railway, Lubrizol, Fruit of the Loom, Diamonds Helzberg, Long&Foster, FlightSafety International, Pampered Chef та NetJets, а також володіє 38,6% Pilot Flying J, 26,8% компанії Kraft Heinz, а також

American Express (17,15%), Coca-Cola Company (9,4%), Wells Fargo (9,9%), IBM (6,9%), Apple (5,5%) та Bank of America (10,86%), [100].

Група компанії в 2022 році Global 2000 мають 47,6 трлн. дол. США доходів, 5 трлн. дол. США прибутку, 233,7 трлн. дол. США активів і 76,5 трлн. дол. США ринкової капіталізації. У списку 2022 року представлено 58 країн. Найбільше ТНК у США – 590 компаній, за ними йдуть Китай/Гонконг - 351 компанія та Японія - 196 компаній, (рис. 2.2.):

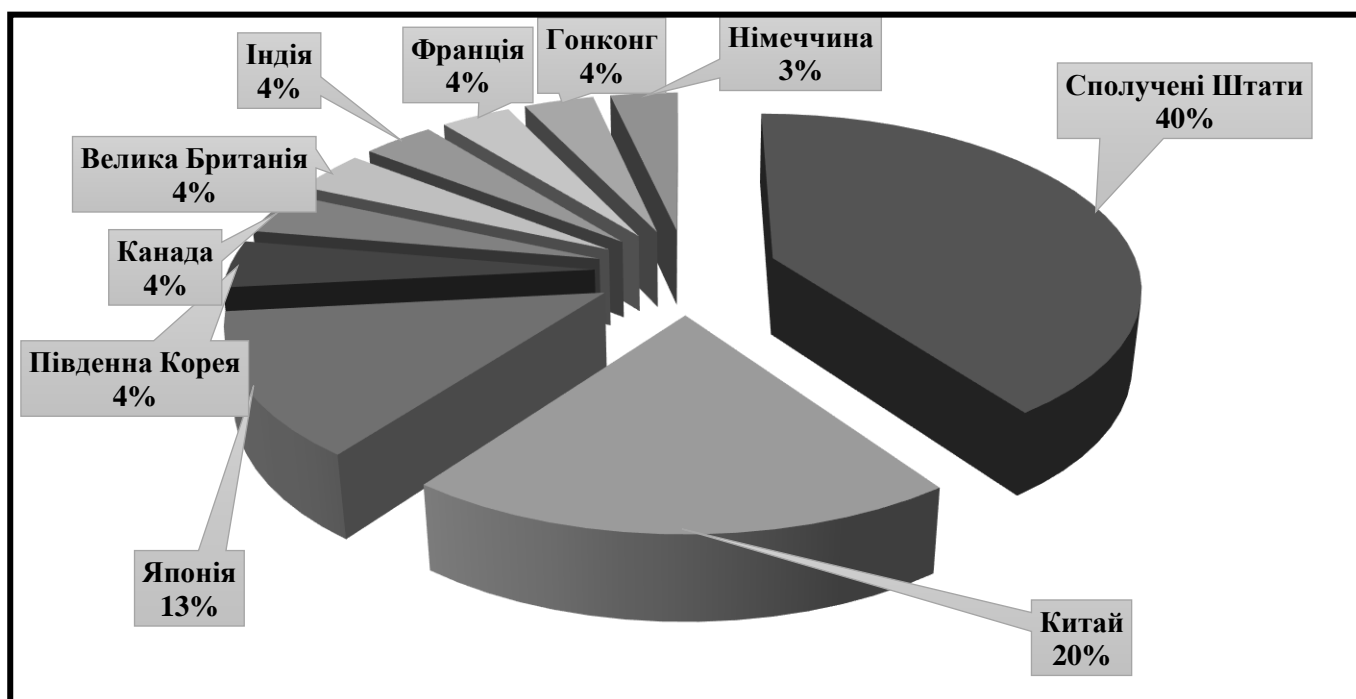

Рис. 2.2. Географічна структура ТНК рейтингу Forbes Global 2000 в 2021 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними рейтингу Forbes Global 2000 List 2022: The Top 200.

Оскільки світ виходить із болісної пандемії продажі та прибутки найбільших світових компаній зростають, але багато компаній продовжують стикатися з економічними проблемами, пов'язаними з вузькими місцями в ланцюжку поставок та сплеском інфляції [72].

Незважаючи на недавню жорстку конкуренцію на фондовому ринку, 2021 рік був вдалим роком для первинних публічних розміщень. З 28 новачків у списку 25 прибули через нещодавнє IPO, включаючи Universal Music Group (№ 890), Rivian (№ 1440) та DiDi (№ 1322). Daimler Truck Holding (№ 324) – наш головний новачок після відокремлення від Mercedes [100].

Після стрімкого зростання в 2021 році 10 найбільших державних компаній Америки відчули більш скромний прогрес цього року. Сукупна ринкова вартість групи залишилася майже незмінною, піднявшись на 3% до 9,9 трлн. дол. США; вони зафіксували сукупні продажі, що перевищили 2,3 трлн. дол. США (на 4% більше, ніж у 2020 році), а активи склали приблизно 12,3 трлн. дол. США (на 7% більше, ніж у 2020 році). При цьому прибуток зріс більш, ніж на 61% до 509 млрд. дол. США.

Berkshire Hathaway, що базується в Омахі, відзначився подібним значним зростанням прибутку, що допомогло їй піднятися на перше місце в цьогорічному списку Forbes Global 2000. Партнери-мільярдери 91-річний Уоррен Баффетт і 98-річний Чарлі Мангер отримали майже 90 мільярдів доларів прибутку минулого року, що на 53% більше, ніж у попередньому році. Berkshire повідомила про рекордні 27,5 мільярдів доларів операційного прибутку після сплати податків, що допомогло йому вийти на перше місце, зайнявши позицію JPMorgan Chase Джеймі Даймона [94].

Berkshire Hathaway зайняв місце JPMorgan Chase як найбільшої американської публічної компанії, інвестиційний банк займав цю позицію протягом трьох років поспіль. Зараз JPMorgan займає друге місце серед американських компаній і 4 місце в списку Global 2000, поступаючись ICBC і Saudi Aramco. Акції банку впали на 15% за рік, що закінчився 22 квітня 2022 року, коли вони закрилися на позначці 126,81 долара, що є нижчою в порівнянні зі скромним зростанням S&P 500 на 2% за той самий період [100].

Amazon піднявся на третє місце в американському списку, піднявшись з № 5 минулого року і № 13 роком раніше. Гігант із Сіетла продовжував стабільно розвиватися, оскільки інтернет-магазини продовжують розвиватися та стають більш популярними. Продажі зросли на 22% за 2021 рік до приблизно 470 мільярдів доларів, незважаючи на високі ціни та відсоткові ставки, які загрожували споживачам, утримуючи компанію № 2 у світі за обсягом продажів. Високий рейтинг Amazon навряд чи припиниться найближчим часом: eMarketer очікує, що зростання продажів у його провідних категоріях, включаючи меблі для дому, косметику та товари для хобі, випередить конкурентів.

За даними звіту JPMorgan прогнози залишаються оптимістичними щодо економіки, принаймні в короткостроковій перспективі. Баланси споживачів і бізнесу, а також споживчі витрати залишаються на здоровому рівні, але попереду очікують значні геополітичні та економічні проблеми через високу інфляцію, проблеми з ланцюгом поставок та війну в Україні [100], (табл. 2.2):

Таблиця 2.2

Країна походження, галузь діяльності та кількість працівників
ТОП–10 найбільших публічних ТНК світу в 2021 році рейтингу
Forbes Global 2000 «The World's Largest Public Companies»

№	Назва	Країна	Галузь діяльності	Кількість працівників, тис.
1.	Berkshire Hathaway	США	Фінансова компанія	372
2.	Industrial&Commercial Bank Of China	КНР	Промислово–комерційний банк	434
3.	Saudi Arabian Oil Company (Saudi Aramco)	Саудівська Аравія	Нафтогазова компанія	68
4.	JPMorgan Chase	США	Фінансова холдингова компанія	271
5.	China Construction Bank	КНР	Будівельний банк	349
6.	Amazon	США	Інтернет-послуги та роздрібна торгівля	1,608
7.	Apple	США	Технологічна компанія	154
8.	Agriculture Bank of China	КНР	Сільськогосподарський банк	455
9.	Bank of America	США	Банк	208
10.	Toyota Motor	Японія	Автомобілебудування	366

Примітка. Складено автором за даними рейтингу Forbes Global 2000 List 2022: The Top 200.

Технологічними компаніями, що потрапила до десятки в 2022 році виявилася лише дві компанії Amazon.com та Apple. Компанії мають великі доходи і чисті прибутки. Завдяки цьому компанія з найдорожчим брендом на планеті опинилася на сьомій позиції. З технологічних ТНК високі місця в рейтингу Forbes Global 2000 в 2022 році займають Samsung (14), Microsoft (12), Alphabet (11), Intel (51), IBM (98), і Meta Platforms (34), [114].

Беззаперечним залишається той факт що саме транснаціоналізація увібрала в себе чи не усі базові ознаки, характеристики, переваги та недоліки глобалізації. Водночас транснаціоналізація суттєво видозмінила і саму глобальну економіку, і її

фінансове господарство. Дані таблиць 2.1 та 2.2 дають можливість дійти кількох надзвичайно важливих висновків щодо процесу транснаціоналізації:

1. За критерієм обсягу активів найбільші ТНК світу є переважно фінансовими інституціями. Така ситуація є цілком природною в глобальних економічних процесах. Загальновідомим є той факт, що саме фінансовий капітал виявив найвищу здатність до зростання в умовах глобалізації. В таких умовах фінансові інституції отримали явні переваги над промисловими корпораціями в конкурентній боротьбі, що в результаті і привело до гегемонії фінансових ТНК (так шість з десяти найбільших ТНК світу в 2021 році це фінансові структури, а саме банки: Industrial&Commercial Bank Of China, China Construction Bank, JPMorgan Chase тощо), [114].

2. Поступово змінюється і географічна структура ТНК. Якщо ще кілька десятиліть тому провідні позиції займали транснаціональні корпорації США, Японії, Німеччини та Франції, то вже зараз вони зіштовхнулися з жорсткою конкуренцією з боку китайських ТНК. Саме китайський досвід свідчить, що переваги ТНК можуть і повинні проявлятися в умовах державної підтримки. Так, можна погодитися з тим фактом, що стратегія розвитку ТНК Китаю багато в чому стала можливою винятково за рахунок відповідної державної політики, проте її результати не можуть не вражати – особливо з позиції генерації прибутку [91].

3. Об'єктивно провідними фінансовими ТНК світу залишаються банківські інституції. Жодні кризи не здатні похитнути позиції банківського сектору, який перетворився на один із головних механізмів реалізації процесу транснаціоналізації. Проте треба визнати, що серед провідних фінансових ТНК також представлений і страховий бізнес, іпотечні установи тощо.

Останні дослідження 2021 року найбільших у світі та найпотужніший компаній, саме за рівнем доходів, прибутку, активів та ринкової вартості, свідчать про те, що в рейтингу Forbes Global 2000 «The World's Largest Public Companies», чотири місця належать банкам Китаю (ICBC, China Construction Bank, Agriculture Bank of China та Bank of China). Більше того, два з них очолюють список вже багато років поспіль. А також два місця в десятці займають американські банки JPMorgan

Chase і Bank of America. Галузева спрямованість компаній сформувалася таким чином, що найбільша їх група зосереджена в банківсько–фінансовому секторі [91].

4. Одна з головних переваг фінансових ТНК порівняно з традиційними ТНК промислового сектору – висока здатність до інновацій, в тому числі – з позиції сприйняття інноваційних фінансових інструментів та послуг. Саме ця риса, дає можливість фінансовому сектору демонструвати кращі темпи розвитку в умовах постіндустріальної економіки.

Аналіз статистичної інформації, представленої в міжнародних базах даних, зокрема в американському виданні Forbes 2000 свідчить про те, що українські компанії у цьому списку не представлені, хоча є представники таких країн, як Бразилія, Індія, Катар, Перу, Польща, Чилі, Греція, Кенія, Нігерія, Казахстан тощо.

Ще одним важливим щорічним дослідженням ТНК є **Fortune Global 500** – щорічний рейтинг 500 найбільших компаній світу, критерієм складання якого служить виручка компанії. Випускається американським діловим журналом Fortune з 1955 року. Список складається щорічно і демонструє найбільш великих корпоративних гравців, тим самим дозволяючи оцінити економічний розвиток і тенденції ринків [108].

Fortune Global 500 трохи зменшився за останній рік. Після досягнення рекордного рівня в 33,3 трильйона доларів у 2020 році загальний дохід найбільших компаній світу впав на 4,8% до 31,7 трильйона доларів 2021 року. Це було перше зниження за останні п'ять років. Винуватцем, безумовно, був COVID-19, який вразив величезні сектори світової економіки, коли країни вводили карантин. Наприклад, сукупні продажі як в енергетичному, так і в автомобільному секторах впали більш ніж на 10%. І всі шість авіакомпаній, які потрапили до минулорічного рейтингу, цього року не потрапили в рейтинг. Незважаючи на невдачі, вага Global 500 залишається вагомою: сукупні продажі компаній зі списку дорівнюють більш ніж одній третині світового ВВП [108].

За критерієм обсяги виручки компаній, рейтинг Global 500 успішних корпорацій світу в 2021 році очолила мережа торгових центрів Walmart (США), річна виручка якої становила 559,1 млрд. дол. США. П'ятірка найбільших компаній

утримувала свої позиції в списку, а Walmart займає перше місце десятий рік поспіль, отримавши за цей час 5,1 трильйона доларів кумулятивного доходу. На другому місці компанія електромережева компанія Китаю State Grid з річною виручкою 386,6 млрд. дол. США. На третьому місці Amazon.com, яка отримала 386,1 млрд. дол. США (табл. 2.3):

Таблиця 2.3

ТОП–10 ТНК світу за обсягом виручки рейтингу Fortune Global 500 в 2021 році

№	Назва	Країна	Галузь	Річна виручка, млрд. дол. США	Прибуток, млрд. дол. США	Кількість працівників, тис. осіб
1	Walmart	США	Роздрібна торгівля	559,1	13,673	2300
2	State Grid	КНР	Електромережева	386,6	5,58	896,3
3	Amazon	США	Інтернет-послуги та роздрібна торгівля	386,1	21,3	1298
4	China National Petroleum	Китай	Паливна	283,9	4,57	1242
5	Sinopec Group	Китай	Паливна	283,7	6,2	553,8
6	Apple	США	Технологічна	274,5	57,4	147
7	CVS Health	США	Охорона здоров'я	268,7	7,2	256,5
8	UnitedHealth Group	США	Охорона здоров'я	257,1	15,4	330
9	Toyota Motor	Японія	Автомобілебудування	256,7	21,2	366,7
10	Volkswagen	Німеччина	Автомобілебудування	253,9	10,1	662,6

Примітка. Складено автором за даними рейтингу Fortune Global 500 –2022.

За останні два десятиліття компанії Китаю зростали настільки швидко, що в 2021 році вони втретє випередили США в щорічному рейтингу Global 500. У Китаї зараз 139 компанії (у тому числі 10 тайваньських компаній), порівняно зі 121 для США. Двадцять років тому в рейтингу Global 500 було всього вісім китайських компаній. Уряд Китаю продовжує інвестувати в майбутнє [94].

З країн Європи найбільше ТНК в 2021 році у Франції (32), Великобританії (29), Німеччині (22), Нідерландах (15) та Швейцарії (12), (рис. 2.3.):

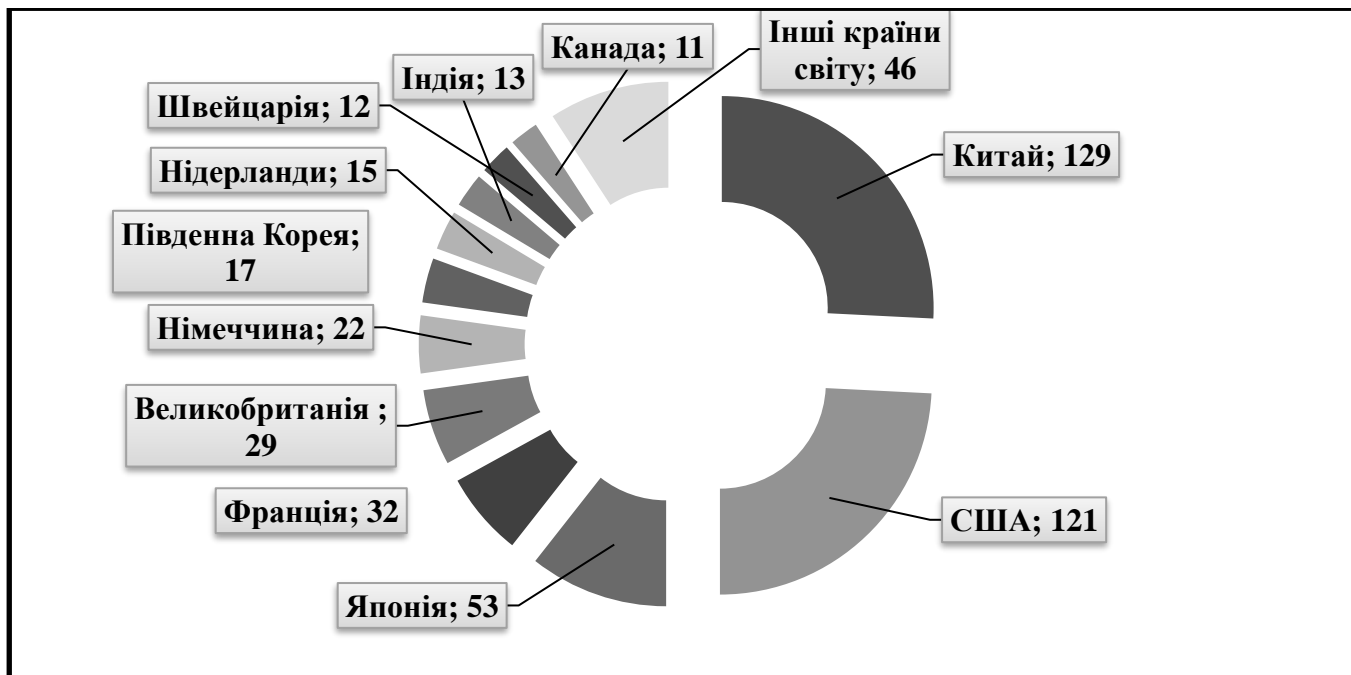

Рис. 2.3. Географічна структура ТНК рейтингу Fortune Global 500 в 2021 році, (одиниць).

Примітка. Побудовано автором за даними рейтингу Fortune Global 500 – 2021.

Японія залишалася стабільною з 53 компаніями. Компанії зі списку 2021 розташовані в 220 містах і 31 країні по всьому світу. Цього року 23 жінки – генеральні директори компаній Fortune Global 500, що на дев'ять більше, ніж минулого року [108].

Варто зазначити, що приблизно три чверті компаній зі списку Global 2000 базуються лише в 10 країнах. США та Китай залишаються країнами з найбільшою кількістю компаній, які котируються, за ними йдуть Японія, Південна Корея, Канада та Велика Британія [94].

Загальна кількість працюючих в 500 найбільших ТНК світу в 2021 році становить близько 70 млн. осіб. Рейтинг компаній значно відрізняється від рейтингу за обсягами доходів. Walmart займає перше місце восьмий рік поспіль і в 16-й раз з 1995 року. Компанії Walmart, China National Petroleum, State Grid зберігають свої позиції в рейтингу за кількістю працівників вже другий рік поспіль. Найбільша кількість працівників 2300 тис. осіб у компанії Walmart, Amazon мають 1608 тис. осіб, State Grid 1298 тис. осіб, China National Petroleum 1242 тис. осіб [94], (рис. 2.4.):

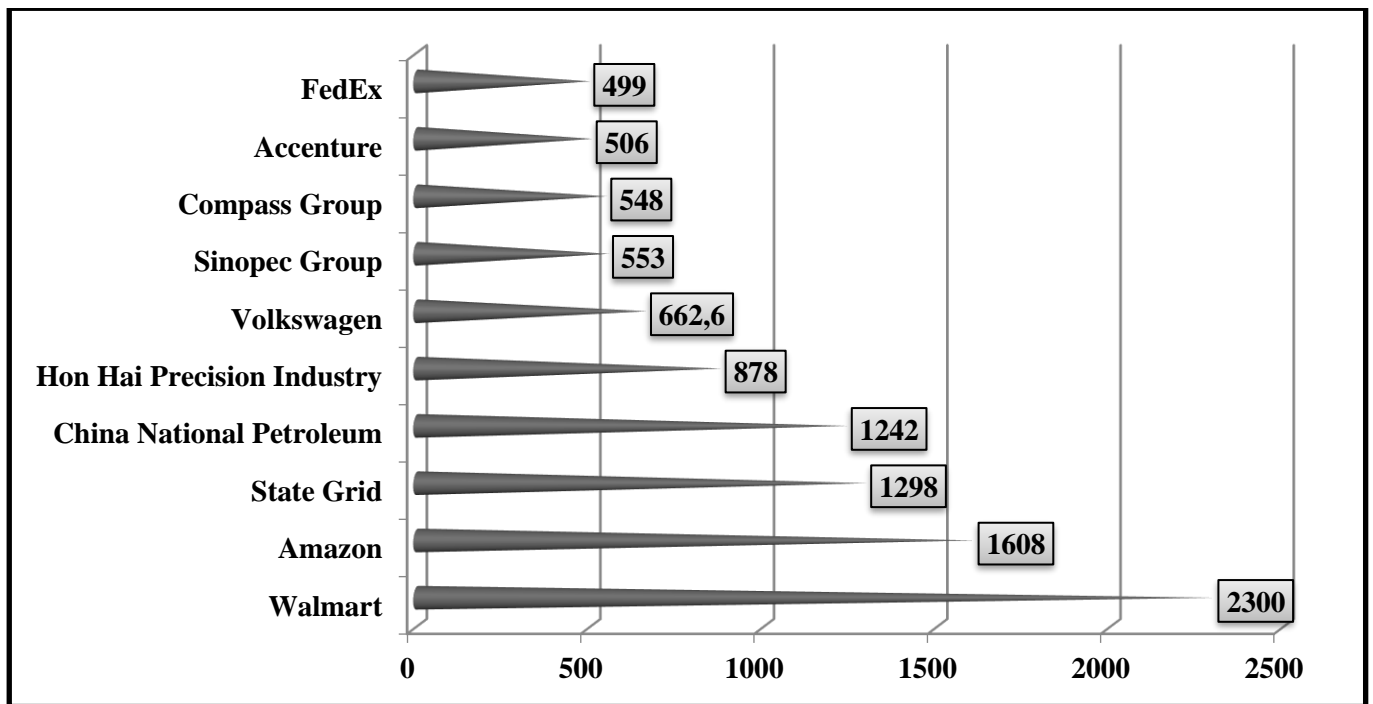

Рис. 2.4. Рейтинг Fortune Global 500 за кількістю працюючих в 2021 році, (тис. осіб).
Примітка. Побудовано автором за даними рейтингу Fortune Global 500–2021.

Обсяг персоналу перших 10 ТНК світу складає 13,3%, на інші ТНК припадає 86,6%. Кількість працюючих Walmart Stores в 2021 році становить 3,14% від загальної кількості зайнятих [33].

Цього року Global 2000 демонструє багато компаній, у яких з перших місяців 2022 року змінилися обсяги діяльності. Гігантські енергетичні компанії, такі як ExxonMobil, Shell і Chevron минулого року, потрапили до 300-х, але тепер підскочили на 15, 16 і 26 місця, відповідно до цього річного списку. Авіакомпанії зазнали подібних відскоків, найпомітнішим із них є Southwest Airlines, які цього року піднялися на 227 позицій і приземлилися на 630 місці.

В рейтингу Fortune Global 500 за рівнем ринкової капіталізації у 2021 році перші чотири місця посідають банки Китаю: Industrial & Commercial Bank of China, China Construction Bank, Agricultural Bank of China та Bank of China. На п'ятому місці також банк, але американський JPMorgan Chase (рис. 2.5.):

ICBC також зазнав символічних втрат у червні 2020 року, опустившись на друге місце серед найцінніших публічних компаній на материковому Китаї. Перше місце посів Kweichow Moutai, виробник алкогольних напоїв, акції якого злетіли під

час пандемії COVID-19 [100].

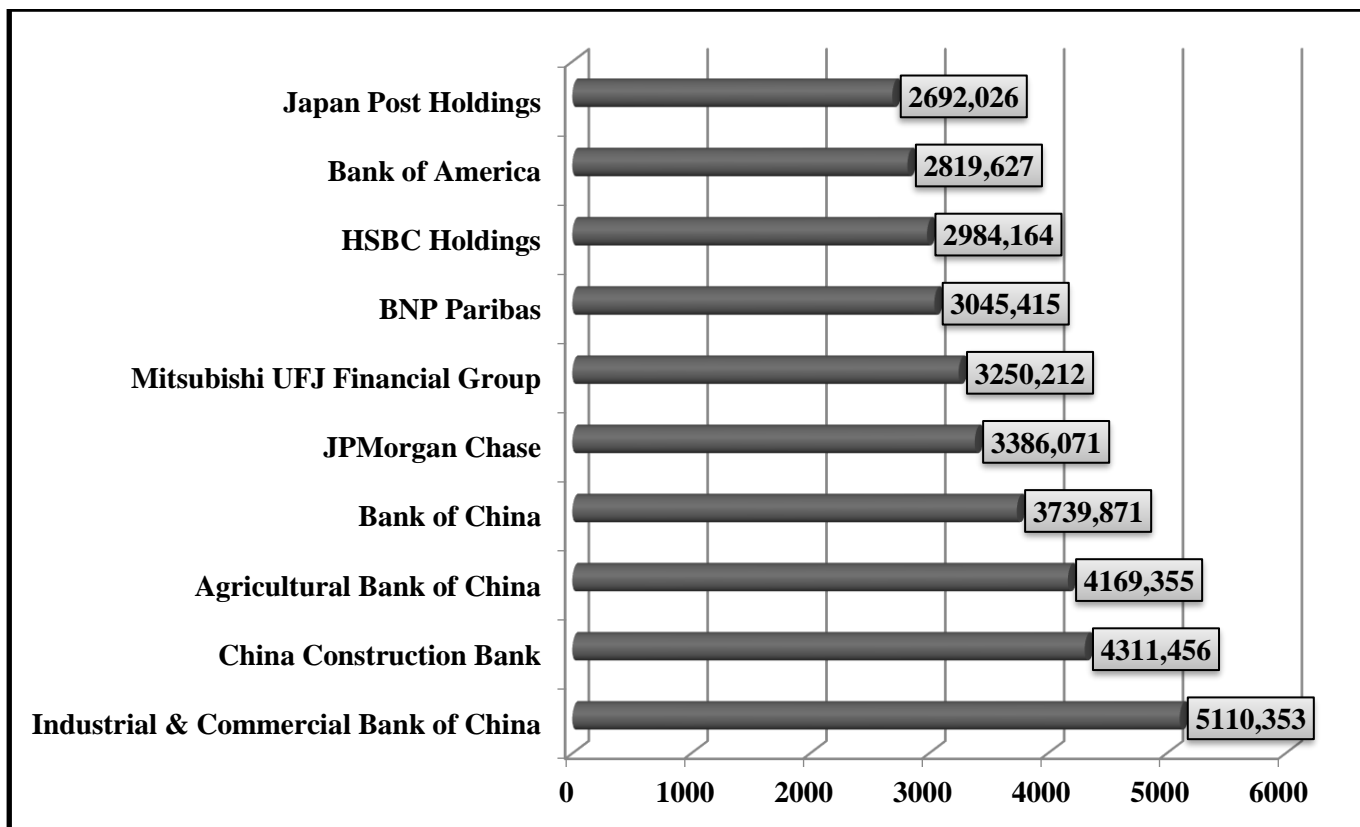

Рис. 2.5. Рейтинг Fortune Global 500 за ринковою капіталізацією в 2021 році, (млрд. дол. США).

Примітка. Побудовано автором за даними рейтингу Fortune Global 500–2021.

Згідно з оцінками аналітиків, експорт зарубіжних філій ТНК складає приблизно 1/3 від загального експорту товарів і послуг. Найбільш потужні ТНК розташовані у КНР, США, ЄС та Японії. Проте все більшого розвитку набувають ТНК нових індустріальних країн, як Південна Корея, Бразилія, Мексика, що зумовлено впровадженням ними стратегії застосування конкурентних переваг [94]

Підтримуючи оборот капіталів, людей і технологій, ТНК вищеназваних країн значною мірою сприяють економічному зростанню і розвитку приймаючих національних економік, включаючи: зменшення гостроти валютного дефіциту, пов'язаного з імпортом; підвищення культури ведення бізнесу та споживання товарів і послуг; забезпечення додаткових робочих місць місцевому населенню.

Таким чином, сучасні процеси транснаціоналізації мають динамічну тенденцію розвитку:

- бурхливий розвиток надвеликих корпорацій, які стають основними гравцями у світовій економіці;
- зниження ступеня «прив'язки» ТНК і виробленої ними продукції до материнських країн;
- значну концентрацію капіталу, що дає змогу ТНК зменшувати витрати виробництва, фінансувати НДДКР та впроваджувати інноваційні продукти та ін.;
- утворення і зростання ТНК як результат інтернаціоналізації економіки та розвитку світового ринку;
- транснаціоналізація капіталу стає характерною рисою інституціонального розвитку всієї сучасної економіки [34].

Отже, ТНК належить вирішальна роль у глобалізації світової економіки. Кількість ТНК та їх філій у світі щороку зростає. Процес транснаціоналізації, що характеризується посиленням взаємозв'язку і взаємозалежності суб'єктів світової економічної системи в результаті глобальних операцій ТНК, сьогодні досяг планетарних масштабів. ТНК перетворились на головну силу ринкового виробництва й міжнародного поділу праці, на домінуючий чинник світової економіки й міжнародних економічних відносин.

2.2. Дослідження інноваційної діяльності сучасних транснаціональних корпорацій

Домінуючими сучасними тенденціями розвитку світового господарства виступають транснаціоналізація економіки та перетворення інновацій на визначальний чинник міжнародної економічної взаємодії. Внаслідок масштабності діяльності ТНК як визначальної тенденції XXI ст., їх можна розглядати як ключовий елемент прогресу соціально-економічних відносин на рівні галузі, країни, регіону, світу. Зростання значення інноваційної складової спричинило активізацію

інноваційної діяльності ТНК і зумовлює необхідність формування нових підходів щодо наукового осмислення вказаних процесів в контексті пандемії COVID-19 та якісно нових проявів транснаціоналізації як важеля безперервного поступального зростання національних економік.

В умовах прискореного трансформаційного розвитку «нової економіки» і сучасного інформаційного суспільства однією із основних конкурентних стратегій ТНК є використання інновацій, як найважливішого нематеріального активу. Відповідно головною конкурентною перевагою транснаціональних компаній в сучасних умовах є ефективне використання інноваційного чинника [108].

Одним із основних інноваційних джерел, якими володіють ТНК є науково-технічний і кадровий потенціал, що робить їх головними учасниками процесу формування глобальної інфраструктури технологічних нововведень. Таким чином, здійснюючи інвестиційну діяльність транснаціональні корпорації мають істотний вплив на конкурентоспроможність країн у світовій економіці, визначаючи лідируюче положення одних і відставання інших. Частка транснаціональних компаній у світовому виробництві інновацій вища їх частки в фінансуванні наукових досліджень і розробок та становить близько 40-50% загальносвітового виробництва [109].

При виході на міжнародний інноваційний ринок, ТНК інтегрують інноваційну діяльність у рамках усієї структури головної компанії, при цьому філії транснаціональних корпорації спеціалізуються на найбільш конкурентоспроможних інноваціях, при цьому відбувається процес інтернаціоналізації інноваційної діяльності через створення міжнародних стратегічних альянсів.

За щорічним прогнозом аналітичного центру Global R&D funding forecast (Глобальний прогноз фінансування наукових досліджень) глобальні інвестиції в дослідження та розробки (R&D) зменшились в 2020 році на 2,1% до 2,32 трлн. дол. США порівняно з 2,37 трлн. дол. США в 2019 році, за паритетом купівельної спроможності (ПКС) для 115 країн, що мають значні інвестиції в наукові дослідження та розробки (більше 20 мільйонів доларів США). Обсяг світового валового внутрішнього продукту в 2020 році становив 133,6 трлн. дол. США [108].

У 2021 році збільшення глобальних інвестицій в дослідження та розробки (R&D) становили 2,348 трлн. дол. США. А світовий ВВП в 2021 році виріс до 140,5 трлн. дол. США, що на 6,9 млрд. дол. США більше попереднього періоду.

У 2022 році редактори R&D World прогнозують, що 2,476 трлн. дол. США буде інвестовано у глобальні дослідження і розробки, що на 5,43% більше, ніж 2,348 трлн. дол. США, витрачених у календарному 2021 році. Понад 80% (81,6% або 104 мільярди доларів США) з цих витрат на R&D збільшення можна пояснити щорічним збільшенням у десятці країн, що витрачають на НДДКР (від США до Бразилії).

Темпи приросту науково-дослідних розробок у 2019 році більші у порівнянні з 4,1%, що спостерігалися в 2018 році, внаслідок очікуваного зростання світової економіки, а темпи падіння НДДКР в 2020 році складають 2,1%, що пов'язано з пандемією COVID-19. Варто зазначити, що під впливом коронавірусної інфекції досліджувані темпи приросту НДДКР в 2021 році становлять 3,3% [116].

Згідно з даними NSF з поправкою на інфляцію, зростання інвестицій у дослідження та розробки в США в середньому становило 3,3% у період з 2010 по 2018 рік (після великої глобальної рецесії 2009 року). Співвідношення НДДКР до ВВП зросло до понад 3% у 2018 році і прогнозується на рівні 3,07% у 2022 році.

США в 2021 році зменшили свої витрати на НДДКР на 0,5% і становили 598,7 млрд. дол. США. Очікується, що у 2022 році США інвестують у дослідження та розробки, 679,4 млрд. дол. США [105].

Варто зазначити, що на США припадає близько 45% загального обсягу світових досліджень в секторі біофармацевтичної промисловості. Частка США була відносно стабільною протягом останніх 15 років. Частка Китаю на цьому ринку зросла з 6% до 12% за останні п'ять років [108].

Протягом 20 років КНР безперервно демонструє триваюче велике щорічне збільшення інвестицій у НДДКР, а нездатність США відповідати цьому зростанню призводить до прогнозу, що Китай вперше перевищив США у сфері НДДКР (621,5 млрд дол. США для Китаю проти 598,7 млрд. дол. США для Сполучених штатів) у 2021 році. 4% різниця може бути частково пояснена покращенням річного ВВП КНР на 2% порівняно зі зниженням річного ВВП США на 4% у 2020 році.

Частка США в загальній сумі глобальних інвестицій в НДДКР десять років тому становила 34%, а частка Китаю складала 12,5%. То сьогодні, частка США становить 24,5 %, а частка Китаю – 25,5 %, (табл. 2.4):

Таблиця 2.4

Динаміка глобальних витрат на дослідження та розробки за регіонами та провідними країнами в 2017-2021рр., (%)

Країна/регіон світу	2017	2018	2019	2020	2021
Північна Америка (12 країн)	27,72	26,8	27,2	27	26,4
Південна Америка (10 країн)	2,36	2,3	2,2	2,2	2
Азія (24 країни)	42,67	43,5	43,9	44,3	46
Європа (34 країни)	20,98	21,3	20,8	20,5	19,6
Росія / СНД (5 країн)	2,87	2,8	2,7	2,7	2,6
Близький Схід (13 країн)	2,5	2,5	2,4	2,4	2,3
Африка (18 країн)	0,9	0,9	0,9	0,9	0,8
Всього (116 країн)	100	100	100	100	100
Китай	21,16	21,8	22,5	23,2	25,5
Сполучені Штати	25,57	24,7	25,2	25	24,5
Японія	8,82	8,3	8	7,8	7,5
Німеччина	5,46	5,5	5,4	5,3	5,2
Індія	3,66	3,9	4	4	3,8
Південна Корея	4,06	3,9	3,8	3,8	3,78
Всього (6 країн)	68,73	68,2	68,9	69,1	70,3

Примітка. Складено автором за даними Global R&D funding forecast 2018-2021.

У той час як Китай випередив США у видатках на НДДКР у 2021 році, Індія (93,48 млрд. дол. США) випередила Південну Корею (91,47 млрд. дол. США) і піднялася на одне місце в рейтингу найвищих споживачів (з шостого місця на п'яте місце). США в 2021 році зменшили свої витрати на НДДКР на 0,5% і становили 598,7 млрд. дол. США. Очікується, що у 2022 році США інвестують у дослідження та розробки, 679,4 млрд. дол. США.

Найбільші витрати на НДДКР за країнами світу в 2021 році у підприємств США (24,5%), Китаю (25,5%) та Японії (7,5%). До п'ятірки лідерів також входять Німеччина (5,3%), Південна Корея та Індія з частками 3,8 % та 3,78 % відповідно (рис. 2.6.):

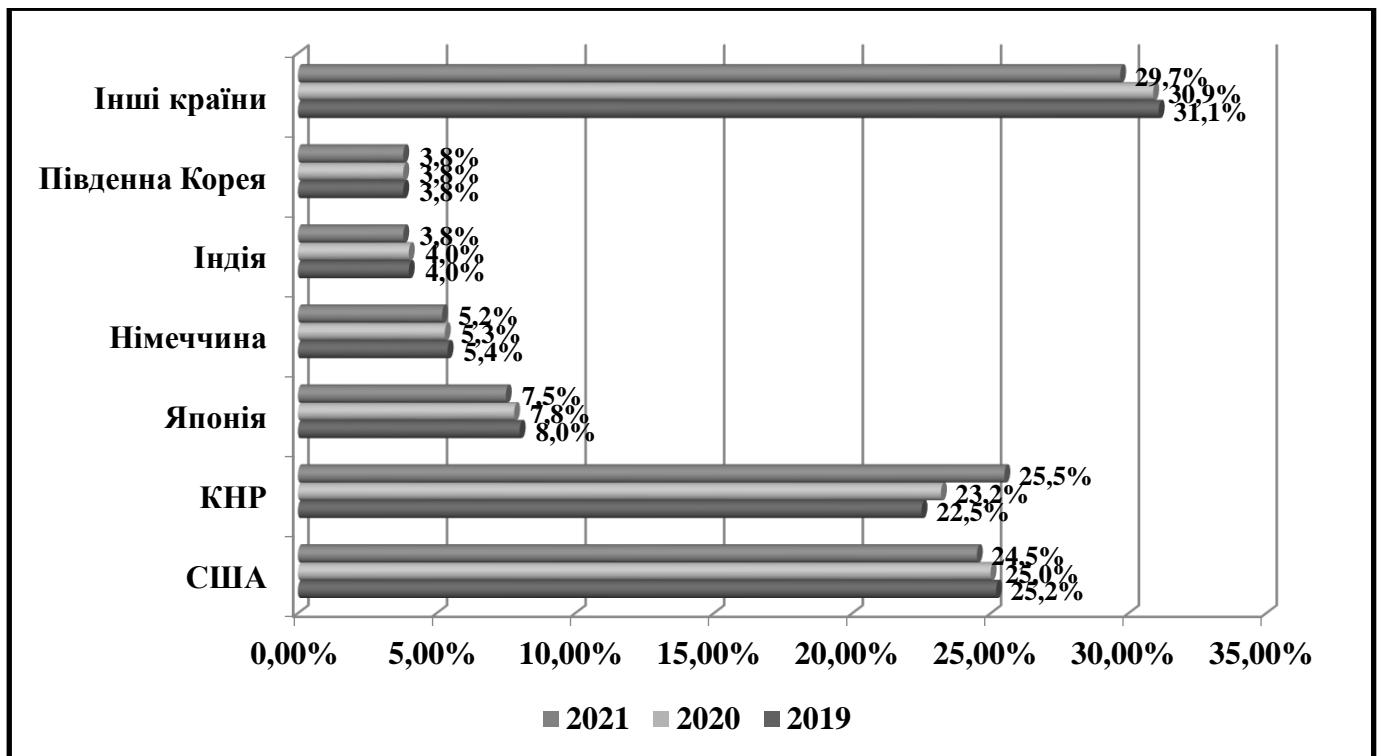

Рис. 2.6. Витрати ТНК на НДДКР за країнами світу в 2019-2021рр., (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Global R&D funding forecast 2019-2021.

Шість країн, що найбільше витрачають на НДДКР в 2017-2021рр. (США, Китай, Японія, Німеччина, Південна Корея та Індія) відповідають за майже 70% усіх глобальних інвестицій в НДДКР. У 2021 році США та Китай інвестували майже половину (48,2%) всіх світових коштів на НДДКР. А уряд США (зі своїм фінансуванням на НДДКР у 621,5 млрд. дол. США в 2021 році) інвестує більше коштів на НДДКР, ніж усі інші окремі країни разом, крім Китаю та Японії [110].

Топ-10 рейтингів за останні 5 років суттєво не змінилися. Деякі країни трохи перемістилися на один номер рейтингу, але країни зберегли свою відносну позицію. Наприклад, Індія повільно просунулася в рейтингу і займає 5 місце в 2020 році, а четверте в 2021 році. У той час як Китай протягом останніх 15 років збільшує свою науково-дослідну діяльність на майже 10% щорічно, Японія збільшує інвестиції в НДДКР менше ніж на 2% щорічно. Два представники Фінляндія з високим співвідношенням дослідників/населення понад 7000 та Ізраїль із високим рівнем науково-дослідної роботи у відсотках до ВВП 4,0 - історично послідовні та не змінилися за останні п'ять років [111].

За прогнозами Global R&D funding forecast 2021, серед країн, що найбільше інвестують в НДДКР, Китай займатиме перше місце в 2021 році, в 2017-2020рр., це місце займали США. В Китаї, витрати на НДДКР перевищать 621 млрд. дол. США, їх частка у світових витратах дорівнює 25,5% (табл. 2.5):

Таблиця 2.5

Країни-лідери за глобальними витратами на дослідження та розробки
в 2017-2021рр., (млрд. дол. США)

Місце	Країна	2017	2018	2019	2020	2021
1	Китай	444,82	499,63	532,8	574,4	621,5
2	США	537,59	565,76	596,58	580,2	598,7
3	Японія	185,54	189,51	190,65	181,1	182,36
4	Німеччина	114,84	126,55	128,32	121,65	127,25
5	Індія	76,91	89,23	95,79	85,92	93,48
6	Південна Корея	85,43	89,47	90,27	87,11	91,47
7	Франція	62,13	68,33	69,08	64,46	67,03
8	Росія	57,81	61,58	61,43	58,92	60,57
9	Великобританія	49,16	52,03	53,17	49,77	51,61
10	Бразилія	37,14	39,38	39,4	37,11	38,15
Топ-10 країн-лідерів		1651,37	1781,47	1857,5	1840,6	1932,1
Всі країни світу		2103,5	2189,6	2370,8	2325,2	2440,5

Примітка. Складено автором за даними Global R&D funding forecast 2018-2021.

Протягом досліджуваного періоду, а саме в 2017-2021рр. США нарощували свої витрати на НДДКР, а в 2020 році зменшили їх на 16,4 млрд. дол. США, в порівнянні з 2019 роком, але в 2021 році вони знову повернулися до рівня 2019 року. Усі країн з найбільшими витратами на НДДКР, крім Китаю, в 2020 році скоротили їх, в порівнянні з 2019 роком [111].

В умовах пандемічного періоду Азія є найбільшим регіоном для інвестування в НДДКР в 2021 році з часткою 46 % від світових інвестицій. Азійський регіон щороку зростає на 0,5-2% у загальній частці в НДДКР, і з такими темпами приросту його частка до 2030 року може становити більше половини всіх інвестицій в НДДКР у світі.

В той же час, відмітимо, що частка країн Північної Америки (26,4%), в т.ч. США, та країн Європи (19,6%) у глобальних витратах на НДДКР відчутно скорочується під впливом пандемії COVID-19. Низькою залишається частка витрат на дослідження та розробки у світовому обсязі країн СНД (2,6%), Південної Америки (2%), Близького Сходу (2,3%), Африки (0,8%), (рис. 2.7.):

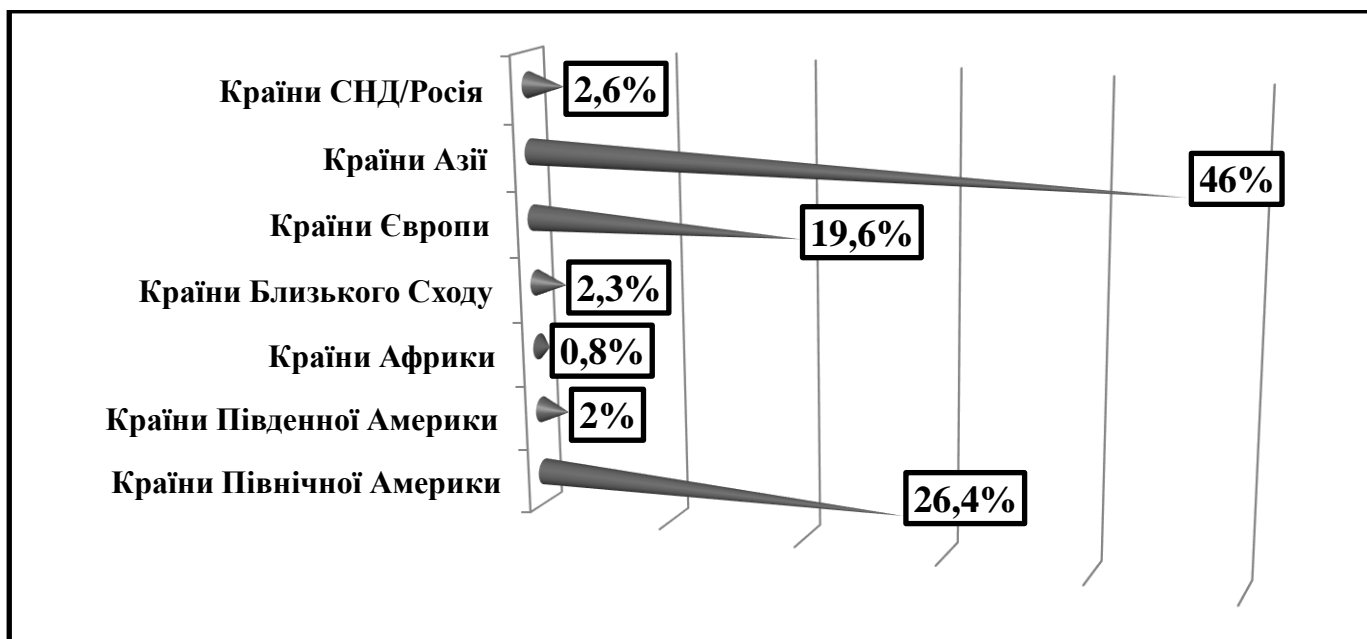

Рис. 2.7. Регіональний розподіл глобальних НДДКР в 2021 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Global R&D funding forecast 2021.

У 2020 році під впливом пандемічної кризи в країнах Африки витрати на дослідження та розробки становили 19,5 млрд. дол. США, що на 1,1 млрд. дол. США менше в порівнянні з 2019 роком. Країни Близького Сходу інвестували в НДДКР в 2020 році 53,5 млрд. дол. США, що на 2,8 млрд. дол. США менше, в порівнянні з 2019 роком. Витрати Росії/СНД становили 61,9 млрд. дол. США. Більшість цих регіонів, повернуться до значення 2019 року вже в 2021 році [112].

Країни Африки, Південної Америки та регіони Близького Сходу, продовжуватимуть займати меншу частку серед країн, що інвестують в НДДКР. Сукупні інвестиції у дослідження та розробки у цих трьох регіонах складають лише 5,1% загальних глобальних витрат на НДДКР, незважаючи на те, що вони створюють понад 13% загального світового ВВП. Ці показники майже не змінилися

за останні 10 років, та не матимуть значних покращень протягом наступних п'яти років. Транснаціональні компанії створюють науково-дослідницькі центри в країнах з економіками, що динамічно розвиваються, і переносять туди все більше своїх інноваційних функцій. За результатами дослідження проведеного ЮНКТАД, транснаціональні компанії здійснюють у середньому 28% витрат на НДДКР за межами своїх країн. Європейські компанії витрачають близько 41%, американські – 24%, японські – 15% своїх інноваційних бюджетів за кордоном [113].

Більше половини (57%) досліджуваних компаній мають науково-дослідні та конструкторські підрозділи в Китаї, Індії або Сінгапурі. Країни Азії визнані керівниками найбільших ТНК країн «тріади» як найпривабливіші для розміщення підрозділів НДДКР у таких галузях, як автомобільна, ІТ бладнання та програмне забезпечення, фармацевтика, біотехнології, електроніка, хімія [113].

З числа розвинених країн найбільш привабливими для розгортання НДДКР визнані США, Великобританія (фармацевтична галузь, електроніка); Франція, Японія (фармацевтична галузь), а також Канада, Німеччина, Італія та інші країни з розвиненими ринками, якісним людським капіталом та високоефективними НІС.

Важливим для розвитку інноваційної діяльності ТНК, є значення та характеристики національної інноваційної системи, яка в економіках країн є часткою витрат на НДДКР у ВВП.

Провідні країни світу демонструють високі показники інноваційної діяльності, що є результатом ефективного фінансування науково-дослідних робіт та розробок. Питома вага витрат на НДДКР в державах-лідерах сягає 2-3%, а в найуспішніших навіть 3-4% ВВП і зростає протягом двох десятиліть стрибкоподібно (щорічні розміри за останні роки перевищують 5 млрд. євро), [114].

Належне фінансування НДДКР є підґрунтям винайдення креативних знань, які відтворюються та втілюються у інноваційних рішеннях. Найвищий рівень частки витрат на НДДКР у ВВП в 2021 році демонстрували країни Північної Америки і становили 2,5%. В Європі частка витрат на дослідження та розробки в ВВП складає 1,84%, в Азії - 1,74%, Росії/СНД - 1,24%, Південній Америці - 0,77%, на Близькому Сході - 0,74%, в Африці - 0,42% (рис.2.8.):

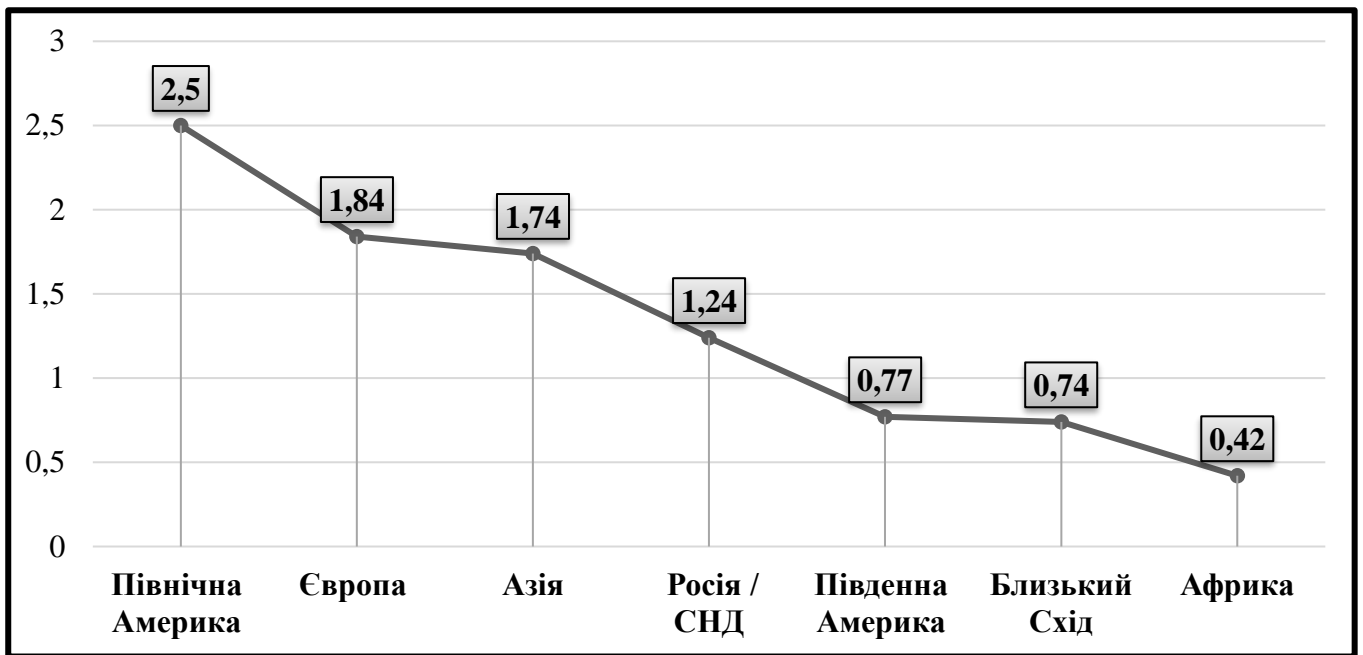

Рис. 2.8. Регіональний розподіл витрат на дослідження та розробки в ВВП в 2021 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Global R&D funding forecast 2021.

Регіональний розподіл найбільших інвестицій у НДДКР змінюється під впливом пандемії. Країни Північної Америки, Південної Америки та Європи продовжуватимуть втрачати лідерські позиції у галузі досліджень та розробок у 2021 році, навіть коли їхні витрати зростатимуть із відновленням світової економіки в цілому. Азійський регіон та, зокрема, Китай спостерігатимуть збільшення їх частки у світових НДДКР у 2021 році. Китай, Японія, Індія та Південна Корея досягнули частки в 20% від глобальних витрат на НДДКР в Азії у 2021 році та збільшення сукупного ВВП на понад 4 трлн. дол. США [113].

Одним із основних показників щодо розвитку інноваційної діяльності ТНК у економіках країн відіграє частка витрат на НДДКР у ВВП.

Топ-10 країн-лідерів щодо частки витрат на НДДКР до ВВП країн світу в 2020 році очолює Південна Корея з часткою 4,35% до ВВП країни, на другому місці - Ізраїль (4,04%), третє посіла Японія (3,5%), також до п'ятірки лідерів входять Фінляндія (3,5%) та Швеція (3,28%). Данія (3%,) та Австрія (2,98%), Швейцарія

(2,97%), Німеччина та США по 2,84%. За прогнозними даними частки витрат на НДДКР до ВВП країн світу в 2020 році не зміняться, (рис. 2.9.):

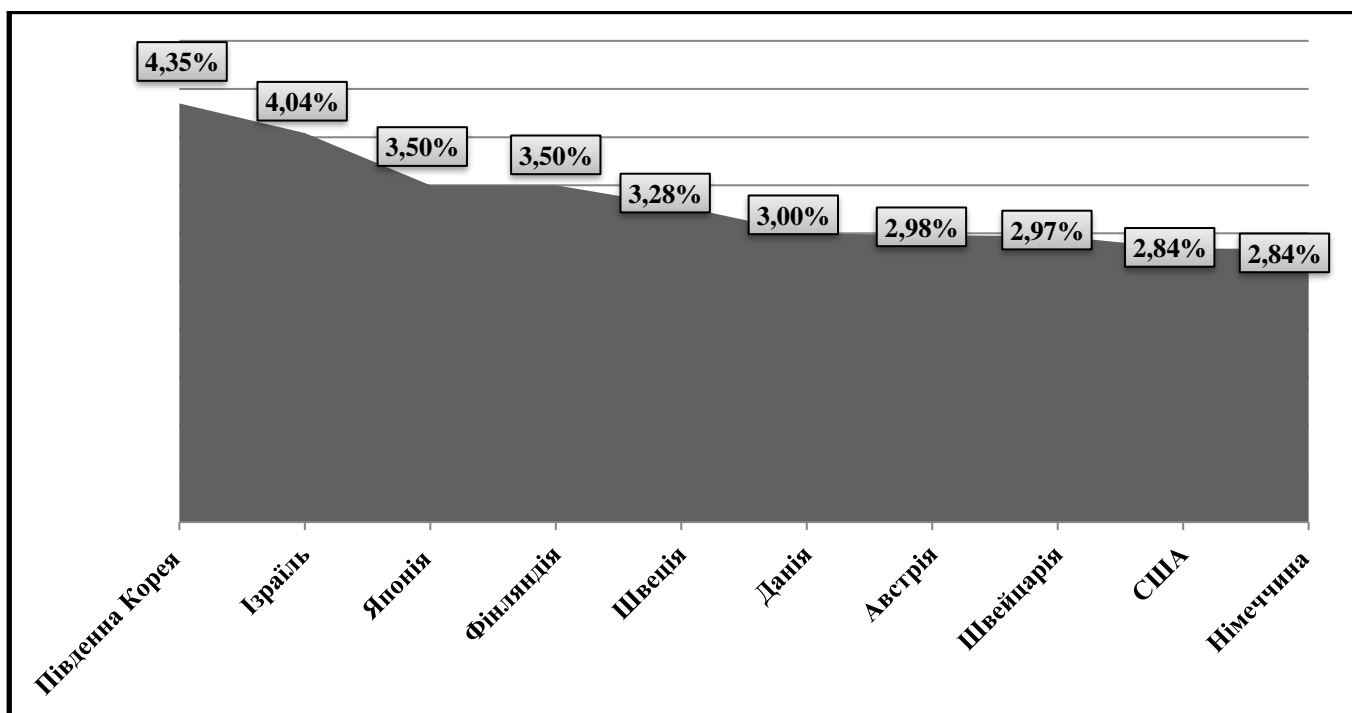

Рис. 2.9. Частка витрат на НДДКР в ВВП країн світу в 2021 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними Global R&D funding forecast 2021.

Поки Китай випереджає США за витратами на НДДКР, у 2021 році очікується, що Індія випередить Південну Корею і підніметься на одне місце в рейтингу країн що мають найбільші витрати в НДДКР [116].

Одним із головних індикаторів, узагальнюючим показником для вимірювання рівня та результатів реалізації інноваційного потенціалу країни є Глобальний інноваційний індекс. Global Innovation Index 2021 порівнюється інноваційна діяльність 132 країн та економік світу.

У звіті 2021 року найбільш інноваційною країною визнано Швейцарію, за нею йдуть Швеція, США, Велика Британія та Республіка Корея. Україна в Глобальному інноваційному індексі 2021 року посідає 49 місце, увійшовши до ТОП-3 країн економічної групи lower-middle income [116].

Швейцарії становить 65,5 бали. Друге місце займає Швеція зі значенням

індексу 63,1. Третє місце посідає США з індексом 61,3. В десятку найбільш інноваційних країн увійшли: Велика Британія, Республіка Корея Нідерланди, Фінляндія, Сінгапур та Данія. Топ-10 замикає Німеччина (57,3), (рис. 2.10.):

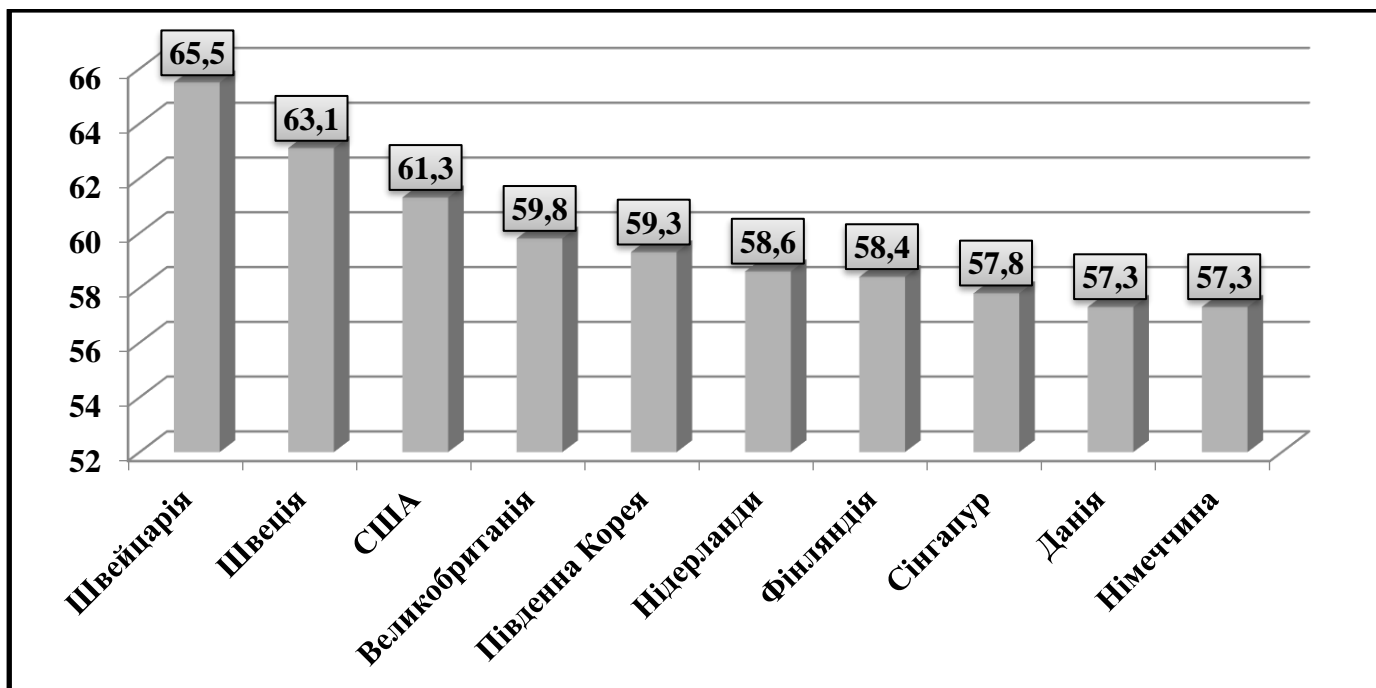

Рис. 2.10. Глобальний індекс інновацій в 2021 році, (позиція; бал).

Примітка. Побудовано автором за даними The Global Innovation Index 2021.

10 найкращих економік ГП-це країни з високим рівнем доходу. У групі з середнім рівнем доходу Китай (12-е), Малайзія (36-е) та Болгарія (35-е) займали перші три позиції з 2016 року. Таїланд (43-е) залишається четвертою економікою в цій групі, тоді як Румунія (48-е).

Серед нижчих груп із середнім рівнем доходу на першому місці знаходиться В'єтнам (44-е місце), далі йдуть Україна (49-е місце) та Індія (46-е місце,).

Протягом багатьох років уряди по всьому світу використовували Глобальний індекс інновацій (ГІІ) для покращення своєї інноваційної діяльності та формування своєї доказової інноваційної політики. Головною перевагою ГІІ є те, що він позиціонує фактичні дані та показники в основі оцінки, розробки та впровадження інноваційної політики [101].

Видання Fast Company має щорічний рейтинг 50-ти найбільш інноваційних

компаній у світі. У щорічному списку найбільш інноваційних компаній у світі вони відзначають неоднорідну тенденцію, щодо роботи компаній, через пандемію COVID-19. Компанії по всьому світу, в різних галузях, в 2020 році, зіштовхнулися з різними проблемами. Деякі компанії пристосувалися до кризи. Такі як, біотехнологічні фірми, виробники вакцини РНК (Pfizer-BioNTech та Moderna), забудовники нерухомості, що створюють високоякісне житло за доступними цінами (Stablegold Hospitality), 50 найбільш інноваційних компаній світу орієнтуються на суспільство, яке зазнало впливу COVID-19.

У таблиці 2.6 представлено топ-10 найбільш інноваційних компаній у світі, за версією Fast Company. Два перших місця у займають компанії з виготовлення вакцини проти COVID-19 [101].

Таблиця 2.6

Найбільш інноваційні компанії світу в 2020 році за версією Fast Company

Компанія	Країна	Галузь
Moderna	США	Біотехнології
Pfizer-BioNTech	США, Німеччина	Біотехнології
Shopify	США	Роздрібна торгівля
SpaceX	США	Будівництво космічного транспорту
SpringHill Company	США	Маркетингова та розважальна
Epic Games	США	Розробка відеоігор
Netflix	США	Провайдер медійних послуг
Tock	США	Онлайн платформа замовлень, бронювання
Microsoft	США	Програмне забезпечення
Graphika	США	Аналітика

Примітка. Складено автором за даними видання Fast Company 2021.

Топ-50 очолює Pfizer-BioNTech, за те, що вони перші вийшли на ринок з ефективною вакциною проти COVID-19. Компанія, що виробляє ліки, Pfizer та німецький партнер-виробник BioNTech зуміли доставити вакцину COVID-19 у рекордні терміни, отримавши дозвіл на надзвичайне використання FDA та розподіливши мільйони доз менше ніж за рік. після того, як генетична послідовність

COVID-19 була вперше отримана. Перша вакцина Pfizer COVID-19 була ефективною на 95% після двох доз у випробуваннях.

Також, перше місце займає компанія Moderna, вакцина якої, після двох доз виявилася ефективною на 94% і може зберігатися в звичайному холодильнику або морозильній камері, стала другою у своєму роді, яка отримала дозвіл FDA. Третє місце посіла компанія, що займається роздрібною торгівлею. Shopify допоміг дрібним роздрібним магазинам боротися з наслідками пандемії, швидко застосувавши інструменти, які дозволили цим компаніям розпочати онлайн-операції, перетворивши свої торгові точки на магазини електронної комерції [116].

Дослідження показали, що компанії, які збільшують своє інвестування в інновації під час економічних спадів, покращують свої фінансові показники в довгостроковій перспективі. Але для успішного здійснення цього потрібно розробити чітку інноваційну стратегію та підтримати її відповідними інвестиціями.

Таким чином, статистичні дані свідчать про те, що процеси глобалізації і інтернаціоналізації НДДКР відбуваються в основному в замкнутій сукупності країн - в США, Західній Європі та Японії, в яких зосереджені основні іноземні науково-дослідні підрозділи ТНК. Якщо тенденція створення нових дослідницьких підрозділів ТНК в Китаї і Індії збережеться, то можливо, що ці дві країни в майбутньому увійдуть до «інноваційного ядра» світової економіки [116].

Проведений теоретичний аналіз дослідження процесу інвестування в інновації транснаціональними компаніями дозволив дійти до висновку, що інновації для ТНК – це є реалізація новаторських ідей, які лежать в основі прогресу і спрямовані на отримання прибутку корпораціями. Короткостроковий вплив на інноваційні витрати та результати - висновки ГПІ2020 - видатки та зусилля на інновації до COVID-19 були завжди високими. На відміну від попередніх побоювань, криза, мала лише незначний вплив на загальні інноваційні інвестиції та основних споживачів інновацій. На рівні фірм криза вплинула на галузевий розподіл інновацій, тим не менш, витрати та доступ до фінансів у більш слабкій економіці компанії знаходяться під загрозою зникнення. Дисбаланси у доступі до інноваційного фінансування, ймовірно, збільшаться.

2.3. Інвестиційна поведінка ТНК в умовах глобальної турбулентності

Сучасний стан розвитку світової економіки характеризується посиленням процесу транснаціоналізації світового господарства, що сприяє значному зростанню міжнародного інвестування. Серед різноманіття учасників інвестиційного процесу вагоме місце займають ТНК, що забезпечують значні обсяги фінансових потоків у світовій економіці. Здійснюючи інвестиції, ТНК використовують увесь потенціал світових фінансових ринків: отримують банківські кредити в ТНБ, розміщують на різних ринках свої цінні папери, залучають міжкорпоративні позики один в одного, є клієнтами–позичальниками пенсійних, страхових, інвестиційних та інших фінансових фондів. Займаючи центральне місце в сучасній світогосподарській системі, ТНК роблять все більший вплив на МЄВ, розвиток національних і світової економік, є головними генераторами диверсифікації системи міжнародного бізнесу. При цьому, особливий інтерес для експансії ТНК представляють ринки країн, що розвиваються, які відрізняються більш низькою насиченістю та більш вигідними умовами для їх функціонування. До таких держав відноситься і Україна [121].

Глобалізація й інтеграційні процеси в інвестиційній сфері знаходять своє відображення в збільшенні міжнародних потоків капіталу, значна частина яких приймає форму (ПП). Провідну роль в цих процесах відіграють міжнародні бізнес-структури, які завдяки географічним і виробничим масштабам своєї діяльності перетворилися в ключові суб'єкти світової економіки. За оцінками експертів, 40% усього світового доходу належить лише 85 ТНК. Із 500 наймогутніших ТНК 85 контролюють 70% усіх закордонних інвестицій [33].

За даними World Investment Report 2021 Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) Після стійкого зниження в 2020 році, яке ще більше прискорилося через кризу COVID-19, глобальні потоки ППІ зросли на 88% у 2021 році (Рис.2 1), досягнувши 1 815 мільярдів доларів США, перевищивши рівень до пандемії на 37%. Найбільше зростання зафіксовано у Сполучених Штатах і Китаї, але в багатьох інших країнах також спостерігається зростання. Рушійну силу збільшення потоків ППІ можна пояснити значним зростанням прибутків ОЕСР від

ПІ, які досягли піку в 2021 році. Менша частина цих прибутків була розподілена назад між материнськими компаніями, що призвело до підвищення рівня реінвестованих прибутків, що стимулювало відновлення.

Приплив ПІ в акціонерний капітал ОЕСР також збільшився на 25%, перевищивши рівень до пандемії на 4% і дещо повернувши тенденцію до зниження, яка спостерігалася з 2016 року. Натомість, потоки внутрішньокорпоративного боргу ОЕСР залишалися негативними другий рік поспіль. У той час як нова інвестиційна активність у 2021 році була в цілому високою, перспективи на 2022 рік залишаються невизначеними через війну, яку Росія веде в Україні. Інвестиції на новий рівень у країнах, що розвиваються, залишаються слабкими [121].

Світова економіка переживає серйозну кризу, викликану пандемією COVID-19. Його безпосередній вплив на ПІ буде драматичним. Але COVID-19 - не єдиний фактор, який докорінно змінює картину ПІ. Нова промислова революція, зрушення політики в сторону більшого економічного націоналізму і тенденції стійкості будуть мати далекосяжні наслідки для конфігурації міжнародного виробництва протягом десятиліття до 2030 року. Постійні трансформації турбулентного середовища сприяють активній зміні напрямків та об'ємів інвестицій ТНК та їх інвестиційній поведінці. Такі трансформації світової економіки змушують транснаціональні корпорації постійно шукати нові ринки збуту, дешеві ресурси та розширювати ринки для інвестування [120].

За даними World Investment Report 2021 Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) у 2019 році світові потоки прямих іноземних інвестицій (ПІ) зросли на 3% до 1,54 трлн. дол. США в порівнянні з 1,495 трлн. дол. США в 2018 році. У 2020 році під впливом пандемії COVID-19 глобальні потоки ПІ скоротилися до 859 млрд. дол. США, що на 42% менше порівняно з 2019 роком, настільки низький показник ПІ востаннє був зареєстрований у 1990-х роках, крім того, він на 30% нижчий за рівень після світової фінансової кризи 2008-2009 років [120].

Глобальні потоки ПІ відновилися в 2021 році, зросли на 88% до 1 815 мільярдів доларів США і на 37% вище рівня до пандемії. Хоча нова інвестиційна

активність у 2021 році була в цілому високою, перспективи на 2022 рік залишаються невизначеними через війну, яку Росія веде в Україні. (рис. 2.11.), [79]:

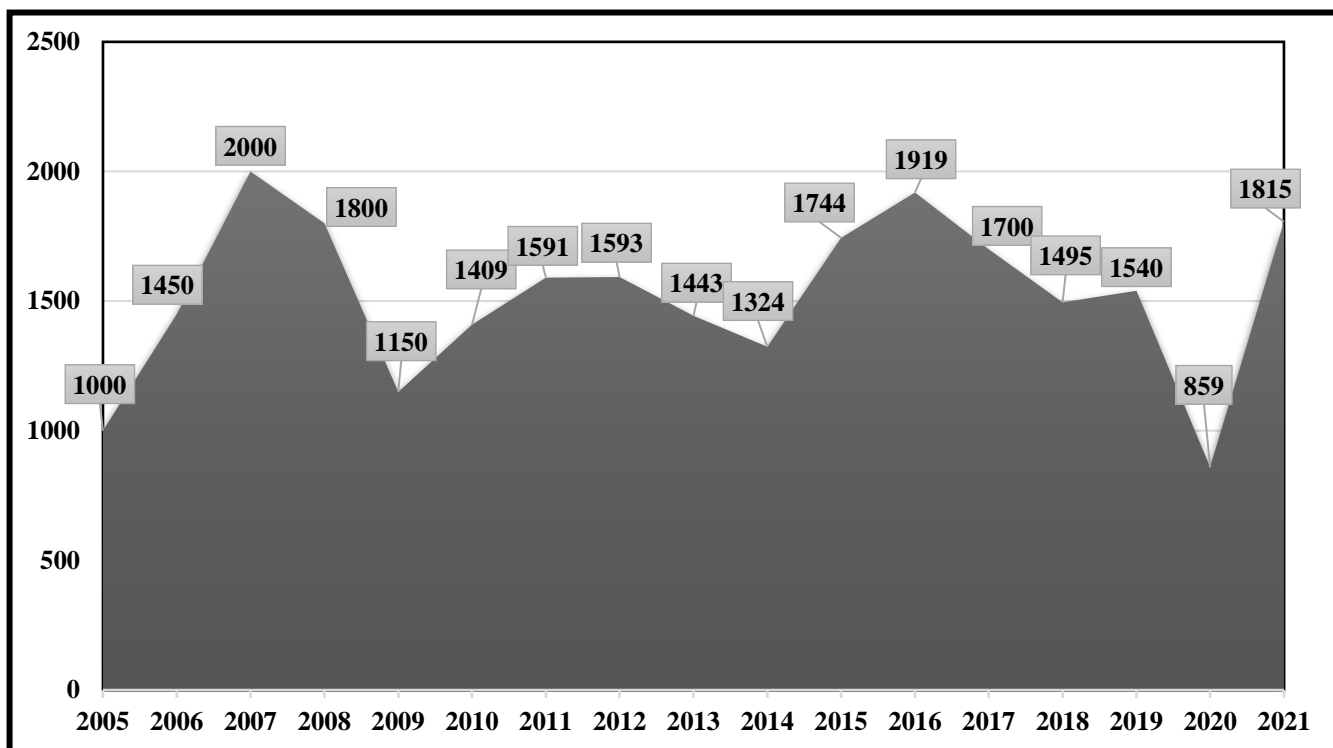

Рис. 2.11. Глобальні потоки прямих іноземних інвестицій у 2005–2021рр., (млрд. дол. США).

Примітка. Побудовано автором за даними World Investment Report 2021 (ЮНКТАД).

Найбільше зростання зафіксовано у Сполучених Штатах і Китаї, але в багатьох інших країнах також спостерігається зростання. Рушійну силу збільшення потоків ПІІ можна пояснити значним зростанням прибутків ОЕСР від ПІІ, які досягли піку в 2021 році. Менша частина цих прибутків була розподілена назад між материнськими компаніями, що призвело до підвищення рівня реінвестованих прибутків, що стимулювало відновлення.

Приплив ПІІ в акціонерний капітал ОЕСР також збільшився на 25%, перевищивши рівень до пандемії на 4% і дещо повернувши тенденцію до зниження, яка спостерігалася з 2016 року. Натомість, потоки внутрішньокорпоративного боргу ОЕСР залишалися негативними другий рік поспіль. У той час як нова інвестиційна

активність у 2021 році була в цілому високою, перспективи на 2022 рік залишаються невизначеними через війну, яку Росія веде в Україні [115].

Щорічні глобальні потоки ПІІ з 1999 по 2021 рік, а також квартальні та піврічні тенденції з 2017 по 2021 рік. Якщо дивитися на піврічні значення, потоки ПІІ зросли на 98% у першому півріччі 2021 року, а потім трохи впали на 4 % у другому півріччі. З огляду на квартальні значення, відновлення глобальних потоків ПІІ було зосереджено в основному в першому кварталі 2021 року, коли вони зросли на 90% у порівнянні з попереднім кварталом, а потім впали на 12% у другому кварталі 2021 року і залишалися майже стабільними протягом решти року [115].

У регіоні ОЕСР приплив ПІІ збільшився на 75% до 809 мільярдів доларів США, що на 5% більше, ніж до пандемії. Приплив ПІІ в регіоні ОЕСР склав 45% світового притоку ПІІ у 2021 році, що трохи нижче в середньому, ніж у 2018-2019 роках (51%), (рис. 2.12.):

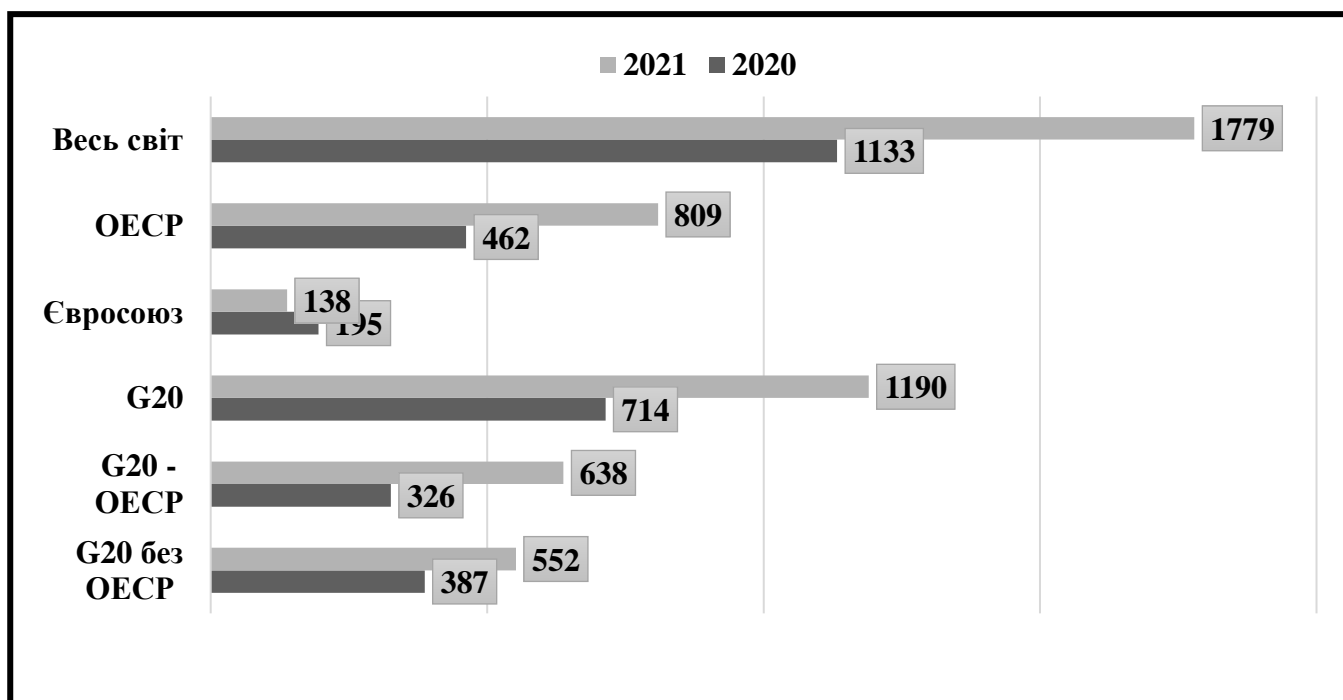

Рис. 2.12. Приплив ПІІ в окремі регіони, 2005-2021 рр. (млрд. дол. США).

Примітка. Побудовано автором за даними World Investment Report 2021 (ЮНКТАД).

Збільшення в порівнянні з 2020 роком здебільшого було зумовлене відновленням потоків ПІІ в Сполучених Штатах (382 мільярди доларів США),

спричиненим рекордно високими рівнями реінвестування прибутків і збільшенням притоку капіталу за участю великих операцій M&A. Проте зростання було зафіксовано в багатьох інших країнах ОЕСР, зокрема в Канаді (60 млрд. дол. США), Швейцарії (37 млрд. дол. США) та Японії (25 млрд. дол. США). % через зниження в Ірландії, Німеччині та Люксембурзі порівняно з піковими рівнями, зафіксованими у 2020 році. У Нідерландах також третій рік поспіль реєструються деінвестиції.

Приплив ПІ до країн G20 збільшився на 67%. Вони зросли на 96% в країнах ОЕСР G20 і на 43% в країнах, що не входять до ОЕСР G20. Порівняно з рівнем до пандемії, потоки ПІ в країни, що не входять до ОЕСР, зросли на 47%, в основному за рахунок зростання в Бразилії, Китаї, Росії та Південній Африці. Вони досягли піку в Китаї та рекордно високого рівня в Південній Африці, на що значно вплинув обмін акціями між двома основними гравцями в технологічному секторі [115].

У 2021 році Сполучені Штати були головним місцем для притоку ПІ у всьому світі, вітаючи потоки ПІ на суму 382 мільярди доларів США. Наступними за величиною одержувачами відстають Китай, Канада та Бразилія (рис. 2.13.):

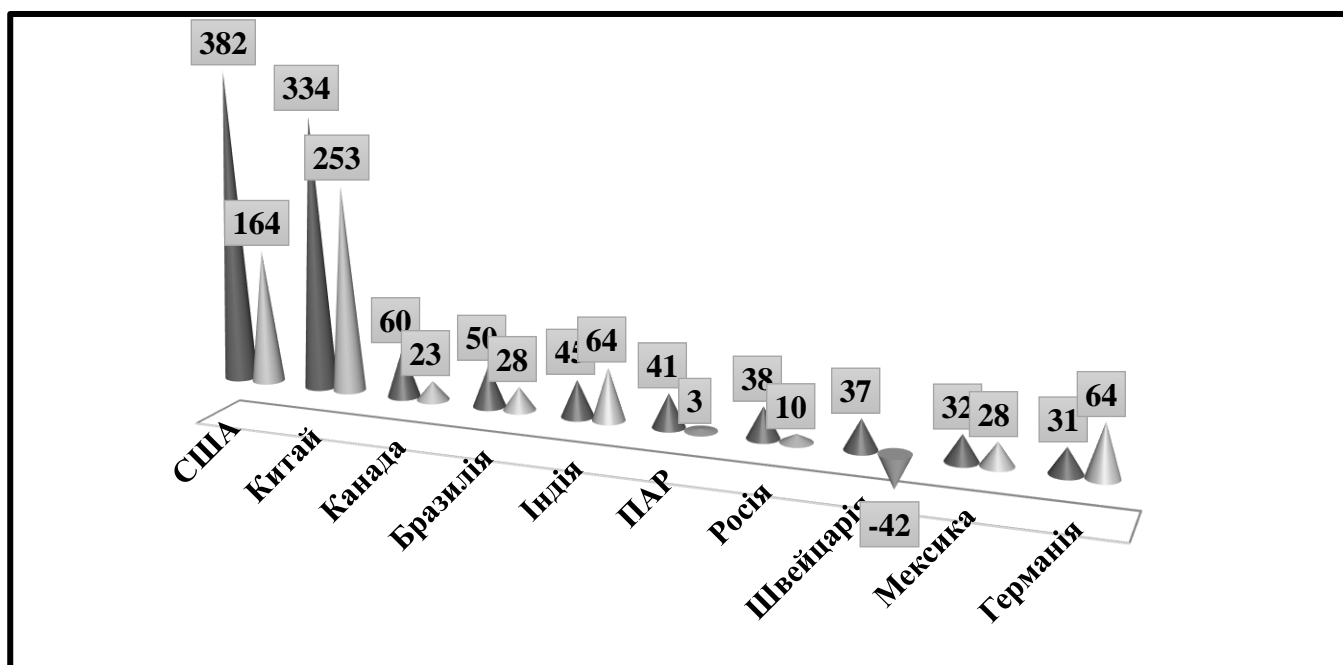

Рис. 2.13. 10 найбільших одержувачів ПІ у 2020-2021рр.,

(млрд дол. США).

Примітка. Побудовано автором за даними World Investment Report 2021 (ЮНКТАД).

Відтік ПІІ із регіону ОЕСР майже потроївся у 2021 році, збільшившись на 74% від рівня до пандемії, до 1 303 мільярдів доларів США, що є найвищим рівнем з 2015 року. Відтік ПІІ із зони ОЕСР становив більшу частку (70%) глобального відтоку ПІІ у 2021 році, ніж у минулих роках (61% та 66% у 2020 та 2019 роках відповідно). Значна частина цього збільшення пояснюється великим відтоком коштів зі Сполучених Штатів, що є результатом рекордно високих реінвестованих прибутків у їхні закордонні філії. Серед інших країн, які здійснили значний внесок у зростання відтоку з території ОЕСР, були Німеччина та Канада, а також Ірландія, Нідерланди та Сполучене Королівство, в усіх з них зафіксували значний негативний відтік у 2020 році. Загалом, відтік ПІІ був вище рівня до пандемії в двадцяти трьох країнах ОЕСР (рис. 2.14.), [114]:

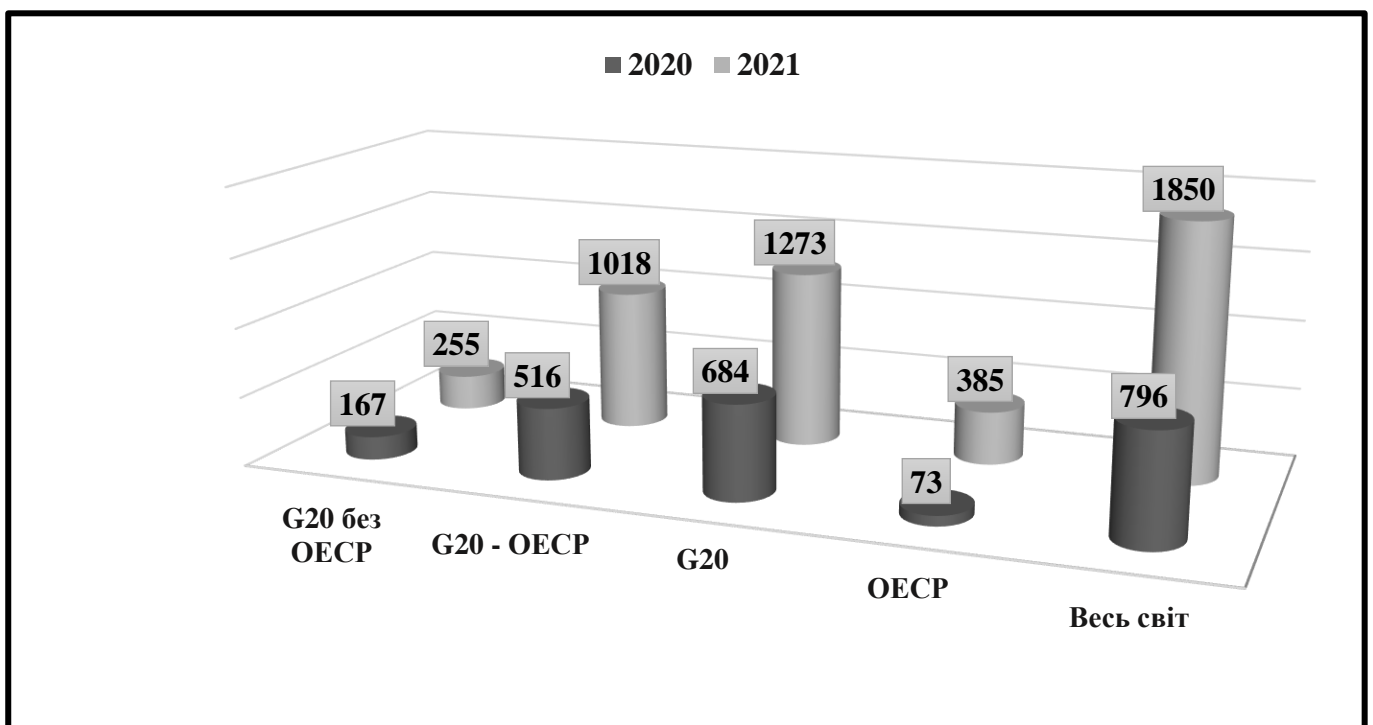

Рис. 2.14. Відтік ПІІ з окремих територій в 2020-2021рр., (млрд. дол. США).

Примітка. Побудовано автором за даними World Investment Report 2021 (ЮНКТАД).

Відтік ПІІ з країн G20 зріс на 86%. У 2021 році відтік з країн G20 майже подвоївся в порівнянні з 2020 роком, тоді як вихідні прямі іноземні інвестиції з країн G20, які не входять до ОЕСР, зросли вдвічі, перевищивши рівень до пандемії на 20%. Незважаючи на зниження на 19% від значень 2020 року, відтік ПІІ в Індонезії

залишався вище рівня до пандемії. Вони також перевищили рівень до пандемії в Бразилії, Індії та Росії. Натомість, вихідні потоки ПІІ з Китаю скоротилися на 17% порівняно з рівнем 2020 року.

Відтік ЄС-27 зріс у п'ять разів переважно в результаті збільшення порівняно з попередніми великими негативними відтоками, зафіксованими в Ірландії та Нідерландах, згаданих вище, та в інших вибраних країнах ЄС. Навпаки, вихідні потоки ПІІ з Люксембургу зменшилися, тоді як вплив ПІІ з Франції та Іспанії впав до від'ємного рівня в результаті продажу акцій.

У 2021 році Сполучені Штати були основним джерелом відтоку ПІІ у всьому світі, а відтік досяг піку в 434 мільярди доларів США через високий рівень реінвестування прибутків. Серед інших провідних джерел – Німеччина, Японія, Китай та Велика Британія, кожне з яких відпливає понад 100 мільярдів доларів США (рис. 2.15.):

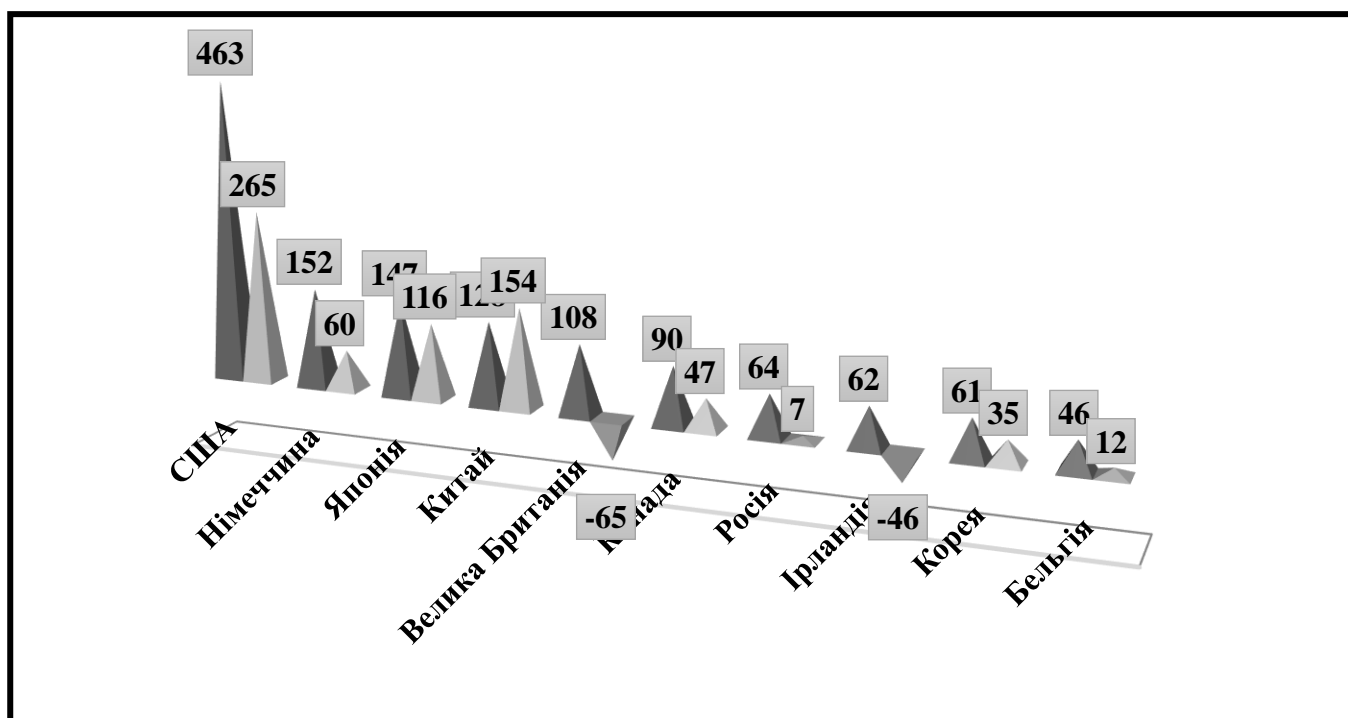

Рис. 2.15. 10 найбільших інвесторів ПІІ у 2020-2021рр., (млрд дол. США).

Примітка. Побудовано автором за даними World Investment Report 2021 (ЮНКТАД).

Іноземні інвестори оголосили про 13 169 проектів прямих іноземних інвестицій протягом 2021 року, за даними fDi Markets, моніторингу нових

інвестицій Financial Times. Ці проекти передбачили загальні капіталовкладення в розмірі 610 мільярдів доларів і створили понад 1,6 мільйона робочих місць. У 2021 році кількість проектів ПІІ зросла на 11% порівняно з 2020 роком, при цьому вартість капітальних інвестицій і загальне створення робочих місць за цей період підскочили на 12% і 21% відповідно [96].

Сполучені Штати зберегли своє місце в якості основної країни призначення, залучивши 81,7 млрд доларів ПІІ у 2021 році, що на 20 млрд доларів більше, ніж у 2020 році. Це також була країна-джерело ПІІ, на яку припадає 22% проектів ПІІ, оголошених у всьому світі в 2021 році. Крім того, США були головним джерелом інвестицій у всьому світі: у 2021 році було зафіксовано відтік коштів у розмірі 149,6 млрд доларів, що становить 25% ринку [97].

На регіональному рівні Азіатсько-Тихоокеанський регіон був головним регіоном призначення ПІІ у 2021 році, якщо виміряти капітальні інвестиції. Минулого року регіон притягнув капітальних інвестицій на суму 165,8 млрд доларів. Західна Європа привернула найбільшу кількість проектів ПІІ у 2021 році, було зафіксовано 4795 оголошень.

Основні тенденції 2021 року:

1. Відновлювана енергетика зберегла свою позицію як провідний сектор за капітальними інвестиціями у 2021 році. Незважаючи на зниження в порівнянні з 2020 роком, коли капітальні витрати досягли 91,6 мільярдів доларів, у 2021 році відновлювана енергетика склала 85,2 мільярда доларів.

2. У 2021 році в секторі напівпровідників спостерігалось найбільше зростання капітальних інвестицій з 2020 року. Минулого року інвестиції в проекти напівпровідникових ПІІ зросли до 59,1 млрд доларів, що майже в чотири рази більше, ніж у 2020 році.

3. Після того, як у 2020 році Індія обігнала Китай, Індія залишалася головним напрямком для ПІІ в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні за кількістю проектів, загалом було зареєстровано 435 проектів [46].

За регіональним розподілом проектів, які приймають greenfield ПІІ, США в 2021 році зберегли свою позицію провідної країни, залучивши 61 млрд. дол. США для greenfield ПІІ.

Проекти ПІІ в Азійсько-Тихоокеанський регіон у 2021 році зросли на 10% порівняно з роком раніше, при цьому було оголошено 2551 проект. Капітальні інвестиції в регіон залишалися стабільними в цей період, збільшившись на 0,7% з 2020 року до 165,7 млрд доларів. Вихідні капітальні інвестиції у 2021 році також зросли на 7% порівняно з попереднім роком, оскільки інвестори з регіону інвестували 160 мільярдів доларів. Кількість проектів ПІІ в Європу зросла з 5648 у 2020 році до 6259 у 2021 році, тобто на 11%. З 2020 по 2021 рік в регіоні зросли капітальні інвестиції на 16%, а створення робочих місць – на 24%. (рис. 2.16.):

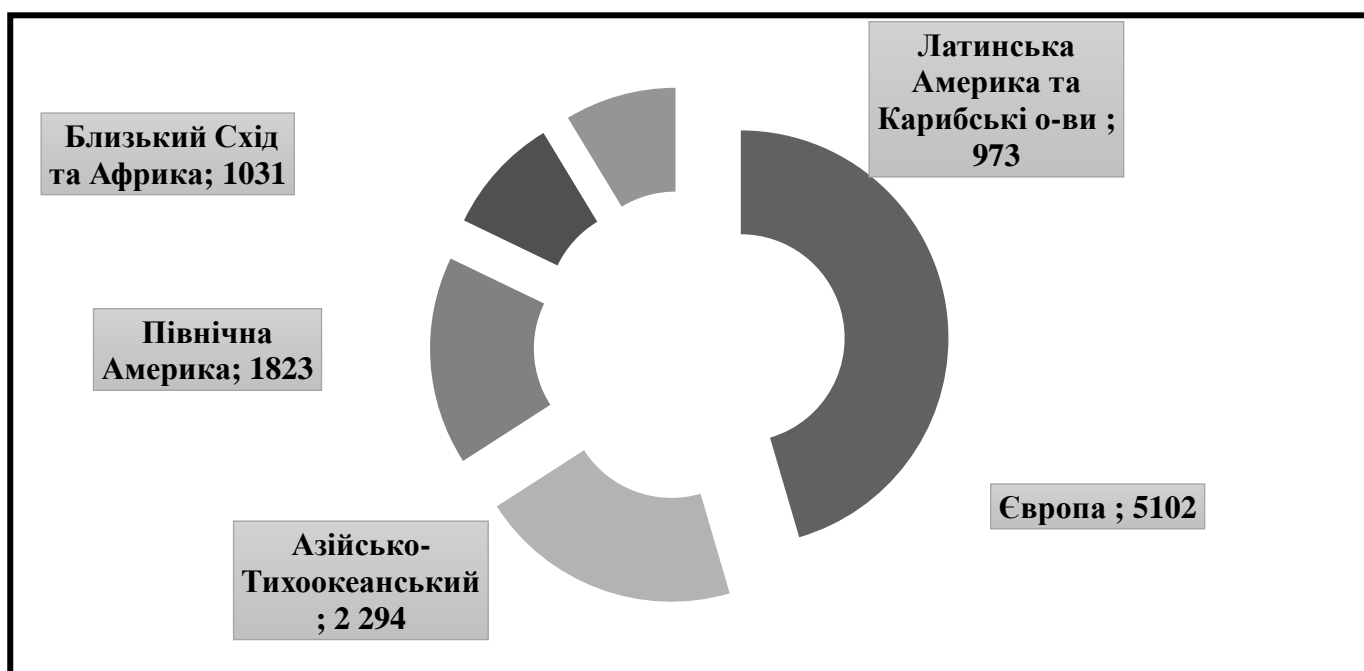

Рис. 2.16. Розподіл проектів “greenfield investments” у 2021 році за приймаючими регіонами, (одиниць).

Примітка. Побудовано автором за даними TheFDiReport2021.

У 2021 році загальна кількість проектів ПІІ в Північну Америку зросла до 1936 року, що на 5% більше, ніж у 2020 році. У регіоні також відбулося збільшення

капітальних інвестицій на 28% до 99,5 млрд доларів і збільшення робочих місць на 16% до понад 181 200 за цей період [77].

Кількість проектів ПІІ в Африку та Близький Схід зросла з 1083 у 2020 році до 1312 у 2021 році, що на 21%. Регіональні капітальні інвестиції зросли до 65,5 млрд доларів, а створення робочих місць зросло на 23%.

ПІІ в Латинську Америку та Карибський басейн зросли на 13% у 2021 році з 982 проектів у 2020 році до 1111 проектів, оголошених у 2021 році. Капітальні інвестиції та створені робочі місця також зросли на 15% і 18% відповідно, за цей період. Вихідні ПІІ в регіоні зросли на 8% до 312 проектів у 2021 році з 2020 року.

Американська компанія з онлайн-роздрібною торгівлю Amazon стала найактивнішим інвестором з точки зору загальної кількості проектів, оголошених у 2021 році.

Загалом компанія зареєструвала 170 проектів ПІІ, що на 25% більше, ніж у попередньому році. Понад дві третини проектів припадає на логістику, розподіл і транспортування, а 9% – на інфраструктуру електроенергетики. Остання цифра показує, що зосереджено увагу на відновлюваних джерелах енергії, включаючи вітрову та сонячну, для того, щоб Amazon забезпечувала свої власні центри обробки даних і центри виконання.

Західна Європа була основним ринком призначення для фірми, де було оголошено про 93 проекти, за нею йдуть Азійсько-Тихоокеанський регіон та Північна Америка, обидві з 19. Компанія також була найбільшим внеском у капіталовкладення та створення робочих місць у 2021 році. (див. Рис. 2.13.). [77].

З найбільш активних компаній, що інвестують, три з 10 найбільших компаній працюють у секторі програмного забезпечення та ІТ-послуг, включаючи американську Alphabet, люксембурзький постачальник послуг цифрової трансформації Globant та канадський постачальник ІТ-послуг CGI Group. Кожна компанія оголосила про майже 30 проектів, причому Globant зосереджена на Латинській Америці та Карибському басейні, а CGI Group — у Західній Європі [69].

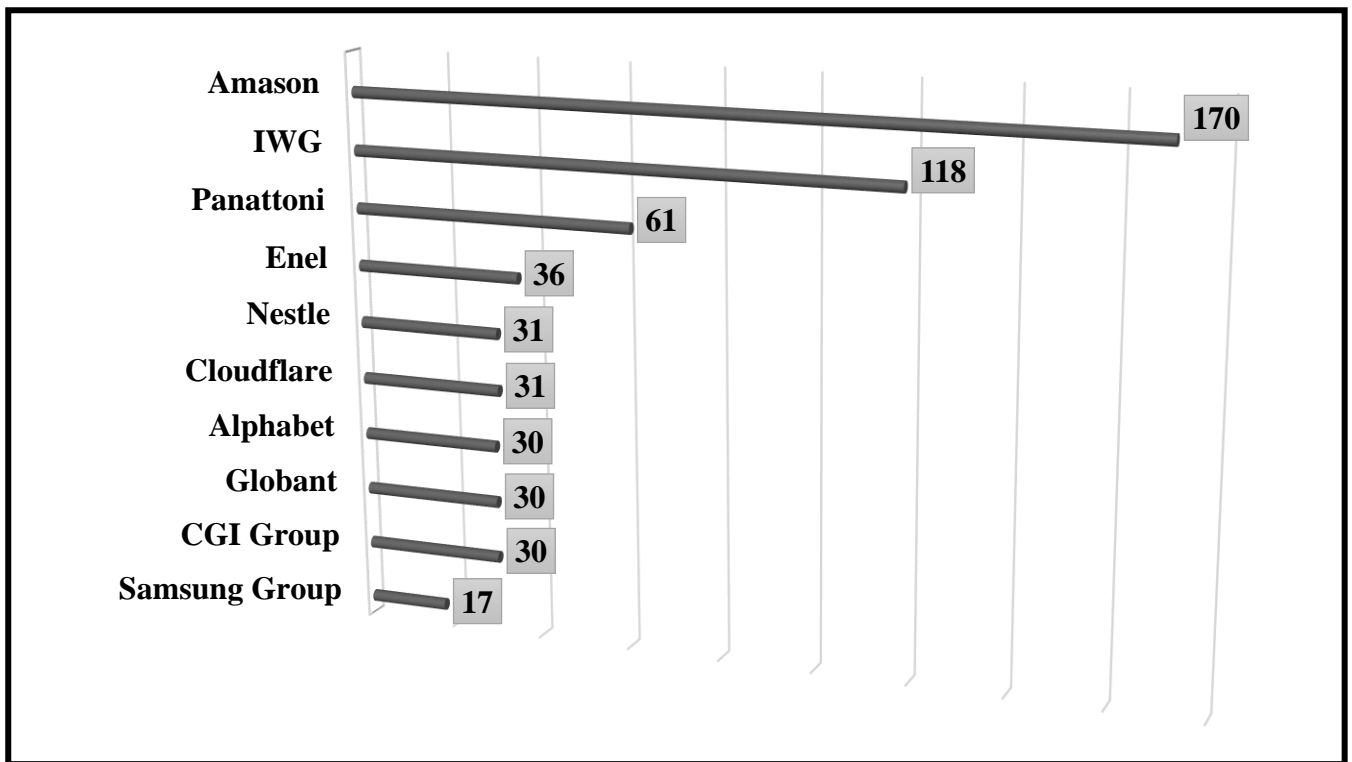

Рис. 2.18. Найбільші іноземні інвестори ТНК за оголошеними проектами в 2021 році, (одиниць).

Примітка Побудовано автором за даними ThefDiReport2021.

Швейцарський постачальник офісів International Workplace Group (IWG) був другим за активністю інвестором у 2021 році, втративши перше місце порівняно з попереднім роком. IWG оголосила про 118 проектів у 2021 році, з яких 40% зосереджено в Західній Європі. Друга компанія з нерухомості, американський девелопер промислової нерухомості Panattoni, зайняла третє місце за активністю інвестора в 2021 році, піднявшись з четвертого в 2020 році з зростанням на 50% у порівнянні з попереднім роком.

У проектах у сфері комунікацій домінував американський веб-сайт і постачальник послуг безпеки Cloudflare, один із десяти найбільших інвесторів у 2021 році. За рік компанія зафіксувала 31 проект ПІІ, в основному в центрах обробки даних у рамках ширшої глобальної стратегії розширення компанії. У регіональному розрізі найбільше проектів припадає на Азійсько-Тихоокеанський регіон, за яким слідує Африка [68].

Що стосується капітальних інвестицій, чотири з 10 найбільших компаній працюють у секторі напівпровідників. Samsung Group, Taiwan Semiconductor Manufacturing, Intel і Micron Technology інвестували загалом 44,6 мільярдів доларів у 2021 році, з яких 17 мільярдів доларів США виділила Samsung Group на будівництво заводу по виробництву мікросхем у Техасі, США.

Сім із 20 найбільших компаній-інвесторів працюють у секторі відновлюваної енергетики. Капітальні інвестиції від Risen Energy, Mubadala Investment Company, Enel, Enegix Energy, Enertrag, Energias de Portugal і Electricite de France у 2021 році склали 41,6 мільярдів доларів, що дорівнювало 7% усіх глобальних капітальних інвестицій [70].

Отже, аналіз основних світових тенденцій руху прямих іноземних інвестицій показав, що за останні роки у світі відбулося суттєве скорочення глобальних обсягів ПІІ разом зі зменшенням обсягів світової торгівлі та сповільненням темпів економічного зростання проте 2021 продемонстрував нам позитивну динаміку стрімке зростання та відновлення після наслідків кризи COVID-19.

Попри загальну тенденцію до скорочення ПІІ, існують певні розбіжності в обсягах залучення інвестицій серед різних країн світу. Будь яке збільшення глобальних потоків ПІІ, скоріше за все, походить від транскордонних угод злиття та поглинання, а не нових інвестицій у виробничі фонди, greenfield. Пандемія не вплинула на угоди зі злиття та поглинання технологічного та фармацевтичного секторів. Знизивши свою діяльність компаній в цих секторах на початку 2020 року, зараз вони відновили свою роботу та готові до розширення, за рахунок своїх конкурентів та менших інноваційних компаній, які постраждали від кризи.

Висновки до розділу 2

На сьогодні, транснаціоналізація бізнес-діяльності досягнула свого найвищого рівня, охопивши практично усі країни світу та усі фази суспільного відтворення на галузевому та територіально-регіональному рівнях, що дає підстави стверджувати про її глобальний характер. У процесі міжнародної інвестиційної діяльності ТНК,

сьогодні, виступають в ролі найбільшого світового інвестора.

Згідно з оцінками аналітиків, експорт зарубіжних філій ТНК складає приблизно 1/3 від загального експорту товарів і послуг. Найбільш потужні ТНК розташовані у КНР, США, ЄС та Японії. Проте все більшого розвитку набувають ТНК нових індустріальних країн, як Південна Корея, Бразилія, Мексика, що зумовлено впровадженням ними стратегії застосування конкурентних переваг.

Введені обмеження для боротьби з пандемією мали значний негативний вплив на діяльність ТНК і в той самий час сприяли розвитку цифрової форми глобалізації.

В умовах прискореного розвитку «нової економіки» і сучасного етапу інформаційного суспільства однією із ключових функціональних конкурентних стратегій ТНК є стратегія використання найважливішого нематеріального активу – інновацій. Ефективне використання інноваційного чинника стає одним з основних конкурентних переваг ТНК у ХХІ столітті.

В умовах пандемії динамічний розвиток країн неможливий без використання однієї з найважливіших конкурентних переваг ТНК та стратегічного імперативу розвитку світової економіки – інновацій. Їх ефективне використання стає першочерговим завданням для ТНК у ХХІ столітті. Згідно з дослідженням, основні міжнародні дослідницькі підрозділи ТНК зосереджені переважно в колі країн, а саме у США, Західній Європі та Японії. Відповідно до останніх світових тенденцій, існує можливість створення нових дослідницьких підрозділів транснаціональних корпорацій в Китаї та Індії, що дозволить цим двом країнам у майбутньому увійти в «інноваційне ядро» світової економіки. Аналізуючи процес інвестування в інновації ТНК під впливом пандемії COVID-19, доведено, що інновація для транснаціональних корпорацій – це реалізація інноваційних та креативних ідей, які є основою прогресу та спрямовані на отримання прибутку компаніям.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДІЯЛЬНОСТІ ТНК В УКРАЇНІ ПІД ВПЛИВОМ ПАНДЕМІЇ COVID-19

3.1. Роль транснаціонального бізнесу в економічному розвитку України

В умовах глобалізаційних тенденцій сьогодення транснаціональні корпорації складають основу економік найрозвиненіших країн світу, більше того, вони є наймогутнішими суб'єктами світового господарства.

Економічна діяльність таких компаній прямо впливає на розвиток економіки країни (як країни базування материнської компанії, так і країн, де розміщені філії). Це зумовлює необхідність комплексного аналізу та оцінки всіх аспектів їх функціонування та дозволяє вибірково стимулювати чи обмежувати можливості використання ТНК відповідних стратегій для досягнення бажаного макроекономічного ефекту відповідно до стратегічних пріоритетів держави [49].

Глобальні процеси в межах світового ринку зачіпають різні галузі, де домінують транснаціональні корпорації. На сьогоднішні тема взаємин держави із ТНК для України є досить актуальною, оскільки інтегруючи до світового співтовариства, нашій державі потрібно зайняти певну позицію та виробити механізм взаємодії. Також, інвестиції ТНК можуть слугувати джерелом заповнення дефіциту зведеного платіжного балансу України, який постійно зростає.

В Україні функціонують іноземні ТНК, які з'явилися на початку 90-х років. Перш за все вони спрямували діяльність на головні сегменти ринку: товари повсякденного попиту, продукти харчування, бензин, тютюнові вироби, де позиції національних виробників були найбільш слабкими. У період перерозподілу капіталу в Україну вітчизняний бізнес практично віддав іноземцям тютюнову промисловість, частину ринку безалкогольної продукції, пива, ринок реклами, телекомунікацій [49].

ТНК умовно розділилися щодо місцевого бізнесу на дві великі групи: компанії, які не мають достатньо реальних конкурентів серед місцевої

промисловості, і корпорації, чий інтереси прямо торкаються багатьох українських підприємств.

Але реально конкурують між собою лише українські виробники, в той час як позиції транснаціональних корпорацій на ринку в більшості випадків залишаються непорушними.

По-перше, ТНК можуть собі дозволити нести збитки в окремо взятому регіоні за рахунок компенсації зростання доходів в інших іноземних філіях.

По-друге, транснаціональні корпорації забезпечують собі потужний юридичний і політичний імунітет проти особливостей ведення бізнесу в Україні.

По-третє, у них безперечні переваги в маркетингу і величезні рекламні можливості.

Найчастіше українські компанії лише копіюють у конкурентів зі світовим ім'ям оригінальні ідеї з просування товару. Вітчизняні акціонерні товариства не відповідають рівню публічних корпорацій розвинутих країн світу, які характеризуються високим рівнем прозорості та узгодження інтересів усіх учасників корпоративного управління. Натомість вони характеризуються низьким рівнем участі представників інституційних інвесторів в органах управління [50].

Виходячи на український ринок, діяльність ТНК підпадає під регулювання таких законів України: «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про підприємництво», «Про інвестиційну діяльність», «Про державну програму заохочення іноземних інвестицій», «Про оподаткування прибутку підприємств» «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», «Про режим іноземного інвестування». Проте в цьому переліку відсутній закон, який би регулював саме діяльність ТНК на території України.

Створення такого спеціального закону надзвичайно важливе, оскільки перелічені закони регулюють діяльність ТНК лише опосередковано. Більше того, в них відсутня норма-дифініція поняття «ТНК», «дочірнє підприємство ТНК», «філія ТНК», що, у свою чергу, унеможлиблює проведення якісного статистичного аналізу наслідків діяльності на території України, оскільки серед статистичних даних зазначені поняття не позиціонуються як окремі елементи [59].

Таким чином, потребує розробки законодавчий акт, який би визначав чіткі правила поведінки ТНК на території України, враховував особливості розвитку секторів промисловості, тобто зазначав ті, що потребують іноземних капіталовкладень, та ті, для яких слід обмежити обсяг іноземних інвестицій. При цьому важливим є також встановлення таких норм регулювання діяльності ТНК, які б не заважали розвитку інвестиційного клімату в Україні. Крім того, враховуючи той факт, що в Україні, на жаль, найголовнішими факторами, що заважають веденню бізнесу, за даними глобального Індексу конкурентоспроможності (ВЕФ), є: корупція, політична нестабільність, доступ до фінансування, урядова нестабільність, урядова бюрократія, інфляція, ставки податків та податкова політика, то правила поведінки для ТНК мають бути чіткими та простими, як і система їх оподаткування. Серед проблем законодавчого регулювання діяльності ТНК також слід відзначити характер статистичної звітності, яка відзначається вченими як неефективна у зв'язку тим, що статистичні дані щодо показників зовнішньої торгівлі, розроблені в Україні, значно відрізняються від аналогічних показників, що наводяться її зарубіжними партнерами, в тому числі ТНК. Тому, також важливими завданнями є вдосконалення національної системи статистичної звітності, розробка та впровадження системи узгоджених показників щодо діяльності ТНК в Україні [60].

Тому, стратегічне завдання держави повинно полягати у сприянні концентрації фінансового, промислового й інтелектуального капіталу на пріоритетних напрямках та створенні конкурентоздатних фінансово-промислових корпорацій — національних економічних лідерів. Таким чином, проблеми подальшого розвитку діяльності ТНК в Україні тісно пов'язані з розвитком національної економіки та спроможністю держави здійснювати ефективні макроекономічні реформи в країні [51]. Крім цього, саме від готовності до здійснення макроекономічних реформ в країні залежить її сприйняття в світі, що також є важливим аргументом для стимулювання припливу іноземного капіталу в Україну.

Глобальні процеси в межах світового ринку зачіпають різні галузі, де домінують транснаціональні корпорації. На сьогоднішній день тема взаємин

держави із ТНК для України є досить актуальною, оскільки інтегруючи до світового співтовариства, нашій державі потрібно зайняти певну позицію та виробити механізм взаємодії. При виході на новий ринок ТНК потрібно розробити ряд стратегій, які забезпечать мінімізацію ризиків компанії на зовнішньому ринку, а також дозволять зайняти значну частку ринку, що є однією з передумов отримання очікуваного прибутку. Для формування стратегії ТНК необхідно враховувати можливості внутрішнього середовища компанії та загрози, що існують у зовнішньому середовищі діяльності. Основним завданням, що вирішується при розробці стратегії, є забезпеченість узгодженості між цілями корпорації і наявними ресурсами.

Стратегії міжнародних корпорацій, які здійснюють свою діяльність на ринку України, можна умовно поділити на три групи [43, с. 60].

Перший тип стратегії є характерним для корпорацій, що виготовляють товари внутрішнього споживання та операторів на ринку зв'язку. Це McDonald's, Coca-Cola, Philip Morris та Kraft. Метою цієї стратегії є збільшення прибутку корпорації.

Метою другого типу стратегії є поглинання значного обсягу нового ринку. До компаній, які використовують цей тип стратегії виходу на ринок України, належать великі компанії–трейдери, що будують переробні заводи і торговці сільськогосподарською продукцією. Третій тип стратегії використовують компанії, які добре обізнані з Специфікою функціонування ринку України. Такі компанії в основному мають російське походження, що пояснюється, насамперед, фактом існування географічної спеціалізації [57, с. 84].

В Україні функціонують іноземні ТНК, які з'явилися на початку 90-х років. Перш за все вони направили діяльність в головні сегменти ринку – товари повсякденного попиту, продукти харчування, бензин, тютюнові вироби, де позиції національних виробників були найбільш слабкими. У період перерозподілу капіталу в Україну вітчизняний бізнес практично віддав іноземцям тютюнову промисловість, частину ринку безалкогольної продукції, пива, ринок реклами, телекомунікацій.

Серед найвідоміших ТНК, що відкрили дочірні компанії, філіали та спільні підприємства в Україні, слід відзначити шведсько–швейцарський концерн ASEA –

Brown Boveri (ABB) в електротехнічній галузі, SKF – у машинобудуванні, Tetrapack – пакувальний, Procter & Gamber, Unilever, Dow Chemical Company – у хімічній, «Лукойл» – у нафтопереробній, Damen Shipyards – судно–будівництві [59].

Значний іноземний капітал прийшов у країну саме через інвестиції з боку ТНК. Дані щодо вкладання інвестицій найбільшими транснаціональними інвесторами в Україну наведено у табл. 3.1:

Таблиця 3.1

Найбільші інвестори серед ТНК у промисловість України

Інвестор	Країна	Сфера вкладення капіталу	Сума, млн. дол. США
Pepsi Co	США	Виробництво безалкогольних напоїв, мережа ресторанів Pizza	250
Компанія «Київстар GSM»	Україна	Телекомунікації. Роумінг більшості міст та автомагістралей України	240
Coca Cola	США	«Кока Кола Амагіл Україна» (виробництво безалкогольних напоїв)	230
Компанія McDonald's	США	Заклади харчування, розширення власної мережі ресторанів швидкого обслуговування	100
Компанія Cargill	США	Харчова промисловість, сільське господарство, торгівля. У 2000 р. розпочав роботу завод із виробництва олії потужністю 300 т. С	85
Корпорація Nestle	Швейцарія	Кондитерська промисловість	41
Компанія Sun INBEW	Бельгія	Пивоварна промисловість	40
BAT Industries PLC	Велика Британія	Контрольний пакет акцій тютюнової фабрики в Прилуках, модернізація виробництва сигарет	35
Компанія Kraft Jacobs Suchard	США	Харчова промисловість, виробництво кондитерських виробів	20
Otis Elevator Ins	США	UkrOtis (виробництво та обслуговування ліфтів)	17
Tetra Laval	Швеція	Tetrapack Kiev (виробництво упаковки для харчових продуктів)	7,6
Siemens AG	Німеччина	MTM Telecom (виробництво комунікаційного обладнання)	5,8

Примітка. Складено автором за даними за даними рейтингу Forbes Top–100 найбільших компаній України.

У тютюновій промисловості домінують інвестиції відомих американських та

британських ТНК Reynolds, Philip Morris Inc., British American Tobacco, в пивоварінні – інвестиції консорціуму скандинавських фірм Balticbeverage Holding, бельгійської ТНК Interbrue. У харчовій індустрії функціонують дочірні підприємства ТНК Kraft Jacobs, Nestle, Coca-Cola, Cargill.

В Україні найбільшими ТНК, які вклали значні фінансові ресурси, є Pepsi Cola з обсягом інвестиційних коштів – 250 млн. дол. США, «Київстар GSM» – 240 млн. дол. США, Coca-Cola– 230 млн. дол. США та ін. Лідуючі позиції займають такі корпорації, як McDonald's, Nestle SA., British American Tobacco та ін. [40].

Загалом Україна як промислова держава транснаціональним компаніям не цікава. Такий висновок можна зробити за результатами аналізу переліку ТНК, представлених на вітчизняному ринку (Siemens, Volkswagen, Deutsche Telecom, Sony, Panasonic, TNK-BP, Coca-Cola, Cargill, Carlsberg, Sun Interbrew, Kraft Foods, Nestle, Phillip Morris, Reemstma, McDonalds, Metro Cash&Carry, Billa, DHL, Samsung, Toyota, Nokia, HP, British American Tobacco, ING Paribas, Erste Bank, Raiffeisen Bank та ін.). Такі промислові концерни, як ExxonMobil, General Electric, Westinghouse та ін. на українському ринку відсутні.

Найбільші компанії – це не лише гроші. У них працює близько 665 000 осіб. Це 4% зайнятого населення і 9% середньооблікової чисельності штатних працівників у країні в 2020 році. До списку не увійшли банки, компанії з чисельністю працівників менше 50 та часткою державної власності, що перевищує 75%. Для компаній надано консолідовану звітність (за наявності такої). Для компаній, що не публікують консолідованої звітності, надано оцінку, розраховану на основі звітності окремих підприємств. Для компаній, що не складають консолідованої звітності та мають значну долю операцій з пов'язаними особами, надано звітність найбільшої за виторгом компанії групи.

Журнал Forbes склав рейтинг найбільших компаній країни, які є основою української економіки та оцінює не тільки обсяг виручки, а й прибуток компаній. За даними Forbes Україна рейтингу ТОП-100 компаній виторг першої сотні зріс за рік на 8%, до 2,3 трлн грн. Фінансові результати 100 найбільших приватних компаній України у рік пандемії вистояли та адаптувалися до ситуації у світі. Сумарно

компанії, що увійшли до списку, наростили і виторг, і чистий прибуток. Ключова причина – зростання цін на сировину, яке тривало до весни 2021 року. На вершині списку, як і раніше, «Метінвест» Ріната Ахметова і Вадима Новинського. Разом із гірничо-металургійним гігантом першу трійку склали «АТБ-Маркет» та Kernel.

Серед головних бенефіціарів 2020 року – підрядники «Великого будівництва». Чотири найбільші компанії, що займаються дорожнім будівництвом, за рік збільшили виторг у 2,6 рази, до 59 млрд грн. Номінальний виторг найбільше зріс у енерготрейдера «ІЕ Енергія» – на 23 млрд грн. Найбільше цей показник знизився у ДТЕК і «Міжнародних авіаліній України» – на 21,7 млрд грн і 19,6 млрд грн відповідно. Якщо для великого енергетичного холдингу це означало зниження продажів на 16%, то продажі МАУ впали у 3,7 рази.

За рік сотню покинули понад десяток компаній. Серед них – НПК «Галичина», Procter & Gamble, Burisma і Крюківський машинобудівний завод. У цілому список оновився на 15%. До списку не включено банки, компанії з чисельністю співробітників менше 50 осіб або з часткою держави, що перевищує 75%. Для компаній вказано дані консолідованої звітності (за наявності такої). Якщо компанія не публікує консолідовану звітність, наведено оцінку на підставі звітності окремих підприємств групи. Назва компанії в матеріалі може не збігатися з назвою юридичної особи. Отже, варто виділити Топ–20 компаній, що відіграють найважливішу роль в економіці України, (див.Табл. 3.2), [100].

Найбільша українська компанія – ТОВ "Метінвест Холдинг" продемонструвала рекордні світові ціни на залізну руду і сталь що дозволяють гірничо-металургійному холдингу Ріната Ахметова і Вадима Новинського нарощувати експансію, не економлячи на витратах. У серпні 2021-го «Метінвест» заплатив \$340 млн за активи Дніпровського меткомбінату, який входить до п'ятірки найбільших металургійних підприємств України. ДМК, який отримав у 2020 році 27,5 млрд грн виторгу, – альтернатива Єнакіївському і Макіївському заводам, розміщеним на окупованих територіях, контроль над якими «Метінвест» втратив у 2017 році. Друга угода року для «Метінвесту» – поглинання Покровської вугільної групи, найбільшого виробника високоякісного коксівного вугілля [59].

Топ–20 компаній, найбільших приватних компаній України
згідно рейтингу ТОП–100 компаній 2020 року

№	Компанія	Виручка (млрд грн)	Прибуто к/Збиток (млн грн)	Сфера	К-сть праців ників	Власник
1	ТОВ "Метінвест Холдинг"	309,3	13	Металургія	90 000	Р. Ахметов, В. Новинський
2	ТОВ "АТБ– Маркет"	123,9	5,8	Ритейл	49 259	Г. Буткевич, Є.Єрмаков,В.Карачун
3	ТОВ "Кернел– трейд"	118,7	5,6	АПК	11 000	Андрій Веревський
4	DTEK Energy	116	13,9	ПЕК	69 918	Р. Ахметов,
5	Fozzy Group	80,2	н/д	Ритейл	67 000	В. Костельман, О. Сотников, Р. Чигир
6	ПрАТ "АрселорМіттал "	63,5	741	Металургія	19 700	Лакшмі Міттал (Індія)
7	ТЕДІС Україна	54,8	244	Оптова торгівля	2281	Б.Кауфман,Р.Дак–сбері, Фенхальц (Великобританія)
8	МХП	51,5	3,5	АПК	30 000	Ю. Косяк
9	ТОВ "Епіцентр К"	50,4	3,2	Ритейл	27 028	О. Герега, Г. Герега
10	Ferrexpo	45,8	17,1	Металургія	10 920	К. Жеваго
11	ПАТ ЗМК "Запоріжсталь"	В 45,6	П 3,7	Металургія	10 452	Р. Ахметов, В. Новинський
12	БадМ	41,8	1,1	Оптова торгівля, фарма	2623	О. Дитятковський, О. Суходольський
13	Оптіма-Фарм	37,2	338	Оптова торгівля, фарма	2429	Б. Губський
14	ПАТ "Укрнафта	35,5	4,3	ПЕК	28 870	Ігор Коломойський, Геннадій Боголюбов
15	Укратнафта	34,3	42	ПЕК	3098	І. Коломойський Г. Боголюбов
16	Південний гірничо-збагач. комбінат	33,6	18,2	Металургія	6206	Р.Ахметов, В. Новинський, Р.Абрамович,
17	Концерн Галнафтогаз ОККО	33,1	2,7	ПЕК, ритейл	15 000	Віталій Антонов, ЄБРР
18	Philip Morris	30	332	FMCG	1300	Philip Morris International
19	Ей Енергія	29,7	135	ПЕК, оптова торгівля	130	Дмитро Фірташ
20	Нібулон	25,8	1,8	АПК	7000	Олексій Вадатурський

Примітка. Складено автором за даними рейтингу Forbes Топ–100 найбільших компаній України.

До середини 2021 року холдинг сконцентрував 99% у шахтоуправлінні «Покровське» і збагачувальній фабриці «Свято-Варваринська» – основних виробничих активах колишньої групи «Донецьксталь». Унаслідок консолідації Покровської вугільної групи в березні 2021 року обсяг виробництва вугільного концентрату «Метінвесту» зріс на 76% – до 2,7 млн т.

У першій половині 2021 року «Метінвест» заробив 2,8 млрд. дол. США чистого прибутку і виплатив акціонерам 423 млн. дол. США дивідендів. Виторг збільшився на 70% – до 8,5 млрд. дол. США. 1 млрд. дол. США холдинг спрямував на погашення боргових зобов'язань, скоротивши чистий борг на 52%. Відношення чистого боргу до EBITDA за шість місяців скоротилося з 1 до 0,2. У травні компанія підвищила зарплати співробітникам на 25%, що обійшлося їй у 95 млн. дол. США [54].

HR-машина групи «Метінвест» працює з 80 000 співробітників у двох десятках країн. Найбільше працівників в Україні – на підприємствах в Авдіївці, Запоріжжі, Маріуполі та Кривому Розі.

Відтік кадрів за кордон змушує компанію Ріната Ахметова боротися за залучення й утримання персоналу. У всіх містах присутності «Метінвест» відкрив Центри кар'єри, які працюють за принципом єдиного вікна. Якщо раніше працевлаштування на підприємства займало майже місяць, то нині тиждень. Для мотивації співробітників у компанії розробили кар'єрні маршрути – типові схеми зростання до керівника за 11 кар'єрними напрямками. Працівники можуть «рости» не лише вгору, а й «у бік», працюючи в Італії, США та Болгарії, де представлений «Метінвест» [54].

У компанії біла зарплата, а соцпакет можна зібрати «під себе» із 40 опцій. Серед них путівки до дитячих таборів, абонементи у спортзал, курси англійської або водіння, дитячі гуртки або підготовка школярів до ЗНО. Компанія оплачує ПЛР-тестування та лікування COVID-19.

Друге місце ТОВ "АТБ–Маркет. У серпні 2021 року АТБ відкрив у супермаркеті під Києвом перше повноцінне кафе. В меню 42 позиції: салати, гарніри, м'ясо, риба і солодощі. Загалом ритейлер планує відкрити 25 подібних

закладів. Кафе – ще один спосіб підвищити привабливість АТБ для середнього класу. Процес стартував у 2016-му, коли компанія запустила проєкт «чорний АТБ», доповнивши біло-сині АТБ, що бідненько виглядали, супермаркетами з чорним облицюванням [83].

З початку року АТБ оновив 26 магазинів – тепер у мережі третина модернізованих торгових точок. Крім редизайну, АТБ збільшив асортимент товарів середньої цінової категорії та ввів нові сервіси – пекарні, кава-пойнти тощо.

З початку 2021 року АТБ відкрив 61 магазин, усього в мережі 1257 супермаркетів. У фокусі – Одеська, Київська та Львівська області. За шість місяців 2021 року товарообіг АТБ зріс на 20%, до 85,3 млрд грн. [57].

Замикає трійку найбільших компаній України – ТОВ "Кернел-трейд". Найбільший український продавець пшениці у 2020-му фінансовому році відправив за кордон 8 млн т зерна, повторивши результат попереднього року і зберігши лідерство серед українських експортерів. Високі ціни на зерно та соняшникову олію тішать акціонерів: у січні – березні 2021 року виторг збільшився на 66%, до 1,73 млрд. дол. США. З початку 2020 року компанія продала 50% у Таманському зерновому терміналі, п'ять елеваторів, аграрне господарство і два елеватори у Чернігівській та Миколаївській областях. У планах – збільшення потужності експортного зернового терміналу та інвестицій у відновлювані джерела енергії. Ключовий інфраструктурний проєкт – друга черга Старокостянтинівського маслоекстракційного заводу. За 2021-й інвестиції в основний капітал мають становити 270 млн. дол. США. У найближчі два роки «Кернел» планує здійснити зворотний викуп 19,2 млн акцій на 250 млн. дол. США для підтримки капіталізації. У вересні рада директорів дозволила дочірній компанії Etrecom Investments Limited викупити 3,227 млн акцій компанії. У «Кернела» накопичилося багато кешу, а більш привабливих інвестиційних можливостей агрохолдинг не бачить [83].

Компанія з найбільшим земельним банком в Україні – 514 000 га – нечасто звертається по зовнішню допомогу в пошуку кадрів. Орієнтовно 60% менеджерських позицій займають співробітники, які вирости в Kernel. Кар'єрне зростання досягається шляхом навчання всередині компанії. Крім класичних

тренінгів і семінарів, Kernel запустив внутрішню освітню платформу. Керівникам напрямів група оплачує навчання на MBA. Kernel звикла вирощувати таланти всередині, але зараз поставила процес на потік. Виробництво кандидатів на дефіцитні для Kernel позиції має забезпечити Open Agro University, запущений разом із ЄБРР, Deloitte та Prometheus.

Навчання розпочнеться 1 лютого 2022 року, програма розрахована на чотири – шість місяців. Скористатися нею можуть студенти четвертого – п'ятого курсів і ті, хто нещодавно закінчив вищ, навчається чи відучився на інженера, агронома та енергетика. У безкоштовному пакеті – курс SMM, English speaking club, коуч-сесії з саморозвитку, практика в полях, курси із диджитал-дисциплін.

Серед лекторів – топменеджери компанії, виробники сільськогосподарської техніки і добрив, викладачі міжнародних університетів. Випускники можуть потрапити на оплачувану практику, а найкращі – працевлаштуватись у Kernel. «Ми хочемо залучати до роботи наймотивованіших молодих спеціалістів, тому готові відкрити двері в аграрний світ і надати доступ до унікальної експертизи», – каже HR-директорка Наталія Теряхіна [83].

Замикає ТОП–10 компанія, Ferrexpo, з прибутком в 17,1 млрд. грн.

Прибуток найбільших компаній, не враховуючи тих, що не розкрили дані, збільшився на 5%, до 74 млрд грн. Понад дві третини сукупного виторгу припадає на базові галузі: гірничо-металургійний сектор (24%), роздрібну торгівлю (20%), ПЕК (14%) і сільське господарство (11%). Ці сектори лідирують як за кількістю компаній у рейтингу, так і за кількістю найнятих працівників. У 100 найбільших приватних компаніях працює понад 748 000 людей. Частка ІТ у списку, як і раніше, невелика. Дві компанії забезпечують лише 0,8% сукупного виторгу (див. Рис. 3.1.).

Через таку структуру економіки Україна залежить від коливань цін на сировину на світових ринках. Працює це так: ціни на руду і зерно ростуть – наша країна отримує більше валюти, курс гривні зміцнюється, закупка імпортних енергоносіїв і обслуговування зовнішніх боргів обходиться дешевше.

Але якщо ціни на руду і зерно падають, то відбувається зворотній процес. Саме через низьку диверсифікацію економіки Україна сильніше потерпає від

світових економічних криз, ніж розвинені індустріальні країни, які спеціалізуються на експорті машинобудування і високотехнологічної продукції [33].

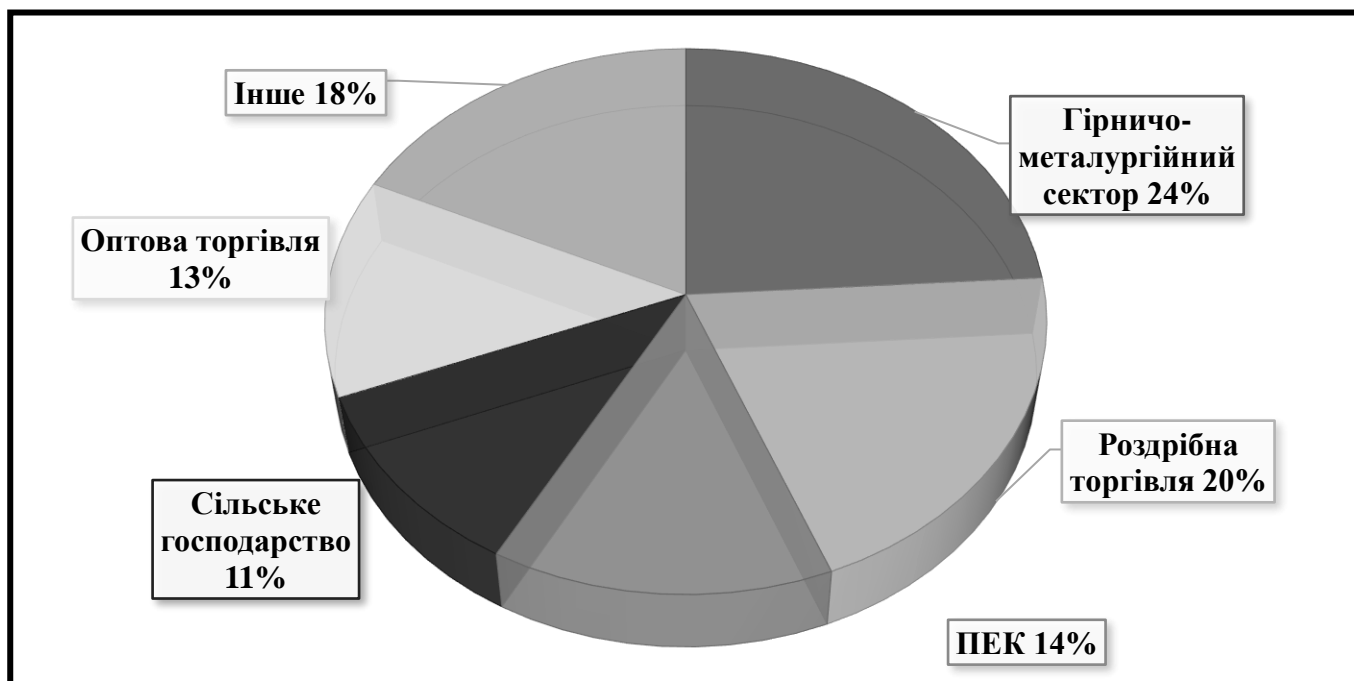

Рис. 3.1. Розподіл за сферою діяльності даними рейтингу Forbes Топ–100 найбільших приватних компаній України в 2021 році, (%).

Примітка. Побудовано автором за даними рейтингу Forbes Топ–100 найбільших приватних компаній України 2021.

Аналізуючи даний рейтинг Forbes, можна констатувати, що більшість компаній, які відіграють найважливішу роль в економіці України функціонують у гірничо-металургійній галузі, також топові місяця займають компанії сфери продажі, хоча за останні три роки в Україні відбулася маса подій, які вплинули на економіку країни: девальвація гривні, анексія Криму, війна на сході, втрата російського ринку, політичні та економічні фактори [57].

Сукупний прибуток десяти компаній — 83 млрд грн. Сукупний прибуток всього рейтингу «100 найбільших приватних компаній України», не враховуючи тих, що не розкрили дані, 74 млрд грн. Всього у рейтингу 22 збиткові компанії, ще сім компаній не розкривають свій прибуток або збиток. Виторг десяти найприбутковіших компаній — 719 млрд грн. Виторг першої сотні — 2,3 трлн грн.

У списку — три металургійні компанії (дві з них мають серед власників Ріната Ахметова), дві агрокомпанії, два ритейлори, дві компанії паливно-енергетичного комплексу та телеком-провайдер «Київстар» (рис.3.2.), [97]:

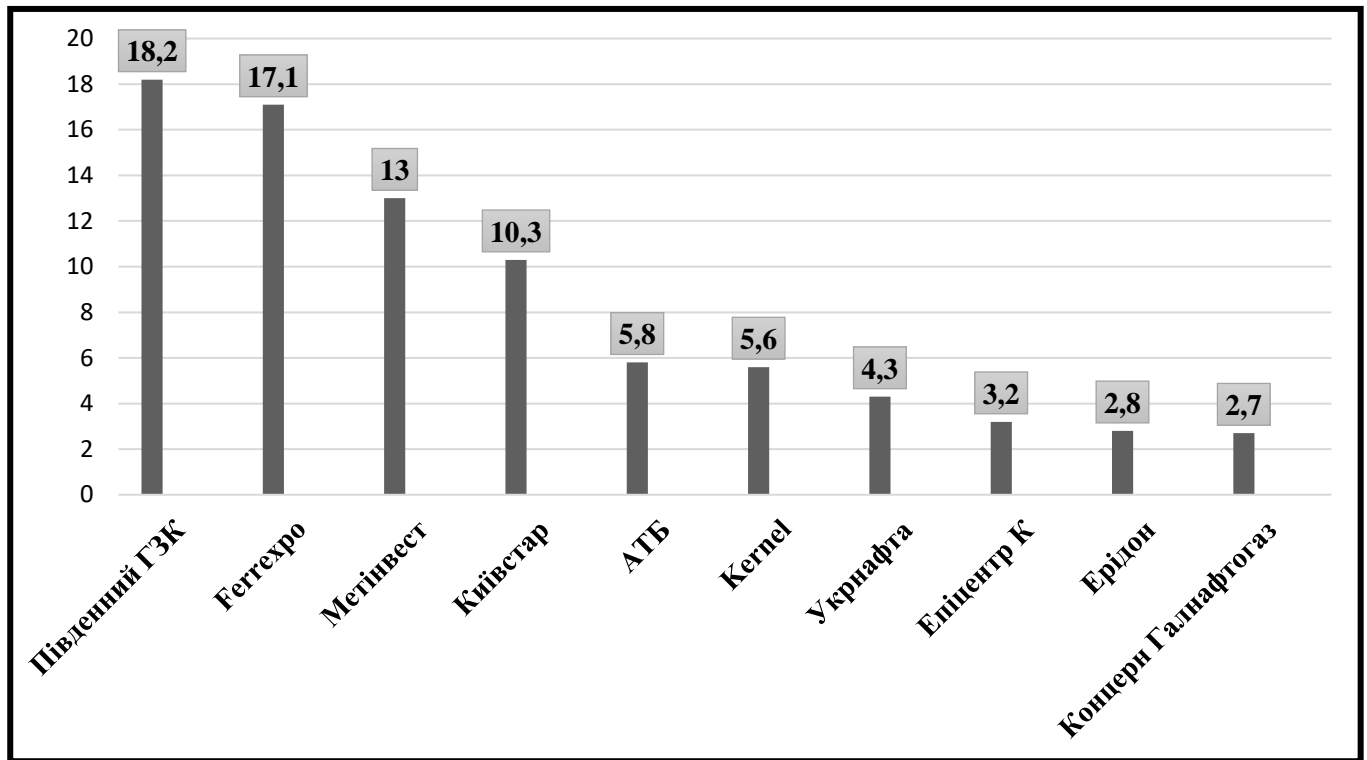

Рис. 3.2. Найприбутковіші компанії України в 2021 році, (млрд. грн.).

Примітка. Побудовано автором за даними рейтингу Forbes Топ–100 найбільших компаній України.

Серед власників десяти найприбутковіших компаній — 12 учасників рейтингу найбагатших українців за версією Forbes. Рінат Ахметов, Костянтин Жеваго, Ігор Коломойський, Геннадій Боголюбов, Олександр і Галина Гереги, Вадим Новинський, Геннадій Буткевич, Євген Єрмаков, Віктор Карачун, Андрій Веревський, Віталій Антонов, Сергій Кролевець. Шестеро з них — мільярдери.

Завдяки зростанню світових цін на руду Південний ГЗК виявився другим найприбутковішим у країні підприємством після державного «Оператора газотранспортної системи» («ГТС України»). Частину прибутку компанія реінвестує в модернізацію: у 2020-му – 3 млрд грн, у 2021-му – планується близько 5 млрд грн. Восени 2020-го на ПГЗК зупинили виробництво агломерату, замість якого побудують фабрику з виробництва DR-окатишів із більш високим вмістом заліза. За

розрахунками компанії, це на 96% знизило викиди CO₂, і дасть змогу на 40% зменшити використання електроенергії та скоротити використання технічної води. «Ліквідація агломераційного переділу – це перехід до європейських екологічних стандартів», – каже Костянтин Федін [100].

У жовтні 2019 року Костянтин Жеваго пішов з посади CEO Ferrexpo, але це не завадило компанії отримати наступного року високі прибутки. Зростання світових цін на залізну руду дозволило Ferrexpo не лише погасити \$250 млн зобов'язань, звівши борги до нуля, а й виплатити рекордні \$500 млн дивідендів. У 2021 році Ferrexpo розраховує наростити продаж окатишів на 8%, до 13 млн т, а в 2024-му – до 15 млн т. Інвестиції порівняно з 2020 роком збільшилися на 50% – до \$300 млн. «Завдяки різкому зростанню цін на окатиші дивіденди за 2021 рік можуть виявитися не меншими, а прибуток, імовірно, подвоїться, – каже аналітик Concorde Capital Дмитро Хорошун. – Але в 2022-му очікується спад». Крім того, уряд має твердий намір значно збільшити податок на видобуток залізної руди [83].

«Київстар», може, не так швидко, але істотно змінюється», – стверджує президент компанії Олександр Комаров. Два роки тому найбільший мобільний оператор України перейшов з аутсорсу на власну ІТ-розробку. До осені 2021-го ІТ-команда збільшилася до 100 осіб, а стратегія почала окупатися – доходи від хмарних сервісів і Big Data за минулий рік потроїлися. «Київстар» хоче продавати бізнесу дедалі більше послуг із кібербезпеки, фінтех- та IoT-сервіси. У 2021-му нові продукти мають принести оператору 8% доходу [97].

Дистриб'ютор насіння, добрив і засобів захисту рослин «Ерідон» продовжує внутрішню трансформацію. Слідом за торговцем сільгосптехнікою «Ерідон Тех» та забудовником «Ерідон Буд», які стали самостійними компаніями, у 2020-му від компанії відокремилася дистрибуція. «Ерідон» займає близько третини українського ринку насіння та засобів захисту рослин. Компанія управляє земельним банком на 53 000 га. У структурі групи – п'ять агропромислових господарств, насінневий завод та роботизована молочно-товарна ферма. З початку 2020-го «Ерідон» запустив кілька великих проєктів: новий офісно-складський комплекс під Полтавою, елеватор потужністю 50 000 т у Яготині, кілька офісно-складських комплексів поблизу

Луцька та Чернігова, системи зрошення в Одеській і Черкаській областях. Компанія також відкрила представництво в Казахстані [98].

Роздрібна торгівля нафтопродуктами на 400 АЗС під брендом ОККО залишається основним бізнесом «Галнафтогазу». У 2020 році компанія скоротила частку на ринку на 3 п. п., до 16%, зберігши друге місце в паливному роздробі після «Укрнафти». Реалізація всіх видів пального знизилася в середньому на 10%. «Причина – скорочення мобільності через карантинні обмеження», – констатує пресслужба компанії. За 2020 рік ОККО наростила у продажу частку товарів непаливного сегмента з 20% до 25%. Мета – довести цей показник до 30% у найближчі роки [98].

Група не залишає планів будівництва гірськолижного курорту у Славському, за 70 км від Стрия – малої батьківщини засновника групи Віталія Антонова. Вартість проекту – приблизно \$500 млн. Роботи мали розпочатися у 2019 році, але через проблеми з викупом землі старт перенесли на 2021 рік, а потім – на весну 2022 року. Але й ця дата не остаточна – на закриття всіх земельних питань і отримання необхідних дозволів може знадобитися більше часу.

Приймаючи інвестиційні рішення й обираючи країну для реалізації інвестиційного проекту, ТНК керуються багатьма факторами [100].

Доволі часто динаміка й обсяг ринку країни є визначальним мотивом виходу ТНК на її ринок. Емпіричні дослідження свідчать, що країни з швидко зростаючими ринками є об'єктами активної інвестиційної діяльності ТНК. За кількістю споживачів (близько 42 млн.) Україна є потенційно великим ринком у Європі. Відносна не насиченість українського ринку після розпаду СРСР, менший рівень конкуренції робить його досить перспективним для іноземних інвесторів, хоча низький рівень доходів значної частини українського населення перешкоджає формуванню динамічного платоспроможного попиту. Але останніми роками ситуація поступово поліпшується [75].

Проте відставання України від промислово розвинутих країн із ринковою економікою та країн Східної й Центральної Європи щодо ВВП на душу населення і середньомісячної заробітної плати ще дуже велике.

Для ТНК привабливими галузями української економіки є харчова промисловість, галузі машинобудування і металообробки, фінансова, страхова та торговельна сфери.

Однією з умов привабливості діяльності ТНК є наявність в Україні важливих чинників зростання виробництва, серед них можна виділити [35, с. 162]:

- природні ресурси (значні запаси сировинних ресурсів (вугілля, залізна та марганцева руди, сірка, ртуть, титан, уран, граніт, мінеральні солі тощо) і відповідну добувну і транспортну інфраструктуру);

- наявність достатньо розвинутої регіональної транспортної інфраструктури (трубопроводів, транзитних терміналів, залізниць і автомобільних доріг, мереж електропередач, морських портів).

- відносно дешева кваліфікована робоча сила (питома вага офіційної заробітної плати в структурі доходів населення України збільшується, але розрив у вартості робочої сили з промислово розвинутими країнами ще досить значний);

- комп'ютерні технології і програмне забезпечення дають Україні та ТНК надзвичайно великі можливості, оскільки не потребують жодного обладнання чи устаткування крім комп'ютера а переважна більшість витрат виробничих припадає на робочу силу.

- економіко–географічне розташування України (традиційні економічні зв'язки управлінських фірм із компаніями країн СНД, Балтії, які склалися в попередні роки і зберегли своє значення в період ринкової трансформації механізму взаємного співробітництва, роблять Україну привабливим плацдармом для освоєння ринків сусідніх країн), [89].

Зарубіжні ТНК готові здійснювати свою діяльність на території України, але на заваді стають певні чинники, а саме:

- відсутність в Україні сталої стратегії та відповідного національного плану дій, недосконалість національного законодавства, нечітка правова система, нестабільність економічної та політичної ситуації, високий рівень корупції в усіх сферах господарської діяльності;

- неспроможність судової системи належним чином виконувати свої

функції, критична ситуація у сфері незалежності судової системи (123 місце серед 129 країн світу), [88];

- низький платоспроможний попит українських споживачів, труднощі у спілкуванні з урядовими та приватизаційними органами, переобтяженість регуляторними нормами та складність податкової системи, суттєве податкове навантаження.

Слід зазначити, що в результаті несприятливого інвестиційного клімату значна кількість іноземних інвесторів виходить з українського ринку. Так, за останні три роки вітчизняний ринок залишили понад 30 ТНК, серед яких банки, страхові установи, металургійна компанія [88].

Основними причинами виходу ТНК з України, як зазначають дослідники, є посилення тиску на бізнес, корупція, неможливість захисту прав у суді та ін. На теперішній час в Україні зафіксовано близько 7 тис. філій іноземних ТНК, тобто лише 0,8 % від їх загальної кількості.

Діяльність транснаціональних корпорацій є дуже важливою для економіки будь-якої країни. Україна також не є винятком у цій ситуації, оскільки її політика, котра спрямована на широку інтернаціоналізацію, напряду залежить від об'єму прямих іноземних інвестицій, а також капіталовкладень ТНК, що надходять у національну економіку [70].

Для української економічної політики важливим питанням є вихід на міжнародний ринок та конкурентоспроможність на ньому, важливим фактором якої є створення власних ТНК. Україна, не зважаючи на кризові явища та економічні труднощі, намагається поступово нарощувати свій потенціал, на який безпосередньо впливають транснаціональні корпорації.

Однак, для того щоб залучити корпорації до розміщення своїх потужностей в нашій державі необхідно суттєво покращити її інвестиційний клімат та економічну привабливість [99].

Отже, транснаціональні корпорації стали найважливішими дійовими особами в сучасному світовому господарстві. Добробут країни, її участь у міжнародному поділі праці, рівень інтегрованості у світове господарство і, в підсумку, її

міжнародна конкурентоздатність дедалі більшою мірою залежать від того, наскільки успішна діяльність ТНК, що базуються в її економіці. Окрім того, капіталовкладення ТНК в іноземну економіку – активний спосіб стимулювання попиту на продукцію вітчизняних товаровиробників. Це певною мірою дозволить захистити національні економічні інтереси створення українських ТНК, що сприятиме розвитку українських господарських структур в подальшому та інтернаціоналізації їхнього виробництва й капіталу, інтеграції України у світову економіку, її участі в глобальних трансформаційних процесах. Пріоритетним завданням української державної політики повинно стати створення відповідного внутрішнього та зовнішнього середовища для залучення інвестицій, сприяння підвищенню конкурентоспроможності українських виробників на зовнішніх ринках, і за рахунок інвестиційних ресурсів українських міжнародних корпорацій забезпечити розвиток вітчизняних товаровиробників.

3.2. Пріоритетні напрямки залучення іноземного транснаціонального капіталу в Україну

24 лютого 2022 року – це не лише новий масштабніший етап українсько-російської війни, що триває століттями, а і початок європейського цивілізаційного зламу. Ця війна лежить у багатьох площинах та часових вимірах, проте досі не має загальноновизнаного значення.

У питаннях післявоєнної відбудови нагальним питанням стане пошук і залучення ресурсів для відновлення економіки, інфраструктури, промисловості. Головними джерелами таких ресурсів очевидно стануть здебільшого довгострокові кредити, меншою мірою гранти, від західних держав, а також фінансова допомога через фонди міжнародних організацій, зокрема ООН, але на цільові програми, пов'язані з гуманітарною допомогою, розмінуванням та відновленням населених пунктів [88].

Основними завданнями на цей період стануть:

1. Формування єдиного підсумкового документу, в якому будуть визначені масштаби втрат, обсяги допомоги, яка необхідна від інших країн, пріоритетність відновлення за секторами економіки (з конкретними цифрами, а не загальними фразами);

2. Найбільш очевидними джерелами залучення коштів можуть бути МВФ, Світовий банк, ЄБРР, кредитні та грантові програми окремих держав.

3. На деякі цільові національні програми можна залучати окремі держави, пропонуючи вигідні умови для інвестування, залежно від їхніх інтересів. Наприклад, у питаннях продовольчої безпеки звертатися до Китаю, Саудівської Аравії, Тунісу, Єгипту, Алжиру. У питаннях відродження ВПК — до Туреччини, Ірану, ОАЕ, Катару, Оману, у питаннях енергетичної інфраструктури — до ЄС та США тощо.

4. Створення Міжнародного стабілізаційного фонду, у який країни перераховуватимуть кошти для післявоєнної відбудови. Дуже важливо, щоб цей фонд координував допомогу Україні, і Україна мала до нього доступ.

Запуск переговорів з окремими країнами із претензією на щонайменше частину коштів РФ, заблокованих в іноземних юрисдикціях. Але не варто сподіватися, що ці гроші нам так легко віддадуть, адже це складно з юридичного погляду, і може розтягнутися на роки, будучи прив'язаним до вищезгаданих судових позовів [83].

За різними оцінками, ВВП України в 2022 році скоротиться на 35-50%, кожне друге підприємство може бути закрито. Виходячи з цього, ми маємо розуміти, що в найближчі роки ми будемо дотаційною державою, де певний період часу, головним інвестором буде саме держава. І від того, які пріоритети поставить держава, залежатиме, як довго ми будемо виходити з кризи.

Ключові напрямки, на яких має зосередитися держава:

1. **Експорт.** Станом на зараз необхідно максимально відновити об'єми експорту основних товарів на тлі високих світових цін – зерна (у сховищах залишається близько 25 млн тонн пшениці та кукурудзи, що перекриває внутрішні потреби у кілька разів), руди та металу. Потрібно максимально розширювати можливості для експорту залізницею в напрямку найближчих портів Польщі та

Румунії, створювати так звані сухі порти, а також перевалку у неглибоководних українських портах на Дунаї.

2. Виробництво продуктів харчування. Необхідно підтримати виробників продуктів харчування, які можуть продовжувати роботу. Крім закупівлі продуктових наборів за кошти Держбюджету (її необхідно продовжити для формування запасів продовольства на випадок активізації бойових дій та підтримки населення найбільш постраждалих регіонів), варто розглянути підтримання споживчого попиту шляхом запровадження регулярних виплат для громадян, що залишилися в Україні і не мають роботи (можливо, поширивши започатковану програму щомісячних виплат по 2-3 тис. грн для переселенців у західних областях на всю Україну, де це можливо), [84].

Така адресна програма має переваги над централізованою роздачею проднаборів у регіонах, де можлива торгівля, оскільки підтримує конкуренцію, дозволяє використовувати в цілому ефективні логістичні мережі ритейлерів замість створення державою нових, дає можливість заробити невеликим локальним виробникам (ринки – важлива складова економіки районних та обласних центрів у аграрних регіонах), а також зменшує ризики неконтрольованої інфляції, надмірної забюрократизованості процесів та корупції.

Наслідки повномасштабних бойових дій, знищення інфраструктури, необхідність повернення в країну значної частини населення та нові геополітичні реалії вимагатимуть якнайшвидших дій у напрямку відродження промислового потенціалу. З іншого боку, масштаб викликів певною мірою створює поле для перезаснування української промисловості [111].

Пріоритетом має стати створення нових сучасних виробництв з максимальним використанням сучасних технологій. Ключовою ціллю у державній політиці має стати швидкість прийняття рішень з метою залучення інвестицій та максимальне сприяння «якірним» інвесторам, прихід яких в Україну стане каталізатором для інших підприємців.

За умови надання Україні гарантій безпеки, стабільної внутрішньополітичної ситуації, прискорення реформ та євроінтеграційних процесів, можна очікувати

підвищеного інтересу іноземних інвесторів. Однак у випадку збереження тенденції до затягування та бюрократизації процесів, відсутності очевидного прогресу у проведенні судової реформи важко очікувати, що він трансформується у реальні проекти в умовах жорсткої конкуренції за інвестиції [82].

Держзамовлення як необхідний чинник збереження стратегічних галузей. Головним інвестором найближчим часом буде держава, тому потрібно терміново переглянути саме принципи державного замовлення і спрямовувати їх у відповідні галузі. У сфері машинобудування та легкої промисловості (де внутрішній попит зараз практично відсутній, а експорт – надзвичайно ускладнений).

Боротьба з безробіттям і втратою фахівців. Одразу після стабілізації ситуації в окремих регіонах і зменшення ризиків відновлення/поширення бойових дій потрібно запроваджувати масові програми працевлаштування для безробітних, які не змогли знайти роботу замість втраченої. Зволікання з їхнім запуском загрожуватиме такими вкрай негативними соціальними наслідками, як зростання злочинності, нелегальна міграція, тотальна депопуляція міст, що найбільше постраждали внаслідок війни.

Водночас варто врахувати досвід спроби запуснути програму створення 500 тисяч тимчасових робочих місць, яка була ініційована урядом на початку пандемії COVID-19, однак не досягла заявленої мети [80].

Відновлення та розвиток новітньої промисловості неможливі без залучення інвестицій, які мають стати драйвером зростання економіки України. Обсяг зовнішніх інвестицій, необхідних для досягнення ефективного розвитку країни, оцінювався у 5-20 млрд. дол. США на рік, однак з огляду на завдані війною збитки ця цифра має бути більшою.

В останні передвоєнні роки в цьому напрямку було зроблено кілька кроків (створення «Офісу інвестнянь» та запровадження пільг для реалізації значних інвестпроектів, ухвалення законодавства про розвиток індустріальних парків), проте вони так і не запрацювали. Серед причин можна вказати довгі і забюрократизовані процедури прийняття рішень, безпекову ситуацію, пандемію. Але більшість опитувань іноземних компаній, які вже працюють в Україні, незмінно вказують основною перешкодою для інвестицій неререформовану судову систему. В умовах

післявоєнного відновлення вирішення цієї проблеми вимагатиме швидких і більш рішучих рішень [44].

Також необхідно максимально спростити державне регулювання та обмежити можливості втручання в роботу підприємців контролюючих органів, розглянувши можливість заміни державного контролю у ряді сфер (наприклад, перевірок пожежної інспекції) страхуванням відповідальності бізнесу. Водночас необхідно зберегти баланс з необхідністю дотримання європейських стандартів у сферах впливу на довкілля, екологічності тощо.

Одним з першочергових завдань для встановлення довіри світових інвесторів після завершення війни мають стати приклади залучення «топ-інвесторів» (пріоритет – відомі публічні компанії, що реалізуватимуть промислові проекти з великим строком окупності). З точки зору залучення нових інвесторів, у подальшому це може мати більший ефект, ніж рекламні кампанії та запроваджені пільги.

Крім надання особливих умов для пріоритетних інвесторів, доцільно обговорити можливість надання урядами країн-партнерів додаткової підтримки Україні шляхом стимулювання своїх компаній до створення тут виробничих потужностей (шляхом страхування, надання кредитів тощо). Поряд з реалізацією проекту мультидонорського фонду для відбудови України, такий формат участі уряди дружніх країн можуть реалізувати швидше та більш охоче, оскільки він передбачає підтримку і власного виробника [44].

Водночас доцільно передати більше повноважень для супроводу менших інвестиційних проектів місцевій владі, яка може діяти швидше та ефективніше, оскільки безпосередньо отримує вигоду від створення нових робочих місць і розвитку громад. Крім того, регіони зможуть конкурувати між собою у питанні залучення інвесторів. Умовно кажучи, замість черги інвесторів до одного державного органу, який може виявитися повільним та неефективним, потрібно отримати одразу два десятки офісів із залучення інвестицій, які зможуть конкурувати між собою. Певною мірою цей процес вже виникає у західних областях, проте варто стимулювати залучення до нього решти регіонів [38].

Для пришвидшення реалізації пріоритетних проєктів доцільно проаналізувати запровадження механізму примусового викупу «для відбудови країни» існуючих промислових майданчиків, які багато років простоюють, з подальшим внесенням їх в статутний капітал підприємств у якості так званих «браунфілдів» (оформлених земельних ділянок, які мають зручне розташування, доступ до логістики (залізниця), електромереж, сировини (нафтопроводи), [50].

Перш за все механізм покликаний передати інвестору юридично «чистий» актив, з яким можна негайно почати працювати, не побоюючись юридичних та судових колізій. Це також може допомогти вирішити проблему наявності значних промислових територій, що довгий час не використовуються внаслідок корпоративних конфліктів, сподівання власників продати землю під забудову в майбутньому, або з інших причин.

Схожі за суттю механізми необхідно запровадити для розблокування видобутку пріоритетних корисних копалин і боротьби з так званими «сплячими ліцензіями». Урядовий законопроект від 2019 року, який пропонував запровадити плату для власників таких спецдозволів зустрів спротив у парламенті досі не прийнятий у другому читанні. Джо Байден 31 березня з метою збільшення видобутку нафти оголосив нову політику США щодо ліцензій за принципом “use it or lose it”, яка полягає у запровадженні плати за дозволи на видобуток, які не використовуються. В минулі роки дозволи на видобуток у непрозорий спосіб часто отримували маловідомі фірми з метою перепродажу. Створення механізму відкриття «сплячих ліцензій» або принаймні запровадження плати за їх використання дозволить залучати компанії, які мають ресурси та технології для початку роботи [51].

Також, важливою є фінансова сфера. Європейські фінансові інститути можуть зайти в капітал українських банків і врятувати їх від банкрутства. Таке входження можливе шляхом відкриття кредитних ліній для фінустанов України з можливою їхньою конвертацією в капітал банків. Водночас ці кредити мають спрямовуватися на відновлення післявоєнної економіки. До війни подібна програма підтримки була організована між Європейським банком реконструкції та розвитку і державним

Укргазбанком [83].

Крім того, на рівні держави мають бути організовані програми заохочення інвестування в Україну міжнародними фінансовими корпораціями, інвестиційними і венчурними фондами, а також приватними пенсійними фондами. Держава повинна гарантувати інвесторам 100% захист інвестицій, чесний і справедливий суд, а також стабільність (незмінність) податкового законодавства як мінімум протягом всього інвестиційного періоду. Такі інвестиції можуть мати кілька форм. Наприклад:

Пільгові кредити під гарантії ЄС та США на поповнення обігових коштів українських підприємств, закупівлю нових виробничих ліній і важкої будівельної та сільськогосподарської техніки [64].

Випуск військових облігацій для великих американських та європейських інвестиційних та пенсійних фондів. Гроші від продажу військових облігацій варто спрямувати на відновлення дорожньої інфраструктури та мостів, в тому числі будівництво концесійних доріг, а також пільгові іпотечні програми для відбудови зруйнованого житлового фонду з відповідною термомодернізацією, енергоефективністю, а також з наявністю нових бомбосховищ.

Входження європейських та американських корпорацій в капітал українських промислових підприємств, або створення спільних виробництв у галузях, де Україна має значний науково-технічний потенціал. В тому числі, виробництва залізничної техніки на наших вагонобудівних заводах, відновлення виробництва літаків на «Антонові», створення виробництва в Україні військових гелікоптерів, бронетехніки та артилерії, розвиток виробництва авіаційних двигунів для міжнародних ринків цивільної та військової авіації [65].

Інвестиції у збільшення глибини переробки аграрної продукції в середині України, а також у нові збиральні підприємства, які завдяки дешевій логістиці та висококласним працівникам мають замінити Європейському Союзу китайські заводи. Укрексімбанк має стати банком, який просуває експорт спільно з експортним агентством. Держава має почати реально стимулювати наші експортні операції.

Вже на початку 2022 року аналітики ринку прогнозували турбулентність

економіки, а в інвесторів переважали девальваційні настрої. Тим не менше, надійні інструменти інвестування в Україні існують, а їхній вибір доволі різноманітний, аби сформувати різні інвестиційні портфелі та диверсифікувати ризики [83].

Інвестиційні експерти у 2022 році пропонували розподілити інвестиційний капітал у співвідношенні 30 на 70. 30% варто спрямувати на викуп облігацій зовнішньої державної позики (ОЗДП), а 70% інвестувати в американські акції.

Хоча Україна поступово модернізувала свої виробничі потужності, запроваджуючи нові технології, велика частина її капіталу та виробничих технологій були застарілими. Реконструкція надає Україні можливість "технологічного стрибка". Найбільш очевидна можливість – це створення безвуглецевої економіки як спосіб координувати інвестиції у майбутньому, а також щоб якомога більше знизити залежність від викопного палива. Можна навести такі приклади :

- Реконструкція міст. Цілі міста (Харків, Маріуполь, Чернігів та інші) потрібно буде відбудовувати практично з нуля. Незважаючи на те, що існує природна тенденція відновлювати міста такими, як вони були, потрібно намагатися не відбудовувати житлові будинки та інфраструктуру в радянському стилі. Реконструкція має пріоритизувати новітні технології (особливо енергоефективні), дизайн та міське планування (наприклад, громадський транспорт має складатися з електричних автобусів, модернізованих трамвайних ліній тощо). Потрібно знайти баланс між "старими" та "новими" ("розумними", "зеленими") містами. Агенція має допомогти виробити рекомендації, щоб інфраструктура та інвестиції наближали Україну до технологічної межі. Це стосується шкіл, багатоквартирних будинків, аеропортів тощо.

- Транспорт: Оскільки багато аеропортів зруйновано, під час реконструкції можна спланувати оптимальну мережу аеропортів (наприклад, непотрібно робити повітряне сполучення між містами, якщо швидкісний потяг долає цю відстань за 3-4 години). Одночасно з ремонтом залізничних колій потрібно будувати нові колії, придатні для запуску швидкісних потягів. Запровадження євроколій може значно розширити можливості використання залізниці для експорту

українських товарів до ЄС.

- Пережитки минулого: Деякі галузі в Україні працювали, оскільки в них були зроблені незворотні інвестиції в радянські часи. Якщо підприємства цих галузей (наприклад, шахти на Донбасі, які затоплені чи вийшли з ладу) зруйновано, не потрібно використовувати допомогу, щоб відновити ці підприємства.

- Альянси: Сьогодні багато компаній із розвинених країн хочуть надавати безкоштовну допомогу в майбутній відбудові України. Цю підтримку потрібно формалізувати уже зараз. Агенція має негайно почати заохочувати компанії підписуватися на таку допомогу, поки Україна перебуває на перших шпальтах світових ЗМІ. Агенція має намагатися зафіксувати ці обіцянки допомоги. Не лише інженерні чи архітектурні компанії, але й ІТ компанії можуть надавати програмне забезпечення та техніку для відновлення адміністративних послуг уряду.

- R&D/приплив мізків: Значний потік біженців, серед яких багато студентів, дослідників та інших "білих комірців", з України до ЄС та відновлення дають шанс установити довгострокові стосунки в галузі досліджень та розробок. Європейські освітні програми (такі як Erasmus чи European Research Council) можна розширити, щоб включити Україну та надати (фінансові) можливості українцям навчатися за кордоном і після того повертатися додому. Стосунки з іноземними університетами, які будуть створені під час війни, скоріше за все, залишаться надовго. Їх потрібно використати для підвищення якості викладачів та адміністративного персоналу українських університетів, глобальної освіти українських студентів, та припливу знань (люди можуть фізично не бути присутніми в Україні, але працювати на українських проектах). Вища освіта України має бути консолідована, щоб сконцентрувати ресурси в провідних інституціях, які можуть забезпечити найкращі результати досліджень та послуги для студентів [97].

Таким чином, можна зробити висновок, що післявоєнне відновлення пропонує унікальну можливість радикально підвищити якість виробничого комплексу України та наблизити його до технологічної межі, закласти фундамент довгострокового зростання та ще більше інтегрувати Україну до світової економіки.

Допомога має фокусуватися на підвищенні продуктивного потенціалу економіки та стимулюванні високого рівня інвестицій (наприклад, у нове обладнання/машини, інфраструктуру, технічну допомогу тощо), а також у підвищення якості людського капіталу. Російське вторгнення нанесло збитків освіті багатьох молодих людей, і це потрібно виправляти якнайшвидше.

Використовуючи міжнародну допомогу, щоб створити сприятливі умови (включно з перспективою приєднання до ЄС), Україна може стати привабливим напрямком для ПІІ. Цей процес можна прискорити за допомогою політики, яка заохочує приплив ПІІ.

Більшість опитувань іноземних компаній, які вже працюють в Україні, незмінно вказують основною перешкодою для інвестицій неререформовану судову систему. В умовах післявоєнного відновлення вирішення цієї проблеми вимагатиме швидких і більш рішучих рішень. Держава повинна гарантувати інвесторам 100% захист інвестицій, чесний і справедливий суд, а також стабільність (незмінність) податкового законодавства як мінімум протягом всього інвестиційного періоду.

Висновки до розділу 3

Транснаціональні корпорації стали найважливішими дійовими особами в сучасному світовому господарстві. Добробут країни, її участь у міжнародному поділі праці, рівень інтегрованості у світове господарство і, в підсумку, її міжнародна конкурентоздатність дедалі більшою мірою залежать від того, наскільки успішна діяльність ТНК, що базуються в її економіці. Окрім того, капіталовкладення ТНК в іноземну економіку – активний спосіб стимулювання попиту на продукцію вітчизняних товаровиробників. Певною мірою дозволить захистити національні економічні інтереси створення українських ТНК, що сприятиме розвитку українських господарських структур в подальшому та інтернаціоналізації їхнього виробництва й капіталу, інтеграції України у світову економіку, її участі в глобальних трансформаційних процесах.

Проаналізувавши структуру діяльності найбільших ТНК світу і структуру

найбільших українських компаній можна зробити висновок, що більшість світових ТНК діють у сфері банківських послуг, а понад дві третини сукупного виторгу компанії в Україні діють у гірничо-металургійний сектор, який у структурі займає 24%, роздрібній торгівлі (20%), ПЕК (14%) і сільському господарстві (11%).

Тому, щоб не бути поглиненими великими світовими компаніями українським компаніям слід транснаціоналізуватися. Стратегічне завдання держави повинно полягати в сприянні концентрації фінансового, промислового й інтелектуального капіталу на пріоритетних напрямках, створенні конкурентоздатних фінансово-промислових корпорацій – національних економічних лідерів.

В Україні та країнах СНД функціонують багато однопрофільних підприємств, які можуть, об'єднавши зусилля і можливості, створити потужні корпоративні об'єднання, здатне посісти серйозну позицію на зовнішніх ринках.

Таким чином, проблеми подальшого розвитку діяльності ТНК в Україні тісно пов'язані з розвитком національної економіки держави та спроможністю держави здійснювати ефективні макроекономічні реформи в країні. Більшість опитувань іноземних компаній, які вже працюють в Україні, незмінно вказують основною перешкодою для інвестицій неререформовану судову систему. Держава повинна гарантувати інвесторам 100% захист інвестицій, чесний і справедливий суд, а також стабільність (незмінність) податкового законодавства як мінімум протягом всього інвестиційного періоду.

Аналізуючи поточну ситуацію в Україні, важливим фактором є інвестиції у житло та соціальну інфраструктуру. Щоб подолати дефіцит житла після Другої Світової війни, знадобилося понад 10 років. Відсутність житла була стримуючим фактором для повернення людей на роботу, а також може уповільнити повернення біженців, що негативно відіб'ється на довгостроковому розвитку України.

На сьогодні Україна є відкритою платформою для інвестицій з великим потенціалом на майбутнє. Проте швидке відновлення економіки залежить від реформування судового законодавства для полегшення процедури залучення іноземних інвестицій та спрощення процесу вступу нових ТНК на територію нашої держави.

ВИСНОВКИ

На сьогоднішній день саме ТНК відіграють найважливішу роль в процесі глобалізації та фактично вирішують ключові питання нового економічного і територіального переділу світу і, будучи активним учасником процесів глобалізації, задають темп та характер розвитку суспільства. Стабільний розвиток країни в сучасних умовах глобалізації не можливий без взаємодії з транснаціональними корпораціями. Вони є двигунами економічного зростання в країнах, що розвиваються. ТНК є основними рушійними силами притоку прямих іноземних інвестицій до країн, що розвиваються; ТНК створюють робочі місця, що в свою чергу має побічні ефекти в країнах, що розвиваються, шляхом закупівлі вітчизняних товарів і послуг; однак відносини між ТНК і країнами, що розвиваються, здебільшого є експлуаторськими через фінансову та технологічну могутність ТНК в контексті бідності, безробітності та поганого управління більшістю країн, що розвиваються.

Попри величезну роль та місце транснаціональних компаній у світовій економіці, науковці не мають єдиного погляду на дану форму господарювання. Проте, виокремлюють загальноприйняте визначення: «Транснаціональна корпорація» – компанія, що має виробничі підрозділи в декількох країнах.

Характеризуючи сучасні тенденції розвитку глобальних компаній можна зробити висновок що вони мають неоднозначний характер. Вкрай нестабільна економічна та політична ситуація у світі, надмірна волатильність світового ринку попиту, призвели до зміни діяльності ТНК, у тому числі й у напрямку їхнього впливу на національні економіки. Однак безперечною залишається тенденція посилення ролі корпорацій, які зуміли наростити свій науково-технологічний, інформаційний та цифровий потенціал.

ТНК належить вирішальна роль у глобалізації світової економіки. Кількість ТНК та їх філій у світі щороку зростає, на сьогодні налічується близько 80 тис. ТНК і приблизно 850 тисяч їх іноземних філій. Гостра конкурентна боротьба, пошук

шляхів доступу до дешевих ресурсів змушує ТНК розширювати ринки для інвестування. Процес транснаціоналізації, що характеризується посиленням взаємозв'язку і взаємозалежності суб'єктів світової економічної системи в результаті глобальних операцій ТНК, сьогодні досяг планетарних масштабів. ТНК перетворились на головну силу ринкового виробництва й міжнародного поділу праці, на домінуючий чинник світової економіки й міжнародних економічних відносин.

Згідно з оцінками аналітиків, експорт зарубіжних філій ТНК складає приблизно 1/3 від загального експорту товарів і послуг. Найбільш потужні ТНК розташовані у КНР, США, ЄС та Японії. Проте все більшого розвитку набувають ТНК нових індустріальних країн, як Південна Корея, Бразилія, Мексика, що зумовлено впровадженням ними стратегії застосування конкурентних переваг.

Згідно з дослідженням, основні міжнародні дослідницькі підрозділи ТНК зосереджені переважно в колі країн, а саме у США, Західній Європі та Японії. Відповідно до останніх світових тенденцій, існує можливість створення нових дослідницьких підрозділів транснаціональних корпорацій в Китаї та Індії, що дозволить цим двом країнам у майбутньому увійти в «інноваційне ядро» світової економіки. Аналізуючи процес інвестування в інновації ТНК під впливом пандемії COVID-19, доведено, що інновація для транснаціональних корпорацій – це реалізація інноваційних та креативних ідей, які є основою прогресу та спрямовані на отримання прибутку компаніям.

Отже, аналіз основних світових тенденцій руху прямих іноземних інвестицій показав, що за останні роки у світі відбулося суттєве скорочення глобальних обсягів ПІІ разом зі зменшенням обсягів світової торгівлі та сповільненням темпів економічного зростання проте 2021 продемонстрував нам позитивну динаміку стрімке зростання та відновлення після наслідків кризи COVID-19.

Попри загальну тенденцію до скорочення ПІІ, існують певні розбіжності в обсягах залучення інвестицій серед різних країн світу. Будь яке збільшення глобальних потоків ПІІ, скоріше за все, походить від транскордонних угод злиття та поглинання, а не нових інвестицій у виробничі фонди, greenfield. Пандемія не

вплинула на угоди зі злиття та поглинання технологічного та фармацевтичного секторів. Знизивши свою діяльність компаній в цих секторах на початку 2020 року, зараз вони відновили свою роботу та готові до розширення, за рахунок своїх конкурентів та менших інноваційних компаній, які постраждали від кризи.

Сукупний річний дохід 100 найбільших приватних компаній України зріс за рік на 8%, до 2,3 трлн грн. Прибуток найбільших компаній, не враховуючи тих, що не розкрили дані, збільшився на 5%, до 74 млрд грн. Понад дві третини сукупного виторгу припадає на базові галузі: гірничо-металургійний сектор (24%), роздрібну торгівлю (20%), ПЕК (14%) і сільське господарство (11%). Ці сектори лідирують як за кількістю компаній у рейтингу, так і за кількістю найнятих працівників. У 100 найбільших приватних компаніях працює понад 748 000 людей. На вершині списку, як і раніше, «Метінвест» Ріната Ахметова і Вадима Новинського. Найбільша приватна компанія посилила свої позиції порівнюючи з торішнім рейтингом, поглинувши два великих підприємства. Разом із гірничо-металургійним гігантом першу трійку склали «АТБ-Маркет» та Kernel.

Аналізуючи поточну ситуацію в Україні, важливим фактором є інвестиції у житло та соціальну інфраструктуру, розвиток ІТ- сфери, ОПК, та промисловості. На сьогодні Україна є відкритою платформою для інвестицій з великим потенціалом на майбутнє. Проте швидке відновлення економіки залежить від реформування судового законодавства для полегшення процедури залучення іноземних інвестицій та спрощення процесу вступу нових ТНК на територію нашої держави.

Для української економічної політики важливим питанням є вихід на міжнародний ринок та конкурентоспроможність на ньому, важливим фактором якої є створення власних ТНК. Україна, не зважаючи на кризові явища та економічні труднощі, намагається поступово нарощувати свій потенціал, на який безпосередньо впливають транснаціональні корпорації. Однак, для того щоб залучити корпорації до розміщення своїх потужностей в нашій державі необхідно суттєво покращити її інвестиційний клімат та економічну привабливість.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96–ВР.
2. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 р. № 2411-VI.
3. Закон України «Про захист іноземних інвестицій в Україні» від 10.09.1991 р. № 1540а-XII.
4. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 р. №40-IV.
5. Закон України «Про інститути спільного інвестування» від 05.07.2012 р. № 5080-VI.
6. Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 р. № 3715-VI.
7. Закон України «Про режим іноземного інвестування» від 19.03.1996 р. № 93/96-ВР.
8. Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань на тему «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» від 21.10.2010 року № 2632–VI.
9. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 р. № 526-р.
10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про Програму розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні» від 02.02.2011 р. № 389.
11. Алішов Г.Н. Роль державного регулювання іноземних інвестицій в економіці України / Г.Н. Алішов // Матеріали міжнародної науково – практичної конференції «Актуальні напрями забезпечення ефективності економіки країни». – м. Запоріжжя, 2016. – С. 12-13.
12. Алішов Г.Н. Сучасні тенденції діяльності транснаціональних компаній, які оперують на ринку продуктів харчування України / Г.Н. Алішов // Актуальні проблеми економіки. – 2018. – №1. – С. 4-12.
13. Баула О. В. Діяльність ТНК у сфері food-рітейлінгу: вітчизняний досвід та

світова практика / О. В. Баула, Л. В. Савош, Я. А. Міщук // Економічний форум. – 2019. – № 1. – С. 3-9.

14. Бех К. А. Глобальні та локальні виміри маркетингового середовища ТНК / К. А. Бех // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2017. – № 2(1). – С. 140-144.

15. Бех К. А. Індикатори глокальних вимірів маркетингового середовища діяльності ТНК / К. А. Бех // Економіка. Фінанси. Право. – 2017. – № 8. – С. 18-22.

16. Биркович В.І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України / В.І. Биркович // Стратегічні пріоритети. – 2016. – №1 (6). – С. 138-143.

17. Бікулов Д. Т. Стратегічний менеджмент портфеля брендів структурного підрозділу ТНК на локальному ринку / Д. Т. Бікулов, В. А. Гаркуша, О. О. Головань, О. М. Олійник, С. В. Маркова // Наукові праці Національного університету харчових технологій. – 2020. – Т. 26, № 2. – С. 80-89.

18. Богатирьов І. І. Регулювання фінансової діяльності європейських ТНК / І. І. Богатирьов // Бізнес Інформ. – 2017. – № 3. – С. 59-65.

19. Брензович К. С. Вплив національних ТНК на формування позицій США на світових ринках / К. С. Брензович, Ю. О. Майборода // Інфраструктура ринку. – 2020. – Вип. 43. – С. 3-8.

20. Булкот О. В. Міжнародна інвестиційна діяльність ТНК в умовах викликів цифрової економіки / О. В. Булкот // Економічний простір. – 2020. – № 156. – С. 32-36.

21. Бусарева Т. Г. Конкурентний потенціал ТНК: сутність та особливості формування / Т. Г. Бусарева // Держава та регіони. Серія : Економіка та підприємництво. – 2019. – № 1. – С. 10-17.

22. Бусарева Т. Г. Макрорегуляторне забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних ТНК / Т. Г. Бусарева // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2019. – Вип. 24(1). – С. 64-70.

23. Бусарева Т. Г. Особливості злиттів та поглинань ТНК / Т. Г. Бусарева //

Науковий погляд: економіка та управління. – 2018. – № 2. – С. 21-28.

24. Бусарєва Т. Г. Порівняльна характеристика крос-культурних особливостей формування систем управління знаннями ТНК / Т. Г. Бусарєва // Інноваційна економіка. – 2019. – № 5-6. – С. 101-105.

25. Васюк Є. А. Економічна сутність трансфертної політики ТНК / Є. А. Васюк // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2017. – Вип. 1(1). – С. 7-11.

26. Васюк Є. А. Імплементация в Україні заходів із мінімізації бюджетних втрат унаслідок податкової оптимізації ТНК / Є. А. Васюк // Економіка. Фінанси. Право. – 2017. – № 12. – С. 43-48.

27. Васюк Є. А. Корпоративне оподаткування в системі детермінант трансфертної політики ТНК / Є. А. Васюк // Інтелект ХХІ. – 2017. – № 6. – С. 9-13.

28. Васюк Є. А. Стратегічне розміщення боргу в структурі трансфертної політики ТНК/Є. А. Васюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2017. – № 21. – С. 44-48.

29. Васюк Є. А. Трансфертна політика ТНК: сутність та структура / Є. А. Васюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2017. – Вип. 15. – С. 49-53.

30. Васюк Є. А. Трансфертне ціноутворення як інструмент трансфертної політики ТНК / Є. А. Васюк // Причорноморські економічні студії. – 2017. – Вип. 24. – С. 25-29.

31. Венгер В. В. Особливості формування та розвитку транснаціональних корпорацій в умовах глобалізації / В. В. Венгер // Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій. – 2019. – 2(4). – С. 30-44.

32. Вовк С. Інтернаціоналізація інноваційної діяльності ТНК / С. Вовк // Журнал європейської економіки. – 2017. – Т. 16, № 2. – С. 224-240.

33. Гаврилко Т. О. Дослідження міжнародної інвестиційної діяльності ТНК в умовах глобальної конкуренції / Т. О. Гаврилко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. – 2017. – Вип. 26(1). – С. 34-37.

34. Гаврилко Т.О. Транснаціоналізація економіки України в умовах глобальної конкуренції / Т.О. Гаврилко // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – 2017. – № 2. – С. 159-164.

35. Головань О. О. Позиціонування в системі глокального менеджменту ТНК / О. О. Головань, О. М. Олійник, К. В. Сухарева, Н. М. Коваленко // Наукові праці Національного університету харчових технологій. – 2018. – Т. 24, № 3. – С. 62-70.

36. 10 найприбутковіших приватних компаній України. [Електронний ресурс] // Forbes. – 2021. – Режим доступу: <https://forbes.ua/company/10-naupributkovishikh-privatnikh-kompaniy-ukraini-sered-ikh-vlasnikiv-shist-milyarderiv-16102021-2589>.

37. Дубей Ю. В. Суб'єкти техніко-технологічного розвитку: еволюція від окремої фірми до глобальних ТНК / Ю. В. Дубей // Економічний вісник Дніпровської політехніки. – 2020. – № 3. – С. 215-222.

38. Ерфан Є. А. Конкурентна боротьба провідних ТНК на світовому ринку продуктів харчування / Є. А. Ерфан, Д. І. Тичак // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2019. – Вип. 28(1). – С. 120-124.

39. Євсєєв С. Є. ТНК як суб'єкти зовнішньої політики держав / С. Є. Євсєєв, І. В. Тодріна // Сучасне суспільство. – 2020. – Вип. 1. – С. 51-60.

40. Жиленко К. М. Гармонізація економічних інтересів ТНК в умовах економіки нового типу / К. М. Жиленко // Інвестиції: практика та досвід. – 2018. – № 4. – С. 39-44

41. Жиленко К. М. Передумови та перспективи інтеграції ТНК в процес системної трансформації економіки / К. М. Жиленко // Науковий вісник Херсонського держ. ун-ту. Сер.: Економічні науки. – 2018. – Вип. 28(1). – С. 24-27.

42. Жиленко К. М. Систематизація та аналіз моделей поведінки ТНК у сучасних умовах глобалізації / К. М. Жиленко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2018. – Вип. 17(1). – С. 108-113.

43. Заїнчковська М. М. Вплив транснаціональних компаній на розвиток емерджентних економік (на прикладі Республіки Кореї) / М. М. Заїнчковська, О. О.

Корогодова // Підприємництво та інновації. – 2019. – Вип. 8. – С. 34-39.

44. Кошелюк К. С. Вплив війни в Україні на діяльність ТНК / Міжнародна науково-практична конференція «Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі», 26 травня 2022 р., НАУ, м. Київ. - С. 110-113.

45. Корогодова О. О. Принципи функціонування складних управлінських систем на прикладі транснаціональних компаній в умовах циркулярної економіки на засадах індустрії 4.0 / О. О. Корогодова, Т. Є. Моїсеєнко // Підприємництво та інновації. – 2019. – Вип. 7. – С. 85-91.

46. Кошелюк К. С. Аналіз тенденцій розвитку процесів транснаціоналізації під впливом пандемії COVID-19/XXII Міжнародна науково-практична конференція молодих учених і студентів «Політ. Сучасні проблеми науки», секція «Глобальні проблеми міжнародних економічних відносин», 6 квітня 2022 р., НАУ, м. Київ. С. 116-117.

47. Левківський В. М. Глобальні тенденції інвестиційної діяльності ТНК у сучасних умовах / В. М. Левківський, А. В. Рибчук // Економічний форум. – 2018. – № 2. – С. 57-63.

48. Левківський В. М. Система міжнародного виробництва ТНК: сучасні особливості та новітні тенденції / В. М. Левківський // Економічний форум. – 2017. – № 2. – С. 53-58.

49. Левченко Л. М. Аналіз діяльності ТНК в нафтогазовій галузі України / Л. М. Левченко, К. Данилова // Економічний простір. – 2017. – № 122. – С. 28-36.

50. Ленский Е. В. Транснационализация капитала / Е. В. Ленский, В. А. Цветков; под ред. О. Н. Сосковца. – Минск : Армита-Маркетинг, 2001. – 325 с.

51. Македон В. В. Результативність корпоративного ребрендингу в середовищі ТНК / В. В. Македон, В. О. Курінний // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. –2018. – Вип. 29. – С. 44-49.

52. Македон В. В. Стратегічні виклики та тенденції розвитку нафтогазових транснаціональних компаній США / В. В. Македон // Вісник Дніпровського університету. Серія : Світове господарство і міжнародні економічні

відносини. – 2018. – Т. 26, Вип. 10. – С. 51-63.

53. Матросова І. Ю. Виявлення особливостей правового регулювання діяльності транснаціональних компаній (ТНК) / І. Ю. Матросова // Молодий вчений. - 2016. - № 5. - С. 428-432.

54. Мащенко С. О. Проблеми та перспективи діяльності ТНК на території України / С. О. Мащенко, Р. А. Алієв // Економічний простір. – 2018. – № 136. – С. 45-52.

55. Михайлишин Л.І. Транснаціоналізація світової економіки: інноваційний аспект: монографія / Л.І. Михайлишин. – Вінниця: ДонНУ, 2016. – 314 с.

56. Моторнюк У. Сучасні тенденції транснаціоналізації світової економіки / У. Моторнюк, М. Терехух, В. Кузяк // Соціально-економічні проблеми і держава. – 2018. – Вип. 2 (19). – С. 13-25.

57. Науменко Н. С. Міжнародні ТНК: механізм функціонування та вплив на сучасний інвестиційний ринок / Н. С. Науменко, Д. М. Збожна // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Економіка і управління. – 2020. – Т. 31(70), № 1. – С. 8-14.

58. Наумова Л. М. Принципи регулювання діяльності ТНК в Україні у контексті забезпечення національних економічних інтересів / Л. М. Наумова // Вісник Херсонського національного технічного університету. – 2020. – № 1(2). – С. 54-61.

59. 100 найбільших приватних компаній України 2021 [Електронний ресурс] // Forbes. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://forbes.ua/ratings/100-naybilshikh-privatnikh-kompaniy-ukraini-2021-12102021-2580>.

60. Нікола С. О. Управління вартістю капіталу ТНК як основа фінансового забезпечення її діяльності / С. О. Нікола // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2019. – Вип. 26(2). – С. 22-26.

61. Опанасенко Л. О. Теоретичні засади регулювання діяльності транснаціональних компаній / Л. О. Опанасенко // Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. – 2019. – Т. 24, Вип. 2. – С. 7-10.

62. Ординський В. І. Інтернет-маркетинг як один із напрямів інвестування ТНК / В. І. Ординський, Ю. А. Шевченко // Інтелект ХХІ. – 2019. – № 6(2). – С. 92-97.

63. Павлович О. Р. Особливості управління інноваціями в ТНК / О. Р. Павлович, К. В. Погосян // Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління. – 2018. – Т. 17, Вип. 2. – С. 108-118.

64. Павлюк А. А. Аналіз процесів транснаціоналізації компаній країн Східної Азії / А. А. Павлюк // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки. – 2020. – Вип. 2. – С. 165-173.

65. Петренко К. В. Особливості розвитку високотехнологічних японських ТНК в умовах глобалізації / К. В. Петренко, К. Ю. Савченко // Бізнес Інформ. – 2020. – № 3. – С. 40-45.

66. Писаревський І. М. Моделі управління процесами взаємодії стейкхолдерів ТНК сектора туризму та гостинності / І. М. Писаревський, Л. М. Крайнюк, І. Л. Полчанінова, М. М. Покогодна // Проблеми економіки. – 2020. – № 4. – С. 187-194.

67. Плахтій В. М. Вплив COVID-19 на інвестиційну діяльність ТНК. Сучасні міжнародні відносини: актуальні проблеми теорії і практики: матеріали міжнародної науково-практичної конференції / Факультет міжнародних відносин Національний авіаційний університет; за загальною редакцією Ю. О. Волошина – Київ: Національний авіаційний університет, 2021. – С. 288-292.

68. Побоченко Л. М. Оцінка інноваційних позицій ТНК розвинених країн світу / Л. М. Побоченко // Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. – 2019. – Вип. 4. – С. 91-103.

69. Побоченко Л.М. Сучасні тенденції розвитку ТНК в конкурентному бізнес-середовищі / Л.М. Побоченко // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – 2017. – № 2. – С. 59-64.

70. Пораденко О. С. Особливості взаємодії держави і транснаціональних компаній / О. С. Пораденко // Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку. – 2020. – № 22. – С. 56-63.

71. Примостка О. О. Оптимізація структури капіталу ТНК в умовах

глобалізації / О. О. Примостка // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2017. – Вип. 15(2). – С. 105-108.

72. Резникова Т. А. Развитие хеджирования в международной финансовой деятельности предприятия и ТНК / Т. А. Резникова // Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. – 2018. – Вип. 1. – С. 31-36.

73. Рокоча В. В. Міжнародний бізнес в інформаційному суспільстві : [колективна монографія] / За ред. В. В. Рокочої. – К. : Університет економіки та права «КРОК», 2012. – 238 с.

74. Руденко С. Ю. ТНК як суб'єкт міжнародного бізнесу / С. Ю. Руденко, Р. В. Богданов, А. О. Філіповський // Сучасні питання економіки і права. – 2020. – Вип. 1. – С. 178-186.

75. Руденко-Сударєва Л. В. Ефективність міжнародного інвестування ТНК у глобальному економічному середовищі / Л. В. Руденко-Сударєва, Ю. А. Шевченко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. – 2019. – Вип. 35. – С. 4-11.

76. CEE GREENFIELD GUIDE 2022. // CMS. – С. 72.

77. Семененко Т. М. Модуляризація як одна з ключових тенденцій в модернізації стратегій інтернаціоналізації автомобільних ТНК / Т. М. Семененко // Економіка та держава. – 2018. – № 8. – С. 109-112.

78. Семененко Т. М. Стратегії інтернаціоналізації автомобільних ТНК в умовах глобальної фінансово-економічної нестабільності / Т. М. Семененко // Бізнес Інформ. – 2018. – № 7. – С. 20-25.

79. Скороход І. С. Діяльність ТНК на світовому нафтовому ринку / І. С. Скороход, І. М. Миронюк // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. – 2017. – Вип. 1(2). – С. 45-48.

80. Ткаченко Д.О. Шляхи удосконалення механізму державного регулювання діяльності ТНК в Україні. *Evropsky Casopis Ekonomiky a Managementu*. – 2019. – Vol. 5. – Issue 1. – P. 86-92.

81. Транснаціональні корпорації / І.О. Давидова, К.Ю. Величко, О.І. Печенка –

Харків: Видавництво «Форт», 2018. – 175 с.

82. Україна 2022. Як не втратити свій шанс стати сильною державою. // UIFuture. – 2204. – С. 10–94.

83. 14 новачків рейтингу найбільших приватних компаній України [Електронний ресурс] // Forbes. – 2021. – Режим доступу: <https://forbes.ua/company/14-novachkiv-reytingu-naubilshikh-privatnikh-kompaniy-2021-13102021-2581>.

84. Шевченко Ю. А. Імплементация концепції сталого розвитку у інвестиційній поведінці ТНК / Ю. А. Шевченко // Інтелект ХХІ. – 2018. – № 2. – С. 154-157.

85. Шевченко Ю. А. Інвестиційна стратегія ТНК в умовах сталого розвитку / Ю. А. Шевченко // Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. – 2017. – Т. 22. Вип. 6. – С. 23-27.

86. Шевченко Ю. І. Маркетингова стратегія ТНК – баланс глобального та локального / Ю. І. Шевченко // Бізнес Інформ. – 2020. – № 10. – С. 434-442.

87. Шість головних напрямків для інвестування в Україні. // Економічна правда. – 14. – С. 1–5.

88. Яцкевич І. В. Роль толерантності у системі управління транснаціональними компаніями / І. В. Яцкевич, Н. Е. Красностанова // Економічний вісник університету. – 2020. – Вип. 44. – С. 124-129.

89. Department of Economic and Social Affairs. 2016. Western Asia database. United Nations, New York, October. – 2016. – 22 с.

90. Global R&D Funding Forecast. // issuu. – С. 40.

91. <https://www.fastcompany.com> – офіційний сайт журналу Fast Company.

92. <http://www.forbes.com> – офіційний сайт журналу «Forbes».

93. <http://www.kmu.gov.ua> – офіційний сайт Кабінету Міністрів України.

94. <http://www.oecd.org/> – офіційний сайт Organisation for Economic Cooperation and Development.

95. <http://www.unctad.org> – офіційний сайт Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД).

96. <http://www.worldbank.org/> – офіційний сайт Світового банку дуінгбізн.

97. Impact of world trade patterns [Електронний ресурс] // BBC. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/z3tttfr/revision/5>.
98. Доповідь Світового банку та Міжнародної фінансової корпорації «Ведення бізнесу 2021. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua>. <https://www.doingbusiness.org/en/data/exploreeconomies/ukraine>
99. Forbes «100 найбільших приватних компаній України – 2021» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://forbes.ua/ratings/100-naybilshikh-privatnikh-kompaniy-ukraini-02112020-408>.
100. Forbes Global 2000: The World's Largest Healthcare Companies In 2022 [Електронний ресурс] // Forbes. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.forbes.com>.
101. Рейтинг економічних свобод: Україна найгірша в Європі – 2019 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.radiosvoboda.org>.
102. Ринок злиття та поглинань в Україні досяг дна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukr.media/business/214218/>.
103. Охріменко О. О. Транснаціональні корпорації у системі світових економічних відносин / О. О. Охріменко, Д. Д. Сільвестрова // Ефективна економіка. Електронні дані. 2014. №3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2054>.
104. Biggest Mergers and Acquisitions of 2020 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://investorplace.com/2015/12/2015-mergersandacquisitions>.
105. Biggest transnational companies [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2017/07/focus-1>.
106. Bloomberg-Global-MA-Legal-Rankings-1st-3Q2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://data.bloomberglp.com>.
107. COVID-19 and Commonwealth FDI: Immediate Impacts and Future Prospects [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://thecommonwealth.org/sites/default/files/inline/THT-170.pdf>.
108. Global 500 FORTUNE 2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fortune.com/global500/2020/search/>.

109. Global R&D funding forecast 2020 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://digital.rdmag.com>.
110. Global R&D funding forecast 2021 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://digital.rdmag.com>.
111. Global 2000: Berkshire Hathaway Takes Down JPMorgan As America's Largest Company [Электронный ресурс] // Forbes. – 2022. – Режим доступа: <https://www.forbes.com>.
112. Impact of pandemic on prospects for foreign direct investment [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://focus.world-exchanges.org/articles/impact-pandemic-global-prospects-foreign-direct-investment>.
113. Inside The Global 2000: Sales And Profits For The World's Largest Companies Are Soaring As Economies Reopen [Электронный ресурс] // Forbes. – 2022. – Режим доступа: <https://www.forbes.com>.
114. OECD Economic Outlook, FDI IN FIGURES April 2022. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.oecd.org/investment/investment-policy/FDI-in-Figures-April-2022.pdf>.
115. The Global Innovation Index 2021 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2020.pdf.
116. The Global 2000 [Электронный ресурс] // Forbes. – 2022. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.forbes.com/lists/global2000/?sh=709cb1205ac0>.
117. The World's 2021 Most Innovative Companies [Электронный ресурс] // Fast Company. – 2021. – Режим доступа: <https://www.fastcompany.com>.
118. Transnational corporations (TNC). United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://unctad.org/en>.
119. UNCTAD Report Details COVID-19 Impacts on Investment Flows [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://sdg.iisd.org>.
120. World Investment Report 2022: Special economic zones [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://unctad.org>.